

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2018
4

Nyerges András prózája | Babics Imre, Beck Tamás, Vörös István
versei | Hermann Veronika, Zsolnai György, Magyar Vivien és
Zsigmond Andrea tanulmányai | Nagy Franciska képregénye |
Kritikák Stermeczky Zsolt Gábor, Varga László Edgár, André
Ferenc, Fehér Renátó, Bödecs László és Petrik Iván könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Szerkesztők:

Biró Annamária (*tanulmány*), Demus Zsófia (*képregény*), Vass Norbert (*kritika*),
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovicz Enikő

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Rodics Eszter

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szörös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány
Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke
ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Vörös István: <i>Mai mesehősök</i> (Székelyföld, 2018/6.)	3
Handi Péter: <i>Skalp</i> (Spanyolnátha, 2018/3.)	5
Bodrogi Sára: <i>Üresedés</i> (Műhely, 2018/3.)	7
Ross Károly: <i>Tiltott terület</i> (Tiszatáj, 2018/5.)	8
Babics Imre: <i>Kormányos</i> (Magyar Napló, 2018/5.)	15
Beck Tamás: <i>Várva a válaszokat</i> (Kalligram, 2018/6.)	16
Szendrői Csaba: <i>Zár</i> (Zempléni Múzsza, 2018/2.)	17
Nyerges András: <i>Krucifix, avagy mondtam, hogy lesz meglepetés</i> (Alföld, 2018/6.)	18

■ NŐI SZEREPEK

Hermann Veronika: <i>A csend rétegei</i>	29
Zsolnai György: <i>A jó feleség</i>	41
Magyar Vivien: <i>Angelina Jolie misszió-filmjei</i>	50
Zsigmond Andrea: <i>Nők a színház közegében</i>	64

■ KÉPREGÉNY

Nagy Franciska: <i>Szenvedő szerkezet</i>	80
---	----

KRITIKA

Gyöngyösi Lilla: <i>Családba vetve</i> (Stermeczky Zsolt Gábor: <i>Tévedések tárgya</i>)	86
Szilágyi Szilvia: <i>Gréta könyve</i> (Varga László Edgár: <i>bejárónóm: isten</i>)	90
Mechiat Zina: <i>Egy generáció ritmusvesztése</i> (André Ferenc: <i>szótagadó</i>)	94
Gorove Eszter: <i>Elmaradt találkozás</i> (Fehér Renátó: <i>Holtidény</i>)	100
Deczki Sarolta: <i>A hiány tere</i> (Bödecs László: <i>Az árvíz helye</i>)	104

Bedi Kata: *Kalandtúrák szellemnek és szívnek*
(Petrik Iván: *Végre fázom*) **109**

■ REPERTÓRIUM

2018. május–június (Zahari István) **114**

Számunk szerzői **133**

Lapszámunk borítója Nagy Franciska
képeinek felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti
Együttműködési
Alap

SZEMLE

Vörös István

MAI MESEHŐSÖK

1

Frodó kóborlásai

Mentem ingem alatt egy gyűrűt rejtve el,
mi láthatatlanná tehetne,
ha volna ahhoz az embernek kedve,
hogy érezze, a gonosz ráfigyel.

Tündérpáncél védte a testemet,
egy vékony ing az álomból szőtt fémből,
úgy léptem ki a nyirkos félsötétből,
mint szörnyekből a lelkiismeret,

kik vágnak már a rossz falatja lenni,
hogy mozgassa a láthatatlan úr
őket, a céljuk, félelmük csak ennyi,

ezért kell sziklán, barlangon átmenni,
sötétbe futni vakmerőn, vadul.
A rémület csomója meglazul.

2

A dzsedi visszanéz

Hogy jöttem kifelé a Halálcsillag mellett,
a rossz, a jó egykedvűen kiáramolt
az erő kapuján, s akár a hold,
egy történet körül keringeni elkezdett.

Az erő mindenkiben megtalálható,
de van, akiben furcsán össze-vissza,
hogy mit akar, azt néha önmaga se tudja,
és nem állíthatja meg semmi szó.

Mi lesz a sorsunk, az neki már mindegy,
mi lesz a sorsa, rég eldőlt, és mintegy
zálogként gyűjti be a rút nagyúr,

akinek szolgálni, bizony erős gyomor kell,
és más mesékből is tudja az ember,
hogy végül megtörik, a jóra rászorul.

3

Harry Potter varázsol

H, hideg. E, egyedül égő lámpa.
R, rázkódás és rémület,
I, valaki önmagára is süket,
rémálmot visz az elképzelt világba,

mi Londonból könnyen elérhető.
P, pálca, amivel majd varázsolni
lehet, és más sok furcsa holmi.
O, ismeretlen titkos élet, égető,

a T is más, mikor varázsigébe téved,
és más, mikor nevedben áll ki érted.
E, egér, eső, átváltozás lakája.

Az R, rikoltó rémület, ricsaj,
amitől nem hallatszik semmi zaj,
mit hallani kéne; és nem látsz be alája.

Székelyszőlő, 2018/6.

Vörös István 1964-ben született Budapesten. Verset, prózát és drámát egyaránt ír, műfordítással foglalkozik. József Attila-díjas.

Handi Péter

SKALP

Az aszfalt
nem marasztalt, úgyhogy
az előregyártott cementfalak merev
labirintusából átszeltem magam
egy közeli park zöld-puha ölébe.
Feltűnt, hogy a szélben
pálmák és jegenyék hajladoztak.
(A természet – úgy látszik – mint
kaméleon, a városfalakhoz igazodik;
ha amaz tégláról cementre vált, hát
pálma és jegenye összehozható, hisz
mindent megold a fantázia
és a globalizáció.)
Beljebb nyomultam a parkba, mert
észrevettem, hogy egy bokor mögül
sastoll ágaskodik az égre. Hirtelen
csiklandós veszélyérzet járta át bőrömet,
s ahogy közeledtem, megnyíltak a lombok,
s ott állt az indián.
Egyik kezében tomahawk, másikkban
vadászkesz villant, – „*Vártalak, sápadtarcú*”
–szólt méltósággal és merev,
vörösre cserzett arcán egy izom megremegett.
„Mit akarsz tőlem?” – kérdeztem, mert
mi mást kérdezhet a városlakó, aki
sétája közben indiánra lelt, de talán
jobb lett volna szótlán maradni.
– „*A skalpodért jöttem, sápadtarcú*” – közölte,
s felém emelte késes kezét.
Fejemhez kaptam. – „De hiszen már egyszer
megskalpoltál, főnök, Csingacsuk! Trófeád

ott lóg még talán wigwamod sátorfalán.”
A késes marok leereszkedett.
– „Az meglehet...” – tűnődött az indián –
„Az utóbbi időben kissé feledékeny vagyok.”

Spanyolnátha, 2018/3.

Bodrogi Sára

ÜRESEDÉS

Lassan felismerhetetlenségig ürül a szoba,
és már nem illik rá a szó, hogy enyém, de
nem is tudom, hogy illet-e valaha, vagy csak
én próbáltam kétségbeesetten megjelölni a
dolgaimmal minden lehetséges felületet.
Valaha ezt a második otthonomnak hívtam,
pedig nincs benne semmi otthonos. A kutyák is
azt a területet érzik a magukénak, ahová éppen
befogadják őket, nem ők választanak. Vizelettel
próbálnak javítani a helyzeten, eltüntetni az idegen
szagokat, átítatni a sajátjukkal mindent. Eddig
nekem sem volt választásom, neked igen. Te egy
pléddel jelölted meg a szobádat, az ablakra szögelted,
hogy otthonosabb legyen, látszódjon, hogy valami
a te kezéd munkája, de mióta tudod, hogy odaköltözöm,
azóta redőny van – érdekes, a szüleim is rakattak,
miután elköltöztem. Ők így búcsúztattak, te így vársz.

Műhely, 2018/3.

Ross Károly

TILTOTT TERÜLET

Olyan nyomasztó álomból kaparta össze magát kevéssel hajnali öt után, hogy azt hitte, nemhogy túlélni nem fogja a napot, de el sem tudja kezdeni. Szédült, gyomrát marta a sav, szájpaplásához tapadt nyelvét csak két csésze forró kávé segítségével tudta valamelyest leválasztani. A tükörbe nézve mély, függőleges barázdákat fedezett fel az arcán, s meg mert volna esküdni, hogy nem a párna gyűrődései okozták. Egyáltalán, annyira pocskul érezte magát, amennyire csak lehetett.

– Bassza meg – motyogta magában, mikor már a vécén ült, s érezte, ánsza ezúttal sem fog akkorára nyílni, amekkorára kellene. Tehát fájni fog.

Végre túljutott a reggel kellemetlenségein, teste egyre inkább mozgásba lendült, vele együtt az agya is, s mire komolyabban elgondolkodott volna azon, hogy mi volt ez, már el is felejtette. De másnap újra megismétlődött, és harmadnap is. A zűrzavaros álom, a kiszáradt szájpaplás, a negyedórás kínlás a vécén. És ezúttal mintha nem is múlt volna el olyan hamar és látható utóhatások nélkül. Csak a nyakába szakadt rengeteg munka feledtette vele egy időre, de mikor kész volt mindennel, a tünetek újból jelentkeztek.

Beteg vagyok, gondolta. Méghozzá nem is kicsit. Ezek nem holmi megfázás vagy járvány okozta tünetek, itt komolyabb dologról van szó. Orvoshoz kellene mennem. Háziorvosát azonban nem ismerte, sőt, abban sem volt biztos, hogy egyáltalán van-e háziorvosa. Legalábbis két évvel ezelőtt, mikor ideköltözött, nem jelentkezett be egyetlen orvoshoz sem, az otthoni meg, ki tudja, rendel-e még – végtelenül öreg volt már akkor is, mikor utoljára látta. Munkaadóját, mivel feketén dolgoztatta, nem érdekelték az ilyesmik, oldja meg mindenki, ahogy tudja, mondta. Eddig szerencsére nem volt szüksége rá, és abban reménykedett, hogy nem is lesz, amíg ennek a munkának a végére nem érnek és visszaköltözhet az otthonába. Egy hatalmas szállodát építettek a hegy oldalába, akkora volt, hogy kerékpárra kellett ülnie, ha el akart érní egyik végéből a másikba. Munkafelügyelőként dolgozott, ami a valóságban azt jelentette, hogy felügyelt arra a nemzetközi csúrhére, ami legfőként magyarokból, moldávokból, ukránokból és macedónokból állt, hogy teszik-e a dolgukat. Nem volt megerőltető munka, viszont felelősségteljes: legfőképp arra kellett figyelnie, hogy a szállónk egymásnak ne ugorjanak.

Egy csomó pénzt ígért neki a befektető ezért a munkáért, és azt tervezte, hogy ebből az összegből panzióvá alakítja a nagypapjától örökölt örösi házat. Már megvoltak a tervek, a kivitelező, csupán a pénz hiányzott. Szerencsére jó tempóban haladt az építkezés, karácsonyra végezniük kell, ez volt kitűzve határidőnek, s akkor kapja majd meg pénzének a nagyobbik részét. Eddig tisztességesen fizettek, bízott benne, hogy ezután sem lesz baj. Jóban volt a tulajdonossal, egy vele egykorú férfival, aki, annak ellenére, hogy újmiliárdosként nem nagyon kímélte a média, legalábbis annak egyik fele, meglepően barátságos viszonyt ápolt vele. Időnként meghívta egy itala bérelt házába, sőt, egy alkalommal megkérte, hogy kísérelje el egy környékbeli gyalogtúrára. Ilyenkor alig beszéltek az építkezésről meg az emberekről, leginkább nem beszéltek semmiről, a milliárdos ugyanolyan szófukar volt, mint ő. Összeszorított szájjal, feszes arccal ment, mint aki hadakozik valami ellen, ami láthatatlan, ami a belsejét rágja, ami ellen egyfolytában küzdenie kell. Simon megsajnálta, nem lehet könnyű a milliárdosok élete sem, gondolta, vagy talán még szarabb, mint az övé. Valaki vagy valami mindig basztatja őket, azt lesik, hol köthetnek bele, mikor szedhetik darabokra. Önkéntelenül is végighallgatta pár telefonbeszélgetését, s ezek után elcsodálkozott, hogy ez az ember még tud egyáltalán aludni. Ő biztosan nem tudott volna.

De a másik oldalon állók sorsát sem szívesen vállalta volna, a rabszolgákét, ahogy magában nevezte őket, akik az építkezésen robotoltak. Konténerekben laktak, nyolcan-tizen egy légtérben, s akinek itt nem jutott hely, az mehetett a furnérlapokból összetákolt barakkokba, amiket gyakran öntött el a domboldalról lezúduló eső vagy sáros hordalék. Családjukat hónapokig nem látták, de talán még rendes váltóruhájuk sem volt, amiben vonatra vagy özvíz előtti autójukba ülhetek volna, hogy ünnepekre hazautazzanak. Munkavégzés után lementek a faluba, vettek valami ennivalót a külön az ő számukra estig nyitva tartó boltban, majd beültek a kocsmába, vagy visszamasíroztak a konténerekbe, és elaludtak. Néha vita támadt közöttük, ilyenkor egymás számára is érthetetlen nyelven leordították egymást, de komolyabb nekifeszésekre nem került sor. Mindenki tudta, mit kockáztat, ha nem tudja féken tartani a kezét.

Egyik reggel, miután valahogy összekaparta magát, észrevette, hogy az egyik munkás nem jelent meg a munkafelvétele. Mikor megkérdezte a társait, hol van, csak a vállukat vonogatták.

– Hát mi van? Egy barakkban vagytok, nem? Csak tudtok róla!

Nem válaszoltak.

– Magyar legalább?

- Az. A Palotás.
- Megbetegedett?
- Nem tudott fölkelni reggel. Csak nyöszörgött.
- Megnézem. Hányas barakk?
- Kilences.

Fölcaplatott a hegyoldalba, bár minden lépésnél belenyilallt valami a hátsába. A mai reggel különösen rosszul indult: nemcsak a szokásos görcsök, hanem valami előlről hátrafelé irányuló éles szúrás is gyötörte. Mintha tört döftek volna a gyomrába, és hátul húzták volna ki.

Az ajtó tárva volt, de így is orrfacsaró bűz csapott ki a barakk belsejéből. Szellőzni kirakott ruhák lógtak mindenütt, melyek mosóport hónapok óta nem láttak, zsírpapírba csomagolt ételmaradékok, üres cementes zsákba gyömöszölt boros- és sörösüvegek kandikáltak ki az ágyak alól. Hiába próbált valami minimális rendet tartatni, próbálkozásai rendre kudarcba fulladtak. Ezeket az embereket munkára lehetett fogni, emberi életre nevelni nem. Becsülte bennük, hogy kerültek minden kiadást, hogy minél többet küldhessenek haza, azt viszont nem csinálták meg, ami nem került volna egy fillérjükbe sem. Az igénytelenség lengte körül az életüket.

Beljebb fürta magát a gönc- és hátizsákbarikádon, miközben orrába csapott a bevetetlen ágyakból áradó kesernyés férfiszag. A legbelső alsó ágyon egy apró kis embert talált, takaróstól sem volt nagyobb, mint egy vézna gyerek. Teljesen be volt bugyolálva, azt sem tudta kivenni, merrefelé van a feje.

– Palotás? – szólította meg, de nem érkezett válasz. Megfogta a rongykapacot és megrázta. – Palotás, hé! Mi van magával? Keljen fel, hallja?

A takaró és a rászórt rongydarabok olyan csigalassúsággal csúsztak le az alattuk megmoccanó testről, mint falevelek, melyek alatt sündiszno motoz. Amint sikerült kidugnia a fejét, Simon rögtön tudta, kiról van szó. Ez az alacsony, vézna kis ember végezte a culágermunkát, mert semmiféle képzése nem volt. De talán még iskolája sem. Alázatos nézésével, hiányos fogazatával szinte bocsánatot kért az emberektől, hogy csak idáig vitte. A hangját még soha nem hallotta.

– Ember, mi van magával? Beteg?

Valami kivehetetlen hörgés volt a válasz, aztán hosszú köhögésroham. Csak úgy rázta a parányi testet, hogy szinte föl-alá dobálózott tőle.

– Mi baja? Tudok segíteni?

Végre sikerült valahogy felkönyökölnie, homlokán összecsomósodott hajától, többnapos borostájától azonban így sem látott az arcából semmit. Annyit azért meg tudott állapítani, hogy komoly a baj. A minimum, hogy

orvos kellene, de leginkább mentő. Ha ne adj' isten itt halna meg, abból komoly bajuk származna – ellenőrzés, bírságok, a munkálatok felfüggesztése. Mikor kapná meg a pénzét, aminek az utolsó fillérig megvan már a helye?

– Majd... hamarosan... jobban leszek. Délre már biztos... jobban leszek – sápadt az emberke, és fölkrárogott egy csomó váladékot, de nem mert kiköpni, visszanyelte. Hajcsomói alatt gyöngyözött a homloka.

Simon szívesen elmesélte volna neki, hogy nála is így szokott lenni, de úgy érezte, ezzel kicsinyítené a másik szenvedését. Elbagatellizálná, pedig nem lenne oka rá. Hidegek voltak a reggelek, néha még fagyott is, s ezen az emberen mást még nem látott, mint egy cipzáras nyakú pulóvert, aminek már ment szét az alja és kivolt belőle a dereka, ha lehajolt. Izzadság, rá a hideg, a legkevesebb egy jó megfázás. De itt, úgy látta, sokkal többről van szó. Ez az ember haldoklik.

– Tud járni? – kérdezte.

– Hogy? Járnai? Tudok, tudok.

– Mert orvoshoz kéne mennünk. Meg kellene nézni valakinek.

– Nem... hiszem, hogy... annyira komoly.

– Pedig szerintem az. Öltözzön fel. Menni fog? Mindjárt visszajövök.

Kiszédelt a helyiségből, mert attól félt, megfullad. De amikor odakint egy mély lélegzetet vett, akkora szúrást érzett a gyomrában, hogy két-rét görnyedt és kezével belekapart a földbe. Melyikünknek lenne nagyobb szüksége orvosra, tette fel a kérdést, nekem vagy ennek az embernek itt? De ha kiír, ne adj' isten kórházba küld, akkor ugrott a munka. Meg a pénz is.

Felhívta Szekerest, az építetőt, s elmondta neki, mi van. Szekeres azt mondta, vigye le a faluba, ott van körzeti orvos, nézesse meg. Ha súlyos, vitesse kórházba. Az építkezésre semmiképp se hozza vissza, mert még ott talál megdögleni.

Visszament a barakkba, hogy megnézzé, felöltözött-e. De a kis emberke az ágy szélén ült, összefonta maga előtt a karját, úgy hintázott előre-hátra, közben kiverte a hideg.

– Mi van, ember? Nem tud felöltözni?

– Fázom. Hideg van.

– Csak magának. Odakint tavasz van.

Tehetetlenül lógatta a fejét, kilátszott borotvátlan, aszott kis nyaka, amit talán csak az inak tartottak egyben. Simon most vette észre azt is, hogy tulajdonképpen fel van öltözve. Úgy látszik, már munkára kész volt, mikor a láz ledöntötte.

– Jöjjön, kerítünk orvost, valakinek meg kell néznie.

Marcangolta a belsejét valami, szúrta, rágta, de megpróbált nem figyelni rá. Ezt az embert mindenáron el kell juttatnia orvoshoz, különben kárba veszik minden. Nem lesz a panzióból semmi.

Belenézett az öreg arcába, ködös, fátyolos tekintet nézett vissza rá. Nem volt benne biztos, hogy egyáltalán magánál van-e.

– Ha engem most elvisz innen... – hörögte –, nem biztos, hogy... valaha is visszajövök.

– Dehogynem, visszajön. Gyógyultan.

– Nem hiszem én azt.

– Csak megnézi az orvos. Felír valami gyógyszert, kiváltjuk, és már jövőnk is vissza.

– Nekem, tudja, kell ez a munka. Elviszi a bank a lányom feje fölül a házat, ha... nem segítem. Dolgoznom kell.

– De nem tud, ember! Mert beteg! Előbb meg kell gyógyulnia.

– Nincs nekem... semmi bajom. Egy kis megfázás... ugyan! Holnapra elmúlik.

– Múlik a nyavalyát!

Újból ki kellett mennie, mert a bűz s a gyomrában forgó penge együttesen majdnem ledöntötték a lábáról. Leült a tavaszi földre, de rögtön fel is állt, mert érezte, hogy hideg, mint a jég. Végigfutott rajta valami, megremegett. Ha találnak orvost, lehet, hogy mégis megnézetni magát. Ír föl valami orvosságot, valamit az is segít. Aztán, majd ha végeznek ezzel a munkával és a zsebében a pénz, komolyabb kivizsgálásra is elmegy. De előbb nem.

Mire visszament, Palotás ismét a rongyaiba temetkezett, sőt, a szomszéd ágyról lecibált takarót is magára húzta. Úgy nézett ki, mint egy kupac gönc, amit kivágtak az autóból az út szélére.

– Na, ne szórakozzon velem, ember! Mit gondol, én jókedvemben ugrolok itt maga körül?

Megragadta a rongyokat és levágta a földre. A kis emberke nagy nehezen tudott csak kievickélni belőlük.

– Megyek dolgozni. Megyek... csak a bakancsomat...

– Orvoshoz megyünk, kapja össze magát! Hol a bakancsa?

Mivel az mozdulni sem bírt, lehajolt, kihalásztta őket az ágy alól, s nagy nehezen beleerőltette a lábát. Aztán fölállította, megkötötte a madzagot, ami a nadrágját tartotta, majd leemelt egy kabátot a deszkába vert szögéről.

– Az nem az én kabátom... az a...

– Mindegy. Kölcsönvesszük.

Inkább vitte, mintsem támogatta az öreget, érezte, annyi erő sincs benne, hogy függőlegesen tartsa magát. Nem is beszélve a felázott domboldalról – minduntalan megcsúszott a lába, oldalvást kellett menniük, hogy le ne szánkázzanak. De mikor látta, hogy reménytelen az öreggel együtt, felkapta, és vitte, mint egy gyereket. Ha nem szűrt volna olyan veszettül a hasa, meg sem kottyant volna neki az ötvenkilós test – tisztára, mint egy cementes zsák, csak rosszabb elosztásban. Csak ne lihegne az arcába azzal az undorító, bűdös leheletével, és ne kaffogtatna valamit a szájában. Mint ha elszabadult műfogsorok ütődtek volna egymáshoz minden egyes lépésénél, iszonytató hangot adtak.

– Nem akarja, hogy itt patkoljak el, mi? Erről... van szó, ugye? – hallotta egyszer csak az öreg hangját, egészen közel a füléhez.

– Mit mond? Mit nem akarok?

– Hogy... itt patkoljak el. Mert abból baj lesz.

– Ne beszéljen zagyvaságokat. Inkább kapaszkodjon.

– Mert ha... itt patkolnék el, akkor... kivizsgálás indulna... és hát sok minden nem egészen szabályos itt...

– Magának agyára ment a láb.

– Nem a láb... más ment nekem az agyamra... a fűtetlen barakk meg... az ehetetlen étel...

– Ki beszélte ilyesmivel tele a fejét? Merthogy magától...

Akkorát nyilallt a gyomrába, hogy meg kellett állnia, s ahogy előre hajolt, csaknem elejtette az emberkét. A bűdös kurva életbe! Cipelem ezt itt, közben magam meg megdöglöm! A legszívesebben legurította volna a domboldalon, hogy csak úgy nyekkent volna belé. De tudta, hogy vigyáznia kell rá, legalább addig, míg ki nem jutnak az építkezési területről.

– Úgy látom... magánál sincs minden rendben – hallotta megint a kaffogást a füle mellett.

– Nincs, de nyugodt lehet, az orvosig eljutunk.

– Szerintem magának fontosabb lesz, mint nekem. Tegyen le, megyek a saját lábamon.

– Majd ha sík terepre értünk.

Szédült, megtántorodott. Mi ez, kérdezte önmagától, csak nem gyomorvérzés? Visszaemlékezett a reggeli székletére, ami fekete volt és véres, de nem vette komolyan. Már a tegnapi is olyan volt, sőt, a tegnapelőtti is. Túl sok vért veszített volna, attól imbolyog?

Nem értek le a domb aljába. Még párat lépett, aztán elvágódott, egymásba gabalyodva csapódtak neki egy malterkeverőnek. Beverte a fejét, bal vállá sajtolt, meg sem kísérelte, hogy felálljon, érezte, nem menne. A kis

emberke ott ült mellette, szedegette le magáról a sarat, mint akit semmi más nem nyomaszt, csak az, hogy bepiszkította valakinek a kabátját. Közben sovány arca tüzelt, szája széle meg-megremegett, szeme fénytelenül meredt a semmibe.

Arra eszmélt, hogy a nyeszlett kis ember a hóna alá nyúl, megpróbálja talpra állítani, s botladozva elindul vele a terepjáró felé. Mikor nagy nehezen odaérték, kirángatta előtte az utas oldali ajtót és betuszkolta az ülésre. Ő maga a volán mögé ült.

– Mi van? – kérdezte Simon, miközben forgott vele a világ. – Hová... hová megyünk?

– Orvoshoz – válaszolta a kis emberke. – Hogy ne itt... találjunk elpusztulni. Tiltott területen.

Tiszatáj, 2018/5.

Babics Imre

KORMÁNYOS

Eljött időd, hogy arcom fehér borosta
lepje el,
tépett vitorlám égbe szállt, az kimosta:
hólepel.

Szívem szélrózsa, ha megáll, Feléd mutat,
e mélység fölött nem tudtam más kiutat.
Moslék hullámverése, tartom az irányt,
hátram mögött hallom, hogy hajómból kiránt
a mohó óriás kalmár

hitlent,
hittestvért, vérrokont, barátot egyaránt;
kinek szent

a sorsfeladata, óceáncsepp-tudat
vagyok; az utolsó dal már
közel, térdre hulltan is tartom az irányt.

Magyar Napló, 2018/5.

Beck Tamás

VÁRVA A VÁLASZOKAT

Munkanapokon nyitva van minden lehetőség. Állhatok a buszmegállóban, várva a menetrend szerint érkező válaszokat. Eltáposhatom a járdaszigeten a cigarettacsikket, ha szemed ragyogására emlékeztet engem. Mert a szerelem szemtelés, mely által utcaseprőknek leszünk munkaadói. Sőt, ha belevágok egy újabb kapcsolatba, mindössze újrahasznosítom a hulladékot. De a guberáló sem talál majd a kukában válaszokat. Még lakásod ajtaja is nyitva felejtett kérdés, amelyen keresztül hozzád beosonok.

Kalligram, 2018/6.

Szendrői Csaba

ZÁR

Mielőtt becsuknád az ajtót,
gondold végig;
mi az mit ki, s mi az mit bezársz?
mielőtt becsuknád az ajtót,
szagolj be! mennyit kopott a
falak közt esszenciád?

Hogy beszívta-e már a parketta,
azt a jónéhány pakk keserű
cigaretttát?
Hogy füstöt, vagy gyertya illatot
viselsz-e, ha magadra öltöd
a kedvenc ruhád?

Mielőtt elfordítod a kulcsot,
gondold végig;
Csak az van-e nálad, ami kell?
Vagy elviszel mindent,
s túl későn derül ki, hogy
másnak nem maradt hely.

Mielőtt hátat fordítasz,
tapogasd magad végig;
elviszel-e mindent, ami zörög?
A törött dolgok közt lesz-e
mi eszedbe juttatja az elásott
ördögöt?

Mielőtt kizárod magad,
gondold végig;
mit zársz be, s mi az mi bezár?
Mennyi időt vesztegetsz el majd
veszettül, elveszetten,
egy ismeretlen kulcsosomónál.

Zempléni Múzsza, 2018/2.

Nyerges András

KRUCIFIX, AVAGY MONDTAM, HOGY LESZ MEGLEPETÉS

1. Borotválkozó tükrömben ma reggel egyszer csak megláttam apám arcát. Vonásaink hasonlósága most, a hetvenötödik évemen túl, váratlanul ért, s az külön is meghökkentett, hogy mit értem tetten. Egy csibészes villanást, amit annak idején olyankor láttam apám szemében, ha úgy érezte, sikerülhet túljárnia a világ eszén. Nekem ma épp olyan napom ígérkezik, amely csüggedéssel szokott eltölteni, és ehhez képest még az is túlzott erőfeszítésnek tűnne, hogy képemről a szórt lenyírjam, most azonban kivételesen örömet szerzett az ujjaimmal kitapogatott simaság, s az futott át az agyamon, hogy ez a rosszakaróim számára boszszantó lehet, világfájdalom helyett üdének és harcra késznek mutatkozni meglepő lesz. Ha én lepem meg őket, és nem fordítva, az ok a jókedvre, ezért anélkül, hogy eltökéltem volna, a tükörképem egy fintort vágott felém, mintha meg akarná mutatni, hogy szívósabb növény vagyok, mint feltételeznék, és rá lehet taposni ugyan a földből kilátszó részeimre, de nem lehet biztosra venni, hogy többé nem dugom ki a fejemet. A fintor a nap még hátralévő részében sem ment ki a fejből, mert amit láttam, üzenet volt a múltból, hogy apám csúfondáros makacssága is hírt adott magáról, s ez tudatára ébresztett, hogy az a fintor tulajdonképp nem más, mint az örökségem.

2. Negyvenhét nyarának egyik péntek délutánja van, apám ott áll a lakásunk előtt, a gangon. Egy délben érkező vonattal vártuk, de hiába, azzal nem jött, most pedig két markos, overallos figura támasztja neki az ajtófélfának. Ők kísérték fel ide a második emeletre, mert magától a teherautó fölkéjéből se tudott volna kiszállni. Jobbról-balról támogatni kell, nehogy elvágódjon. Apám harminchat éves, amúgy meg se kottyán neki a lépcső, de most jóformán nem is áll a lábán. Gézturbán van a fején, a karja felkötve, kézfejét annyi leukoplaszt borítja, hogy ki se látszik. Csöngetéskor anyám rettegő arccal nyit ajtót, mert semmi jót nem jelent, ha nem a kulcs fordul el a zárban. Ott áll két idegen, köztük apám, és nem a drámai helyzethez illő, feszült arckifejezéssel köszön, hanem széles, szinte büszke vigyorral jelenti, ugye mondtam, kisanyám, hogy a hét végén jövök, és lesz nagy meglepetés?

3. Anyámban előbb némán fortyog a felháborodás, aztán ki is tör belőle, te meg hol a fenében kujtorogtál? És méltatlankodva sorolja, mit élt át mostanáig, tudok a tokodi vadsztrájkáról, mert felhívtam interurbán Tatabányát, és a frász majd kitört, hogy képes voltál odamenni, nem érdekelt, hogy valami bajod eshetik, az irodában azzal búcsúztál el, hogy Tokod után hazajössz, de persze nem jöttél, az meg eszedbe se jut, hogy ilyenkor én mit állok ki! Kisanyám, tényleg jártam Tokodon, csak hát a szocdem vajúrok kimaradtak a sztrájkból, így hamar eljöhettek, és indultam is haza, amikor... Apám egyszer csak megbillen, hoppá, mondja, el ne essünk már, fiúk! Közben anyámra kacsint, aki nem hajlandó vele nevetni, azt kiabálja, most fél hét elmúlt, máskor két óra elég volt, hogy hazaérj, de ha tudtad, hogy késni fogsz, miért nem szóltál haza legalább? Apám rávágja, mert – mint látod – közbejött valami, és a kötésére mutat, egyébként jó lenne, ha végre beljebb kerülnénk, és szemével a gang átellenes csücske felé vág, ahonnét többen is szemérmetlen kíváncsisággal figyelnek minket, mert hátha olyan pletyka terem számukra, amit holnap cserealapként hasznosíthatnak. Éppen mikor ezt a gyülekezetet mutatja, egy minden eddiginél terebélyesebb matlaszépongolya hömpölyög ki a folyosóra, és ő is ott könyököl a többiek mellett, tüntetően felénk bámul, apám pedig, mielőtt betámoogatná a lakásba, rákacsint a kísézőire, a gang egyszer le fog szakadni alattuk, ezt nem ekkora seggekre tervezték. Anyám sóhajt, reménytelen eset vagy, de most már ő sürgeti a bemenést, gyertek gyorsan, vagyis jöjjenek. Én lábujjhegyre állok az előszoba sarkában, kis növésű hét és fél éves vagyok, hátha így jobban észrevesznek, és apám felemel, ahogyan szokott, de most csak mutatja, hogy nem tud, látod, kis bocsom, engem is ők tartanak. A két idegen már attól zavarba jött, hogy anyám gyerteket mondott, még inkább elbizonytalanodnak, mikor a szemlátomást félbehagyott nagytakarítás látványa tárul eléjük. A dohányzóasztal fölfelé fordított lábakkal hever a rekamién, a padlón vödör, porrongy, partvis, személtapát, bebújós vikszelőkefe, két rongyszőnyeg felcsavarva támasztja a vitrint, alig van hely a beljebb kerüléshez, ahhoz is egymásra borított székeket kell szabaddá tenni, hogy apám és legalább az egyik overallos leülhessen. Anyám úgy érzi, magyarázkodnia kell, nem tudtuk, ugye, hogy mikor jöttök, azaz jönnek, még fél óra, és mindennel kész lettem volna! Apám megpróbál föltápaszkodni, szemében ott a csibészes villogás, szólj, kisanyám, ha zavarunk, fiúk, vállaltok egy visszafelé fuvart? Azok ketten kínjukban heherésznek, s egyikük felhajtja a likórt, amivel anyám – mentegetőzve, hogy nincs más itthon

– megkínálta őket, a társa viszont nemet int, hogy ő sofőr, és nyomatékosan rátenyerel a pohárkára. Késésben vagyunk, kezicsókolom, szabadkozni, csak Bandit akartuk rendben hazaszállítani. Szedelődzködnék, akkor te ugye jól vagy, lapogatják a vállát, aztán csak semmi hetvenkédés! Kifelé menet egyikük az öklét lendíti, barátság, a másik meg azt mormolja, szabadság. Mindent köszönök, mondja anyám, és kikíséri őket, az előszobában eszébe jut, hogy hát ő is szocdem, még hozzá nőtitkár, barátság, ezzel köszön el, de amikor visszajön, kirobban belőle a méreg, hát ezek kik voltak? Fut a lakás, nincs itthon semmi, még az a szerencse, hogy legalább anyád litániára ment, de te beállítasz két vadidegennel! Apám csillapításként süt el egy korábbi szókifacsarást, ne is haragugyozzál, kisanyám, és a vállát vonogatja, gőzöm sincs, kik voltak, csak azt tudom, hogy két rendes pasas a megyéből, ők kanalaztak ki az árokból, mikor az országútról meglátták a balesetemet, és rögtön jöttek segíteni, szocdem a szocdemet nem hagyja cserben alapon. Csak az egyik volt az, mondja anyám, és hirtelen elhatol a tudatáig, hogy mit hallott az imént, micsodát láttak?

4. Igazából az apám fején virító kötést is csak most veszi észre, te szentséges ég, mit műveltél magaddal? Apámnak röhög a szeme, én ugyan semmit, de a Zündappnak pont a megyehatáron lett durrdefektje, és mégsem ebből lett a katasztrófa, micsoda nem lett, ismétli el anyám, mivel mi történt? Egy kis malőr, mert a kőjessus pont ott állt, ahol eddig semmi sem volt. Azt az utat már ezerszer megtettem, de ott sose állt krucifix, nemrég rakhatták oda, és pont oda, ahol a kanyar miatt nem látszik! Én meg richtig nekimentem, egy kicsit leröpültem a motorról, az oldalkocsi a szomszéd megyében landolt, száz szónak is egy a vége, ezért késtem, kisanyám. Rettenetes, sikolt fel anyám, ez bizony az, bólint rá apám, olyan prima motorom többé sose lesz, mint a Zündapp volt. Anyám ettől jön ki a sodrából, kit érdekel a rohadt motor, a te fejeddel mi van? Apámba belebújik a kisördög, igazad van, szolgálati járműért fájjon a pártbizottság feje. Az enyémnek semmi baja, ezek a fiúk bevittek a kórházba, azt is megvárták, míg elláttak, a doki belém diktált egy kisüstit, azóta kutya bajom. Viszont nem mindenki úszta meg ennyivel, mert, képzeld el, kisanyám, a kőjessus még nálam is rosszabbul járt, kidőlt, leröpült a töviskoronája, és neki még ilyenje se lett, bök a kötésre, mit szólsz, ugye jól áll? Anyám a kezébe akadó első tárgyat hozzávágja, a hangjában sírás bujkál, miért van az, hogy te nekem soha semmit nem tudsz tisztességesen elmesélni?

5. Apám megérzi, hogy elég a bohóckodásból, láthatod, semmi bajom, bizonygatja komoly képpel, ezzel a két fiúval meg direkt szerencsém volt, mert éppen hogy összeszedtek, és már jött is Tata felől a feszület-szentelő körmenet. Képzelheted, mi lett volna, ha engem meglátnak a kidőlt krucifix mellett! Az atyaúrsten se mossa le rólam, hogy mint szocdem megyei titkár, szándékosan döntöttem ki a kőjesszust. Annál is inkább, mert – ezt neked még el se tudtam mondani – a múlt héten már ki lettem prédikálva, mint a muszáj-hittan legfőbb ellensége a megyében, egy vörös kalapácsos Antikrisztus! Ha ehhez még ájtatosék a kőjessus dolgát is világgá kürtölik, az eszdépének semmi esélye nem marad a hittanvitában, de hála ezeknek a fiúknak, csak az elgurult defektes gumi meg a letört töviskorona maradt a helyszínen. Most aztán minden azon múlik, hogy nem lepcsesszájú-e valamelyikük, de ha nem, akkor én baj nélkül kimászhatok a kulimászból. Anyám ennek a részleteit már türelmetlenül hallgatja, inkább arról beszélj, hogy mit mondtak még a kórházban. Hááát, húzza a választ apám, a doki tulajdonképp ott akart tartani, de megmondtam, hogy arról szó se lehet, a család Pesten él, amúgy is ritkán látjuk egymást, veletek akarom tölteni a hétvégét. Erre azt mondja, majd ő hazavitet engem mentővel. És megint a két pasas mentett meg, mert azt mondták, nekik pesti célfulvarjuk van, egy kis kerülő nem gond, hazahoznak. És milyen jól tették, mert a szívbajt hozta volna rád, kisanyám, ha mentőkocsi hoz haza. Velük meg – igaz, kicsit lassabban – simán hazazötykölődtem, tettünk ugyan egy kitérőt Bicske felé, mert az egyiknek ott dekkolt egy bepácolt fél disznaja, viszont ennyi szívesség után mégse szólhattam, hogy fiúk, inkább siessünk. És látod, itt vagyok, ragyogok. Azt látom, hogy tisztára elment az eszed, fakad ki anyám, és ha a sebed útközben bevérzik? Ha kiderül, hogy ez agryázkódás, vagy ödéma, vagy vérömleny? És én idehaza mit kezdek veled? Kihívod a körzetit, vágja rá apám, hát nem érted, hogy a fene már majd megevett utánatok? Csalánba nem üt a ménkü, reggelre el is felejtjük az egészet. Anyám szipog, és halkan csordogálnak lefelé a könnyei. Aztán felnéz, és furát kérdez, mondd, ilyenkor gondolsz néha rám is, meg a kicsi fiadra? Ezúttal apám sértődik meg, hogyhogy gondolok-e, egyfolytában rátok gondolok, ott a motoron is épp azon jártattam az agyam, hogy a mi ocsmány előszobai spanyolfalunkból bábszínházi paravánt tudnék csinálni a kőlöknek, csak a vásznat kell duplán visszahajtani, a fakeretet meg rövidebbre fűrészelni. Vágyaim teljesülésének esélye meghozta az én hangomat is, apu, tényleg lesz bábszínházam, ezt hüledezve kérdezem, igazi báb-

színház? Apám óvatosságra int, mutatóujját a szájára téve suttog, pssst, kis bocsom, örülj, hogy anyád nem hallotta, és egyelőre maradjon is titok. A mi titkunk.

6. A következő percben kiderül, hogy a veszély, ami a fogasnak használt spanyolfalra leselkedik, azért nem hatolt el anyám tudatáig, mert neki is támadt egy merész ötlete. A székét odahúzza szorosán apám mellé, kezét ráteszi a fejére, ahol a körbetekert gézből kilátszik egy kis tonzúrányi rész, s a tenyere lágy begyével simogatni kezdi, így mormolja el, mit talált ki, hétfőn ezzel a bepólyált fejjel bemész a központba, mert a balesetnél jobban semmi se tudná indokolni, hogy miért kéred magad vissza Pestre. Csak ránéznek a kötésedre, és be kell látniuk, hogy a munkád túl veszélyes, eleget voltál már tőlünk távol, most menjen oda más, például akinek nincs családja. Apám fújtat, mint a mozdonyok, mikor a Nyugatiba beérve megállnak a vasküllő előtt, s még utoljára kieresztik a maradék gőzt, sajnos ez nem megy, kisanyám, és bocsánatkérően néz, hétfőn mindenképp vissza kell mennem, akkor lesz a nagy meccs fakultatív hittanügyben, klerikálisék, kiscgazdák, mindenki ránk feni a fogát, az emkapé ügyis megalkuvással vádol minket, és ha nem vagyok ott, azt tényleg megfutamodásnak lehetne tekinteni, ugyanis megyei szinten még együtt is csak egy szavazatnyi többségünk van! Ez a dolog itt a búbomon csak egy karcolás, semmiben se akadályoz, üres kifogásnak tekintenék, magyarázza, de egyre lassabban forog a nyelve, és kezdi a szavakat is kásásán formálni, aztán egy mondat közepén hirtelen elalszik, mi pedig dermedten nézzük, hogy a fején a kötés egy kicsit átvérzett.

7. Az vet véget a békének, hogy nagyanyám vasárnap, a tízórás misén olyasmit hall, ami feltűzeli, és hazaérve tombolva ront rá a szüleimre, vegyétek tudomásul, ki lesztok közösítve, és torkaszakadtából üvölt, ezt ma hirdették ki a szószékről, benne van a hercegprímás pásztorlevelében, bármit tesztek a kötelező hittan ellen, nem üdvözülhettek, ti is eszkommnunálva lesztok, pardon mutter, szól közbe anyám, úgy mondják, hogy eszkommunálva. Te csak ne oktass, főképpen te ne, aki semmitől sem tudtad visszatartani az uradat, ezért nála is bűnösebb vagy, de pogány létedre honnét is tudnál ilyesmit, teee, te, te – nőtít-kár! Anyám arca nem munkája szitokszerű emlegetésétől, hanem az uradat szótól torzul el, és kiül rá a keserűség, hogy reménytelen vállalkozás ezt itthon megértetni, százszor is tisztázták anyukával, Bandi neki

nem ura és parancsolója. Anyuka elképzelései a házasságról gonosz és kártékony babonák, de felőlem csak mondogassa, ha ártani akar a fiának, mondogassa lehetőleg idegenek előtt is, hátha rossz fényt vet rá, és leváltják, de az nem miattam, hanem anyuka megátalkodottsága miatt lesz! Belekezd és abbahagyja, mert rájön, hogy ezt a kredenc is hamarabb fogná fel, mint a nagyanyám, akiből, mint tűzhányóból a láva, úgy ömlik, olyan bődületes erővel, a felháborodás. De megérdemlitek, hogy ki legyetek átkozva a pártotokkal együtt, mert azt is megtudtam, hogy valaki közületek, az egyik pogány disznó direkt nekiment egy új fake-resztnek, szánt szándékkal kidöntötte, éppen akkor, amikor meglett volna a beszentelése! És annak az átkozott pogány brigantinak látnia kellett, hogy jön a körmenet, de röhögve elsökött, és annyit se mondott, hogy bocsánat. Na jó, de ezt maga, mutter, honnét tudja, kérdezi apám, nagyanyám azonban nem engedi magát keresztkérdésekkel ki-zökkenteni, én a szégyentől majd elsüllyedtem, mert ez a gyalázat pont ott történt, ahol az én fiam, az én fiam a titkár! Az egyik, veti közbe apám, a szervező, de ez is meghallatlan marad, és honnét veszi, mutter, hogy nekem közöm van a dologhoz? Onnét, hogy hivatalból tudnod kellett a fészületgyalázásról, és mint az én fiamnak, jól el kellett volna látnod a sátánfajzat baját, és ha ezzel eldicsekszel itthon, szegény anyádnak lett volna egy csöpp elégtétele, jólesett volna azt mondani, hogy te kivétel vagy azok között, hiszen móresre tanítottad a rongálót, de neked azt a férget eszed ágában se volt megbüntetni! És amit tudok, onnét is tudom, sajnos, hogy a plébános úr a prédikáció alatt végig engem nézett, mintha tudná, hogy az én fiam az istentagadók szolgálatába szegődött. Anyám furfangosnak képzei magát és közbeszól, képze-lődni tetszik anyukának, honnét tudná ezt a plebi? Nagyanyám megint megmutatja, hogy őt nem lehet zavarba hozni, és teljes öntudattal rávágja, én gyóntam meg neki, mert magamra vettem a fiam bűnét! Eddig penitenciával vezekeltem érte, de ez már kevés, és a tetejébe még azt is mondta a plébános úr, hogy Irénke mama, hiába hímez legszebben az egész Oltárterítő Egyesületben, maga többé nem ülhet mellettem, mert pogány van a családjában!

9. Apám hétfőn, a hajnali vonattal megy vissza Tatabányára, de pár nappal később telefonál, hogy viszonylag hamar fogunk újra találkozni, mert hivatalos okból Pestre kell jönnie, és lesz megint meglepetés. Jaj, csak azt ne, kiabál anyám, légy szíves, vigyázz arra a néhány porcikád-ra, ami még épségben van, inkább érj haza későn. Ettől kezdve ijedten

rezzenünk össze, ahányszor megszólal a csengő, mert hátha apám az, de megint nem jön, hanem hozzák. Aztán megjött, a saját lábán, csak a tekintetében van valami fura el-elrévedés, másfelől hiányzik belőle a cinkos csúfondárosság, amit annyira szeretek. Mintha történt volna valami, ami titokzatos, amit előbb neki magának meg kell fejtenie. Bár miről volt is szó, éreztük, hogy csak félig van jelen, és amire kíváncsiak vagyunk, kétszer is meg kell tőle kérdezni. Ez nekem előbb tűnt fel, mert anyám csak fürdött annak örömeiben, hogy kalamajka nélküli pár napnak nézünk elébe, mert nagyanyám elutazott a lányához, akit a kényszerrepatriálás Jugoszláviából átparancsolt Csehszlovákiába. Az ő levelét olvasva úgy fakadt ki anyám előtt, mintha meghitt, sőt bizalmas viszonyban lennének. Ez a Gabi, ez a liba, sose tudta megbecsülni magát, pedig tejben-vajban fürdeti az ura, ő meg el akar válni, pedig nélküle felkopik az álla. Arra se gondol, hogy váláshoz az egyház nem ad hozzájárulást. Vesztére hív látogatóba, mert én átlátok a faksznijain, az a baja, hogy Belgrádban dáma volt, úrinő, a zenekarvezető felesége, Jaromericében meg a Pacola csak egy gazda, még ha van is több száz holdja meg kétemeletes háza, meg istállója, ott a Pacoláné nem nagyságos asszony. Sőt, mivel a mozi is az övék, a Gabinak dolgoznia kéne, de nem akar pénztárosnő lenni, mert bűdös neki a munka. Hát csalódní fog, én bakfiskorában is helyretettem két csárdás pofonnal, most se fogom hagyni, hogy egy olyan jámbor barmot, mint a Pacola, elpotováljon, nem csitri már, ki akarna eltartani egy ilyen szekánt libát? Anyám örült annak, hogy végre olyasmiről esik szó, amin nem kell vitatkoznia, s még hízelgéssel is megpróbálkozott, nem értem, kire ütött a Gabi, hiszen anyuka keze alatt folyton ég a munka! Mikor nagyanyámat kikísértük a vonathoz, azt hittük, marakodásmentes napok következnek apámmal, s ez az ő számára is ajándék lesz. Ebben csalódnunk kellett, arcára még a jó hír is csak bágyadt mosolyt tudott kicsalni, hallgatott és mélézött, furán szótlannak tűnt, s nekem az a gyanúm támadt, hogy beszélne ő szívesen, de amit mondana, nem gyerek fülének való, viszont folyton ott látatlankodom körülöttük. Úgy tettem hát, mintha az ebéd-től el-pillednék, és engedtem magam lefektetni, csak arra vigyáztam, nehogy elnyomjon az álom, mert hallani akartam, hogy miről beszélnek, ha megered a nyelvük.

10. Sokáig sutorogtak az ágyam mellett, és attól, amit hallottam, kezdett nehezemre esni a tettetés, szívem szerint inkább ugráltam volna az ágy tetején. Az elcsípett félszavaikból ugyanis azt hüvelyeztem ki,

hogy apám nemsokára újból velünk fog élni, nap mint nap itthon lesz, és nemcsak nagy ritkán, szinte mint vendég. Ez az a meglepetés, gondoltam, amire a telefonban célzott. Igen ám, de ha erről van szó, miért nem lelkendezve újságolta el nekünk, már szinte a küszöbről? Ezt anyám is szóvá tehetette, mert apám azt suttogetta, azért még ne éld bele magad, kisanyám, hogy jöhetek, igazából semmi se dőlt el. Elővezettem a kérésemet, de a fejesek csak ma ülnek össze, és nekik más szempontjaik is lehetnek. Anyám elkezdett aggodalmaskodni, és abból nem lesz baj, hogy te pont ma nem vagy ott? Baj nem lehet, mert a gazdasági osztály rendelt fel a motor miatt, a Zündapp ugyanis pártvagyon volt. Anyám azt is tudni akarta, hogy kik döntenek, és mit vesznek számitásba, és ha teljesítik a kérést, apám majd mikortól élhet velünk? Megfelelő válaszok híján nekilátott az esélylatogatásnak, panasz sose volt rád, két hónapja még elismerő oklevelet is kaptál, a kérésed méltányos, kerek egy éve élsz távol tőlünk, ezt be kell látniuk. És mikor derül ki, hogy mi lesz? Hamarosan, csitította apám, tizkor ültek össze, de más ügyek is vannak, légy nyugodt, a helyettesem megígérte, hogy telefonál, amint van döntés. Anyám fennhangon spekulált tovább, nekünk az sem feltétlenül jó, ha eddig csak dicséretet kaptál, mert hátha pont ezért nem engednek el, ilyen jó titkárra szükségük van! Másfelől a központba is kell olyan, aki már nehéz terepen is megállta a helyét, és mi nehezebb terep egy bányavidéknél? Ha a központ kifosztja a megyéket, ott züllik le a munka. Esküszöm, nem lehet könnyű a döntés. Apám kelleetlenül válaszolgatott, s a hangjából bizakodás helyett csak feszültség szűrődött ki, de ettől anyámnak különös gyanúja támadt, várjunk csak, te talán nem is örülnél, ha vége lenne a tatabányásznak. Örülni majd akkor fogok, dűnnyögte apám, ha a dolog vége áthelyezés lesz, és nem elküldés, és pláne nem büntetésként. Anyám szeme elkerekedett, szája tátva maradt, hogyhogy büntetés, miféle büntetés, hiszen sose volt veled probléma! Apám nagyot sóhajtott, egyfolytában áll a balhé a köjesszus miatt. Mindkét fiúnak, aki hazahozott, lepcsés volt a szája. Az emkápés kifecsegte, hogy én ültem a Zündappon, a szocdem meg fűnek-fának dicsekszik, hogy a megyei titkárt mekkora zűrből mentette ki. Azóta az emkápések velem példálódznak a gyűléseken, lám, a beszari szocdemek közt is akad, aki nem fossa össze magát egy krucifixtól, a mieink viszont azt hajtogatják, hogy egy igazi szociáldemokratától idegen a motoros fenegyerekeskedés, mert az ilyesmi elriaszítja az embereket a mi pártunktól. Ha az emkápéban dicsérnek, az ideát gyanúsá tesz, vajon nem kripto vagyok-e? Ne nézz úgy, kisanyám, tudod

jól, hogy a kripto a titkos komcsi, akit beépítettek hozzánk. Még jó, hogy legalább a nevem se itt, se ott nem hangzott el, de mindenki tudja, hogy a mese rólam szól, és ez rossz előjel a mai plénum előtt. Se így, se úgy nem lesz minnek örülnöm, mert arra se vágyom, hogy kegyelemből maradhassak, de az is kínos lesz, ha leváltással menesztenek. Ezt látod rajtam, és bármennyire szeretnék megint itthon élni, nem tesz boldoggá, hogy ezek a kilátások.

11. A nap hátralévő részében azt vártuk, hogy megcsörrenjen a telefon, ehelyett kulcs csikorgott a zárban, és nagyanyám trappolt be a bőrröndjével. Hát maga, mutter, ámult el apám, nem úgy volt, hogy vasárnapig Gabit egzecíroztatja? Nagyanyám mérgesen csattant fel, a nővéredet két napnál tovább nem lehet elviselni! Meg is mondtam, hogy torkig vagyok vele, és ha otthagya a Pacolát, hozzám ne jöjjön siránkozni, és arra se számíton, hogy majd ti eltartjátok. Jaj, szegény anyuka, próbált anyám együttérző arcot vágni, annyira sajnálom, eszerint az egész hosszú és fárasztó út hiábavaló volt. Epés kifakadás lesz a válasz, mindhárman ezt hittük, ehelyett nagyanyám arcán átszellemült mosoly terült szét, és valósággal áradni kezdett, dehogyan volt hiábavaló, amikor otthagytam a Gabit, éppen indult a Nepomuki Szent János-zarándoklat, az valami csodás volt, még egy megszentelt skapulárét is vettem, és nemcsak azt! Idenéztek! Felkattintotta a bőrröndje fedelét, és a ruhák közül kiemelt egy mindössze néhány centiméternyi Jézus-szobrot, aminek talpa volt, elhelyezte az asztal közepén, aztán pár lépésnyit elhátrált tőle, áhítatos elragadtatással nézegette, hát nem mennyei érzés, hogy itt vigyáz ránk? Na, mit szóltok? Mit szólnánk, mutter, vonogatta a vállát apám, megint egy újabb szobakrucifix. Nincs még elég ilyenje? Vedd tudomásul, hogy nincs, de senki másnak sincs, mert ezt tavaly maga Vojtasák püspök áldotta meg, akit most fognak boldoggá avatni! És aki azért van bekasztulizva, mert lepaktált a náccal, dűnnyögte anyám, benne volt a Szabad Népből. Nagyanyám, mint rendesen, ha a háború idején történt dolgok kerültek szóba, úgy tett, mintha ezt nem hallaná, márpedig én odáig vagyok ettől, jelentette ki, itthon a legnagyobb kegyesboltban se kapni olyan feszületet, ahol az Úrjézus mellett ott áll Nepomuki Szent János is, a gyónási titok védőszentje.

12. Ez volt az a pillanat, mikor megcsörrent a telefon, és apám felvilányozottan rohant a kagylót felvenni. A válaszaiból világos lett, hogy a tatabányai interurbán futott be. Apám fancsali képpel hümmögött,

s a szája körül kesernyés ránc jelent meg. Igen, mondta, de ez eeegenek hangzott. Köszönöm, hogy értesítettél, a kulcsok a fogason vannak, a köpenyem mellett. Széna vagy szalma, kérdezte anyám. Ahogy vesszünk, válaszolta, szerintem inkább szalma. Azt sütötték ki, hogy pártfunkcióhoz még éretlen vagyok, mert minden buzgalmam meg jó szándékom ellenére lesújtó, hogy nekem előbbre való tud lenni a család, mint a mozgalom. Épp ezért át is irányítanak ipari területre, ezentúl ott álljam meg a helyem. És ez mikortól lenne, kérdezte anyám, akit leginkább ez látszott izgatni. Elsejétől, vágta rá apám, de valahogy úgy, mintha mellékes dolgokról beszélgetnék a fontosak helyett. De mégis, hol kéne megállnod a helyed? Mivel szervezőtitkárként megbuktam, elég lesz nekem egy beosztotti állás valami gyárban. Anyám ujjongva kiáltott fel, ugye itt, Pesten? Apám kelletlenül bólintott. És ezt ilyen savanyú képpel mondd? Vedd már észre, hogy teljesítették, amit kértél. Elsejétől úgy fogunk élni, mint egy igazi család! Apám arcáról még nem oszlott el a megbántottság felhője. Látod, fakadt ki panaszosan, ez volt az, amit éreztem, ettől féltem, lenullázták az egész itt töltött éveimet! Anyám bosszankodva kiabált rá, de itthon leszel, és az a fontos! Apámban szemlátomást lassan érlelődött meg a felismerés, hogy ami történik, tulajdonképp jó. Aztán mégis derengeni kezdett az arcán egy bizonytalan és hitetlenkedő mosoly. Légy szíves, örülj már te is egy kicsit, kérlelte anyám, és odalépve hozzá homlokra csókolt. Én a helyedben hálát rebegnék Szent Antalnak, hogy ennyire jól intézte a dolgot! Ekkor villant fel apám szemében a csibészes fény, ami jelezni szokta, hogy kezd hatni rá a világ eszén való túljárás mámora. A rosseb imádkozik Szent Antalhoz, méltatlankodott felénk kacsintva, mikor itt ez a helyre kis házikrucifix! Úgy illik, hogy a kidöntött párja helyett is neki mondjak köszönetet! A valaha beléidegződött mozdulattal keresztet vetett nagyanyám szerzeménye előtt, majd vigyorogva azt sottogta, jót tettél velünk Jesszuskám, örökké áldott legyen a neved.

Alföld, 2018/6.

Merci Madame, merci Simone! 2018 nyarán Párizs falain graffitik, plakátok formájában mindenhol Simone Veil arcképe és a párizsiak hálaszavai köszönnek vissza. 2018. július 1-jén a Montmartre temetőjéből a Pantheonba átvitt maradványok kapcsán nem csupán Simone Veil nagyságáról esett szó, hanem arról is, hogy ő mindössze a negyedik olyan nő, aki saját jogon (és nem feleségként) nyugszik a hősök között. 2018 nyarán Magyarországon megkérdőjeleződik a társadalmi nemekről való gondolkodás, kutatás jogossága, anélkül, hogy számottevő vita alakult volna ki a kérdéstről. Lapszámunk kiindulópontja a női siker volt: politikában, tudományban, művészetekben – végeredménye inkább a női szerepekről szól: irodalomban, filmben, színházban. Kiindulópont egy pozitív alapokról induló diskurzushoz: a kultúrszférában alulreprezentáltak ugyan a nők, teljesítményük viszont jelentős és egyre inkább megkerülhetetlen. Az amerikai filmipar régen felismerte ezt a potenciált és piaci profitlehetőséget lát benne. Reményeink szerint a magyar kultúrpar sem fordít hátat a jelenségnek.

Hermann Veronika

A CSEND RÉTEGEI

„The title women and fiction might mean, and you may have meant it to mean, women and what they are like; or it might mean women and the fiction that they write; or it might mean women and the fiction that is written about them; or it might mean that somehow all three are inextricably mixed together and you want me to consider them in that light.”

(Virginia Woolf: *A Room of One's Own*)

„A figurákra könnyen rátalálok, de mikor meg kell őket szólaltatni, bajban vagyok.”

(Tomba Andrea)

Noha közel száz évvel ezelőtt jelent meg, Virginia Woolf *A Room of One's Own*¹ (magyar fordításban: *Saját szoba*) című esszéje, döbbenetesen pontosan, bizonyos értelemben a mai napig meghaladhatatlan módon térképezi fel a női íráshoz és a női irodalomhoz kapcsolódó viszonyrendszereket, és a belőlük magától értetődően fakadó problémákat. Woolf 1928-ban szóban előadott, majd később bővített formában, nyomtatott kiadásban is megjelent gondolatmenete nem, vagy nem pusztán arról a mondatról híres, mely nagyjából Simone de Beauvoir *A második nem* című könyvének kezdőmondatához hasonlóan vált szál-lóigévé, hogy tudniillik, ha egy nő írni akar, akkor legyen saját szobája és saját pénze. Ez a két tényező valóban fontos, a *Saját szoba* azonban főleg attól kiváló, hogy Woolf nemcsak a nők és az irodalom kapcsolatát, hanem a nők íróként és szereplőként a (korabeli) kánonban elfoglalt helyét is elemzi.

A mottóként is kiemelt idézetben lefektetett relációk, amelyek felváltva kívánnak aktív és passzív pozíciót az író, olvasó vagy éppen mások által megírt nőktől, ma is érdekesen alkalmazhatók, annak ellenére, hogy a feminista kritika az elmúlt évtizedekben termékeny nézőpontokat adott a probléma vizsgálatához, s néhányat ezek közül majd ebben a dolgozatban is alkalmazni fogok. Ameddig azonban a 2018-as Libri-díj

1 Virginia WOOLF, *A Room of One's Own*, Penguin Books, London, 2004.

nyerteséről beszámoló híradások között olyan címeket találunk, mint például: *Bödöcs és az egyetlen nő – Áadták a Libri-díjakat*,² addig sajnos nem lehet eltekinteni a legalapvetőbb kérdések tematizálásától sem. Tompa Andrea 2017-ben megjelent *Omerta* című nagyregénye a szakma – és különben az eladási adatok – szerint a magyar irodalom utóbbi évtizedeinek egyik csúcsteljesítménye. Az 1950-es években Kolozsvár környékén játszódó, négy narrátor belső monológjából az olvasó előtt kibontakozó történetnek olyan, a kollektív és egyéni identitásra, az emlékezet fikcionalitására, a morális felelősség megfogalmazhatatlanságára, a történeti identitásmodellek törekenységére, az egyén és politika viszonyára vonatkozó belátásai vannak, amelyeknek önmagukban kellene bizonyítaniuk a díj jogosságát, függetlenül szerzőjének nemétől. Hogy ez még sincs így, természetesen nem meglepő.

Jelen szöveg nem vállalkozhat arra, hogy a feminista kritika és a narratológia, a dokumentarista irodalmi hagyomány, vagy a szerzői arc posztmodern erodálódásának minden elemét és fordulatát bemutassa, arra azonban igen, hogy ezek néhány csomópontját a Libri-díjas *Omertát* elemezve felvillantssa. Ezek közül a következőkben a feminista narratológia eredményeit, a szerzői megszólalások különböző regisztereit, illetve az alá- és mellérendelt hangok és hallgatások, az identitásbeszéd és identitáspolitika és a beszédaktusszerűen létrehozott nyelvi tér fogalmait fogom kiemelni.

1. Feminista kritika, feminista narratológia

Anélkül, hogy egy irodalomelméleti bevezető kurzus sillabuszának ismertetésébe bonyolódnék, fontos kiemelni néhány alapvetést, amelyek talán segítik a tájékozódást abban is, vajon fontos-e 2018-ban, hogy az egyetlen női jelölt kapta meg az egyik legrangosabb irodalmi díjat, avagy sem. A feminista kritika a kezdetektől bevallottan politikai, illetve ideológiai alapon nyúlt irodalmi szövegekhez, szakítva az angolszász irodalomtudomány korábbi, főként az újkritika által kialakított szoros szövegolvasás gyakorlatával, amely a szöveget önmagában, a szerző neme és a keletkezés társadalomtörténeti kontextusa nélkül vizsgálta. Hogy az irodalmi szöveg egyben társadalmi reflexió, nemcsak a feminista kritika, hanem általában az 1960-as években megjelenő, a poszt-

2 *Bödöcs és az egyetlen nő – Áadták a Libri-díjakat*, Hvg.hu 2018. 05. 15., http://hvg.hu/kultura/20180515_Az_egyetlen_no_vitte_el_a_Libri_irodalmi_dijat.

strukturalizmus és a dekonstrukció nyomán létrejövő értelmezői gyakorlatok belátása, amelyek – mostani távlatunkból úgy tűnik – helyesen vetettek számot a szerző, a befogadó, a kiadó szerepeivel és általában a szöveg társadalmi és ideologikus vetületeivel. Ezzel párhuzamosan a posztmodernnek nevezett irányzat ismét kivonta a szerzői életrajzot és a szerzői alakmást az értelmezés elsődleges köréből, a szövegekben létrejövő nyelvi erő és szubverzív potenciálra helyezve a hangsúlyt. Csakhogy itt máris különvált a férfi és női szerzők helyzete. Mary Ellmann amerikai irodalomkritikus az először 1968-ban megjelent, a sztereotípiakutatás egyik alpműveként ismert *Thinking about Women* című monográfiájában rámutat arra, hogy a női írókat az irodalomkritikában sokkal inkább kezelik nőként, míg a férfi szerző egyfajta semleges normativitást képvisel.³ Női szerzők esetében a kritikusok hajlamosabbak a poétikai struktúrákhoz nemi jellegeket társítani, akkor is, ha az elbeszéléstechnika vagy versbeszéd ezt nem feltétlenül indokolná. Ugyanez igaz az életrajzi megközelítésre: bár a női szerzők bizonyos esetekben sokkal autentikusabban képesek sajtóságosan női tapasztalatokat rögzíteni, ez önmaga ellen is fordulhat, azt megerősítve, hogy a női írás *kizárólagosan* valamiféle traumatikus vagy alárendelt pozícióból artikulálódik, a nőket pedig *kizárólag nőként* lehet esszenzializálni.

Míg a Tompa Andrea regényeiről szóló kritikák rendre kiemelik – sőt, sok esetben negatívumként értékelik – a regényeiben jelen lévő, nem kifejezetten a női szerzőkre „jellemző” túlrtságot, intellektuális közelítést, vagy éppen azt a kutatói attitűdöt, amely nemcsak az *Omerta*, hanem *A hóhér háza*, különösen pedig a *Fejtől s lábtól* regényszövegét jellemzi, a vele készült interjúk sokszor ütnek meg személyes hangot. Mintha az irodalomkritika saját magán is ádázan rajta tartaná a szemét, nehogy megismételje a meghaladottnak bélyegzett életrajzi és/vagy genderalapú megközelítést, és mondjuk arra a kérdésre keresse a választ, vajon az *Omerta* három női narrátora közül melyik a leginkább személyesnek tűnő hang. Ehhez képest a nyilvános térben megjelenő, publicisztikai műfajú, s ebben az értelemben szélesebb közönség érdeklődésére igényt tartó szövegekben – főleg interjúkban – az író és színi-kritikus Tompa Andrea gyakran nyilatkozik azokról a legszemélyesebb ügyekről, amelyeket tipikusan „női témákként” szokás számon tartani. Jó példa erre az *Örökbe* nevű portálon 2015-ben megjelent hosszú in-

3 Lásd Mary ELLMANN, *Thinking about Women*, Harcourt, Brace & World, San Diego, 1968, 55–80.

terjű, amelyben férjével közös örökbefogadásukról, a vér szerinti és nem vér szerinti kapcsolatokról, az örökbefogadáshoz kapcsolódó sztereotípiákról beszél.⁴ Az éles különválasztás azért sem (lenne) indokolt, mert hogyha megnézzük az interjú szövegét és például az *Omerta* belső monológjait, nemcsak a témák, hanem időnként stilisztikai jegyek alapján is nehéz a kettőt különválasztani. Ezzel persze nem azt állítom, hogy egy bárhol megjelenő interjú az írói életműnek a nagyregénnyel azonos státuszban lévő darabja lenne. Inkább azt, hogy a különféle terekben megképződő szövegeknek sem a kizárólagos szerző felőli, politikai vagy ideologikus olvasásmód, sem a neutrális, az irodalmi szöveget a társadalmi kontextusról, történeti jellegzetességekről és a szerzői perszónáról leválasztó, apolitikus elemzés nem válik javukra. Ezen probléma áthidalására jó módszertan lehet a feminista narratológia és az irodalomtörténet társadalomtörténeti modellje, az alábbiakban ezeket próbálom meg bevezetni.

A nő írás – a fogalom egy meglehetősen absztrakt értelmében – minden, nem a domináns kultúra vagy normatív identitás által megalkotott beszédmódot jelöl. Susan S. Lanser *Egy feminista narratológia felé* című tanulmányában⁵ a feminizmus politikai és a narratológia semleges, illetve, saját megfogalmazásában, az előbbi mimetikus és az utóbbi szemiotikus vonatkozásainak kompatibilitásáról beszél. A narratológia a szerzőt evidensen férfi szerzőnek, az irodalmi szöveget férfiak által előállított szövegnek tételezi, miközben nem veszi figyelembe a nemi (gendered) szerepeket, és elfojtja a fikció reprezentációs vonatkozásait. Ezzel szemben a feminista kritika szinte csak azt hangsúlyozza, ezzel teret adva a mimetikus értelmezéseket érő kritikáknak. A társadalomtudományos kategóriák soha nem immanensek, hanem változhatnak, és különösen lényeges ez olyan szövegek esetében, amelyek az alárendeltségnek, az elfojtásnak, a hallgatásnak és a marginalizáltságnak nem egy, hanem sokkal több rétegét mutatják fel. A mimetikus és szemiotikus tapasztalatok együttes olvasása a nyelv, az elbeszélő, a hang és a nézőpont kategóriái mellett képes azokat a történelmi, társadalmi és politikai szempontokat is működtetni, amelyek miatt az *Omerta* az elmúlt évek egyik legfontosabb regénye lett.

4 *Nem akarom veszteségből indítani a közös történetünket*, Örökbe.hu 2015. 02. 19., <https://orokbe.hu/2015/02/19/tompa-andrea-iro-orokbefogadas/>.

5 Susan S. LANSER, *Egy feminista narratológia felé = A posztmodern irodalomtudomány kialakulása*, szerk. BÓKAY Antal – VILCSEK Béla – SZAMOSI Gertrud – SÁRI László, Osiris, Budapest, 2002, 520–537.

2. Alárendelt hangok, mellérendelt hallgatások

A hóbér háza, a *Fejtől s lábtól* és az *Omerta* összes szereplője és elbeszélője már eleve kisebbségi helyzetből, vagy posztstrukturalista megfogalmazásban: alárendelt szubjektumpozícióból érkezik, amelyet egy politikai döntés értelmében saját kisebbségi létformájukban hordoznak. *A Fejtől s lábtól* szereplői ráadásul ennek a politikai döntésnek a közvetlen elszenvetői – illetve talán inkább átélői –, helyzetük tehát a regény cselekményidejében is radikális változáson megy keresztül, rajtuk teljesen kívül álló okok miatt. Hogy az ország, amelybe születtem, egyszer csak másik ország lesz, olyan tapasztalatát jelenti az önmagaság felszámolásának, amelyhez hasonlókra például traumatikus testtapasztalatok leírásakor szokás utalni. Az önmagaság és az idegenség, a tiszta „én” és a romlott „másik” kettőssége ezekben az alakokban egyként van jelen, és ez már eleve meghatározza azt a pozíciót, amelyből ők beszélnek. *A Fejtől s lábtól* és az *Omerta* esetében ezért logikus forma a belső monológ, amely minden esetben csak annyit láttat az eseményekből, amennyit az elbeszélő szubjektumok látni engednek, másképpen fogalmazva: át-szűrnek magukon. Az olvasó nem találkozik valamiféle heterodiegetikus, felsőbbrendű, semleges nézőponttal, hanem magának kell a személyes események leírásából és az információdarabokból összerakni a makrotörténeteket. Ez persze nem mindig sikerül jól, s különösen az *Omerta* kritikusai emelik ki, hogy míg a három női elbeszélő kiválóan sikerült szólamai valódi tudatfolyamként működnek, Décsi Vilmosnak a másik háromnál jóval hosszabb epizódja időnként monotonná és követhetlenné válik, nehezítve ezzel az események egymásutánosságának értelmezését.⁶ Az események értelmezése azért is nagyon fontos, mert bár a Ceaușescu-korszak irodalmi feldolgozottsága elég nagy, ismertsége pedig a magyar olvasók körében is magas, az azt megelőző évtizedről jóval kevesebb az információ, pedig nem tűnik kevésbé fontosnak. Érdekes ezzel kapcsolatban megjegyezni azt a Sipos Balázs kritikájában is kiemelt tényt, hogy az *Omerta* keletkezéstörténetéről nyilatkozva vagy írva Tompa Andrea soha nem hivatkozik szépirodalmi előképekre, hanem kizárólag történeti dokumentumokra vagy oral history forrásokra. A kulturális emlékezet – az identitáshoz hasonlóan – olykor kellemetlen, olykor félelmetes, néha felszabadító, de mindenképpen:

6 Lásd pl. SÍPOS Balázs, *Gátá*, Revizoronline.com 2017. 09. 15., <http://www.revizoronline.com/hu/cikk/6799/tompa-andrea-omerta/>; KERESZTESI József, *Az „Omerta” margójára*, <http://www.muut.hu/archivum/26030>.

munka. Textuális, társadalmi, politikai feladat, amelynek elvégzéséhez az egyéni emlékezetek működése szükséges, de nem elégséges feltétel. A szépirodalmi, következőképpen fikciós munkák olykor több hasonlóságot mutatnak egy objektívebb műfajú kötettel, mint ahogyan az első olvasatra tűnik. Ahogyan Clifford Geertz a társadalomtudományos gondolkodásmód megváltozásáról szóló tanulmányában írja: „Az érvelés eszközei megváltoztak, s a társadalmat már nem annyira kifinomult gépezetnek vagy egyfajta szervezetnek tekintjük, hanem inkább egy komoly játéknak, utcai drámának vagy viselkedéstani szövegnek.”⁷

Az *Omerta* alcíme *Hallgatások könyve*, a négy fejezet pedig szintén a könyv címet viseli: *Kali könyve*, *Vilmos könyve*, *Annuska könyve* és *Eleonóra könyve*. Így egymás mellett olvasva és kiírva mintha a *Biblia* egyes elemei lennének, amelyeket részben szintén az oral history módszerrel hozott létre, és azokban is ott van a példázatszerűség és az emlékezés parancsa. Ez azért is fontos, mert így az *Omerta* elbeszélői tulajdonképpen maguk is az oral history hordozóivá válnak, a regény – címmé is emelt – központi narratív alakzata viszont a hallgatás, mely ellentmond a tanúságtétel működésének: „Gondoltam aztán, majd az önéletrajzi könyvbe szépen beleszövöm a »Peace«-et. Mert végül csak nem tudtam elmesélni a »Peace«-et senkinek, mert *nem volt ki hallgassa*.”⁸

A hallgatás mint a diktatúra egyik központi eleme számos, a magyarországi államszocializmus időszakát feldolgozó vagy reprezentáló irodalmi szövegben is megjelenik. Az „omerta” ebben az esetben azonban olyan hallgatási parancs, melynek megszegése egyenlő a halállal. Nemcsak az olasz maffia hallgatási törvénye volt, hanem egy dokumentum a Román Szocialista Köztársaságban, melyet a börtönből szabadulókkal – így a regény negyedik elbeszélőjével, Eleonóra nővérral – írtak alá arról, hogy senkinek nem beszélhetnek a velük történekről. A hallgatási parancs azonban a regény mind a négy, a maga módján többszörös alárendeltségben létező elbeszélőjére vonatkozik. Az első (és legjobban sikerült) rész elbeszélője, Kali bántalmazó férjétől menekül a Kolozsvár külvárosában rózsákat nemesítő Décsi Vilmoshoz, s nemcsak hogy arról nem szól nyíltan, ami vele történt, de arról sem, ami kettőjükkel. A tájszólásban megírt fejezet anekdotákban, népi bölcsességekben, szólásokban és rébuszokban beszél traumákról és sors-

7 Clifford GEERTZ, *Elmosódott műfajok: a társadalmi gondolkodás átalakulása*, ford. Kovács Éva = Uő., *Az értelmezés hatalma*, Osiris, Budapest, 2001, 272.

8 TOMPA Andrea, *Omerta*, Jelenkor, Budapest, 2017, 387. (kiemelés – H. V.)

kérdésekről. Az egyetlen, ami Kali számára a megszólalás autentikus lehetőségét jelenti, a mesemondás. „– Kali néni – mondja nekem akkor a gazda –, hát maga nem kicsit utálja a férfinemet, igaz-e. – Hát ha nem is épp utálok, de tisztára leköpöm. Mert én még életemben nem láttam egy rendes férfiembert se.”⁹

Kali mesemondása egyfajta mise-en-scène helyzetet hoz létre azáltal, hogy a fikció működését helyezi bele a fikció kereteibe, ugyanakkor olyasféle narratív szituációt is eredményez, ami például az *Ezeregyéjszaka meséiben* van jelen. A mese lesz az, ami ebben a többszörösen elnyomott és bántalmazott életben a túlélés gesztusává válik. Nemcsak azért, mert amíg mesél, saját traumáit is feldolgozza, hanem ráadásul ez a szerep ad neki valamiféle egyediséget, megkülönböztető jegyet, az identitás olyan komponensét, ami kiemeli őt a többi, hóstatiaknál szolgáló széki parasztasszony köréből. A könyv végén egyébként Kalit mesemondóként fel is fedezik, a fikcióban végrehajtott legitimáció miatt pedig mintha visszafordulna, sőt: végtelenné válna az oral history szerkezete. A másik két nő elbeszélő, a két testvér, Annuska és Rózsa (avagy Eleonóra nővér) szintén egy bántalmazó férfi elől, férj helyett az apától menekülnek, és sorsuk ugyanúgy ki lesz szolgáltatva Décsi Vilmosnak, ahogyan Kalié volt. Annuska a legfiatalabb, szinte gyerekként lesz Décsi szeretője, Eleonóra pedig apáca, ami a kommunista és szocialista rendszerekben egyet jelentett az üldözöttséggel és kirekesztéssel. Mindkettőjük hangja erősen korlátozott, nemcsak női alávetettségük, hanem ráadásul etnikai kisebbségi helyzetük, életkoruk, anyagi helyzetük vagy éppen ideológiai meggyőződésük miatt. Az *Omerta* ebben az értelemben sokkal többet mond el arról, amiről hallgat. Ezek a hiányjelek, ha úgy tetszik, a narratíva negatív elemei azok, amelyek mégis jelentésadásra vagy jelentéstöbblet kialakulására kényszerítik az olvasót, aki ezzel be is lép a regény által létrehozott és részben az oral history szerkezetével magyarázható reprezentációs láncolatba, és a hallgatás ellenében tanúja lesz ezeknek a személyes sorsoknak. Visszautalva a korábbi állításomra, miszerint első látásra a hallgatás narratív alakzattá emelése ellentmond a tanúságtétel működésének: ezekben a belső monológokban nem az elbeszélők, hanem az olvasó lesz a tanúságtévő, a folyamat végső pontja és egyben egy újabb láncolat kezdete, így teljesítve be a regény dokumentarista és emlékezetpolitikai vállalását.

9 Uő., 40.

Szándékosan hagytam az alfejezet végére az *Omerta* negyedik, egyetlen férfi narrátorának szerepét. A rózsanemesítéssel először kedvelésből, majd hivatásszerűen és politikai okokból foglalkozó Décsi Vilmosé a regény leghosszabb, második könyve. Ez eleve a Securitate által kikényszerített vallomással van keretezve, s végig egyensúlyozik a személyes belső monológ és a politikai események bemutatása között, legalábbis abban az értelemben, hogy Vilmos fejezetének tétje nem elsősorban a kikényszerített hallgatás, hanem a személyiség deformálódása a történelmi események hatására. Vilmos az 1950-es évek elején kifejezetten apolitikus álláspontot képvisel és valóban csak a rózsáknak él, később párttag lesz, egyetemi oktató, Párizsba utazik, és írásban ítéli el az 1956-os magyar forradalmat, vagyis aktív politikai szereplővé válik saját passzivitásának következményeként. A passzív, ágencia nélküli, sodródó szerep általában női figurák sajátja a regényekben, itt azonban a férfi is passzívan hagyja, hogy politikai események szereplőjévé tegyék. A kritikák által is sokat idézett „gátá”, vagyis ilyen az élet, c’ est la vie értelmű szavajárása a regény egyik kulcsa. A túlélés záloga a passzivitás: az élethez való ragaszkodás a körülményekhez való alkalmazkodással jár. „Szerintem mi most csendbe kell maradjunk, nem kell a baj. Csináljuk a dolgunkat, és gátá. És ez a dolgunk.”¹⁰

Ugyanezt a stratégiát választja a *Fejtől s lábtól* női szereplője is, amikor a trianoni szerződés után ugyanúgy bejár dolgozni a kórházba és a „gyorskocsira” – és közben megtanul románul. A regény gátája, ha úgy tetszik, a „szerusz, világ” kifejezés, amelyet a *Fejtől s lábtól* mindkét – női és férfi – elbeszélője is alkalmaz, és számos szöveghelyen az irónia, míg máskor, a gátához hasonlóan, az ilyen az élet, „minden mindegy” konnotációval jelenik meg. A hallgatásokat tehát olyan tölteléksszavak törlik meg, amelyek értelmükkel a túléléshez kötődő beletörődés, passzivitás szükségességét jelölik. A rózsák nemesítésének férfi-tevékenysége tehát a sztereotipikusan női sorsok mellé rendelhető passzivitással párosul. A rózsák túlélésének másik feltétele, egyben az ideológiai és politikai beavatkozások súlyos nominális lenyomata az átnevezési felszólítás, amelynek értelmében Vilmosnak a rózsákat politikailag megfelelő nevekkal kell ellátni. Szintén nem újdonság, hogy a diktatúrák természetrajzával foglalkozó irodalmi szövegek az átnevezést mint a rendszer egyik kulcsmetaforáját jelölik ki, hiszen az autoriter politikai rendszerek egyik kedvenc hatalomtechnikája, szó szerinti és szimbolikus térfogla-

lása a korábban más néven ismert terek, helyek, nyilvános konstrukciók saját névvel való felruházása, ezzel pedig sajátként való legitimálása. A város terének szöveghez hasonló elképzelése az urbanisztika kedvelt metaforája. A város szöveggént történő elgondolása az identitást az eltűnés, feltűnés, elveszettség, megtaláltság metaforikus, lokalizálható kritériumaiba helyezi. Az utcanevek különféle történelmi korszakok szerinti módosulása a várost palimpszesztussá teszik, amelynek olvasásakor az egymás alatt húzódó rétegek között sokszor nincs okozati kapcsolat vagy kontinuitás, olykor azonban – ahogyan például a Széll Kálmán tér esetében – önmagukba térnek vissza. A palimpszeszt alakzatára Tompa Andrea is utal az egyik legutóbbi, a *Magyar Hangban* megjelent interjúban,¹¹ egyrészt a saját regényei, másrészt az aktuálpolitika, tehát a jelenlegi társadalmi valóságunk kapcsán, amely – a korábban említett interjúhoz hasonlóan – alátámasztja az irodalmi szöveg társadalmi létmódjáról, illetve a különféle regiszterű és műfajú szövegek együttes olvashatóságáról szóló elképzeléseket. Az átnevezett utcákban az aktuális hatalom saját képére formálja a város tereit, illetve olyan nevekkal ruházza fel őket, amelyek illeszkednek a hatalom ideológiai önelbeszélésebe. A hely birtokbavétele ebben az esetben nem nemzetből hazát, hanem városból hatalmi struktúrát hoz létre, s ebben a distinkcióban ismét megmutatkozik poétika és politika szövegbeli felcserélhetőségének szerepe.

3. Identitáspolitika versus identitásbeszéd

Az identitás az irodalom- és kultúratudományban egészen a legutóbbi időkig automatikusan a kollektív identitást jelölte. Mostanában azt lehet észrevenni, hogy az identitás technikai használata inkább segít az egyre bonyolultabbá váló szociokulturális környezet megértésében, s mint ilyen, egyszerre jelöl továbbra is elbeszélhetőnek vélt, kihangosítható kollektív identitásmodelleket, ugyanakkor a mindenkori „másik” interpretációjában létrejövő, számos komponensből álló, saját történetiséggel rendelkező egyéni identitást. Peter Stachel szerint ezért is lehet, hogy az identitás fogalma jelenleg a hermeneutikai újrahaszno-

11 „Félrevezető lehetne, ha az olvasók az írók politikai nézetei alapján választanának könyvet”. Lakner Dávid interjúja Tompa Andreával, *Magyar Hang* 2018. július 8., <https://magyarhang.org/kultura/2018/07/08/tompa-andrea-azt-hiszem-nem-teszek-eleget-hogy-rakeruljek-a-listakra/>.

sítás folyamatos állapotában van, vagyis mindent megmagyaráz, ami még magyarázatra szorul – és ebben a minőségében a szabadon választható, többszólamú identitásbeszéd felválthatja az erőszakos és ideologikus identitáspolitikát.¹² Leírva mindez logikusnak tűnik, a valóság azonban ennél jóval bonyolultabb. Az identitáspolitikai hegemoniájának és az identitásbeszéd sokféleségének ellentéte azért merülhet fel az *Omerta* – és általában Tompa Andrea regényei – kapcsán, mert tele vannak olyan feszültségekkel, amelyeket egymásnak ütköztetett identitások generálnak, szereplők és narrátorai pedig rendre az alárendeltség és a hallgatás bonyolult rétegeibe vannak beszorítva. A már említett etnikai kisebbségi lét, női sors, szegénység vagy vallási meggyőződés mellett ott van még számos dialektikus ellentét, a narratív feszültség pedig már abban megteremtődik, ahogyan ezeket a beszélők saját maguk ellen fordítják. A szegény–gazdag, férfi–nő, úr–szolga, magyar–román dichotómia mellett hangsúlyosak még a zsidó–keresztény, szülő–gyerek, politikus–apolitikus, nemzeti–kommunista ellentétpárok, a *Fejtől s lábától* esetében pedig talán nem túlzás kijelenteni, hogy az orvos–beteg viszony, az orvossá válás diskurzusának hatalmi természete, a medicalizált tekintet generálta hierarchia a regény narratív és dramaturgiai szervezőelemeit alkotják. Mindezekben a szövegbeli, diegetikus elemeken túl azonban az identitáspolitikai és az identitásbeszéd kettőssége a szerző pozíciója és a rangos irodalmi díj interpretációja miatt is megkerülhetetlen.

Nem véletlenül utaltam a dolgozat elején arra, hogy Virginia Woolf – nyilván nem pontosan ezeket a kifejezéseket instrumentálizálva – a *Saját szobában* már feszegeti a kánon mibenlétét annak kapcsán is, hogy az úgynevezett női irodalmat nőknek írt, nők által írt, nőket megírt vagy nők által kedvelt irodalomként értelmezzük. Az sem véletlen, hogy – nagyon leegyszerűsítve – ameddig a francia feminizmus első és második hulláma az 1960-as és 1970-es években a női írás fogalmát próbálta definiálni, a jóval pragmatikusabb amerikai feminista kritika már ekkor a kulturális és társadalmi intézményrendszerek, valamint a kánon átrendezését tűzte ki céljául, hiszen ezek mozdulása eredményezheti a hatalmi diskurzusok által kitermelt beszédmódok változását. Az identitásért folyó harc tétje a megismerés és a percepció által autorizált létezés: az irodalmi szövegben létrejövő identitás tapasztalata tehát kettős nyelvi reprezentációt és kettős harcot jelent a szimbolikus szö-

12 Minderről bővebben: Peter STACHEL, *Identitás. A kortárs társadalom- és kultúratanományok egy központi fogalmának genezise, inflálódása és problémái*, Regio 2007/4., 3–5.

vegbeli és a szimbolikus társadalmi térben. Az írás identifikációs aktusként való tételezése megerősíti, hogy konstruktívum jellege ellenére – vagy éppen azért – a szöveg, az identitáshoz hasonlóan, nem lezárt rendszer. A szöveg az újraolvasás és újraírás aktuusaiban ugyanúgy a megértés és a magyarázat modelljét hordozó rendszer, mint az önmaga biztos alapjait folyton megkérdőjelező, folyamatszerű identitás.

Talán különös, hogy ezeket az állításokat nem egy tanulmány, hanem egy újságcikk segítségével fogom illusztrálni, az irodalmárnak azonban a kortárs kulturális szövegyárak sokféle termékére kell odafigyelnie, ha saját tárgya mellett saját társadalmi valóságát, a változások minőségét és dinamikáját is szeretné megérteni. A napokban jelent meg a mindig nagyon pontosan fogalmazó Krusovszky Dénes *Nézzék, itt egy nő, aki tud írni! Milyen érdekes! Világszám!* című cikke, amelyben Krasznahorkai László maszkulin ízlésének apropóján firtatja a női szerzők kortárs kánonban elfoglalt helyzetét. Bevett opposíció a személyes ízlés és a kánon egymással való ellenpontozása, és Krusovszky sem tesz másképpen, hiszen valóban: személyes ízlésbe belekötni, bárkin számon kérni egyéni irodalmi választásait, nem tűnik külön dolognak, mint mondjuk azért megszólítani valakit, hogyan öltözködik. Csakhogy mindkét esetben azt tapasztaljuk – Krusovszky csak az irodalmi ízlés kapcsán mutat rá erre, de az egyéni öltözködés is jó analógia –, hogy az egyéni választások mögött ott húzódik az a társadalmi kontextus, kulturális intézményrendszer, uralkodó beszédmód és belénk kódolt értékvalasztás, amelynek alapján egy adott mintából kiválasztjuk, hogy mit szeretünk olvasni, vagy éppen milyen ruhát viselünk. „Vagyis abból a nagy eszmecseréből, ami az irodalmi minőségről folyt mind ez idáig, a női nézőpont jórészt kirekesztett; azt, hogy mi magas irodalmi téma, milyen a jól formált irodalmi nyelv, melyik műfaj hol helyezkedik el az irodalmi hierarchiában, és szerzőként hogyan kell viselkedni a társadalmi életben, mind-mind kizárólag férfiszempontok határozták, és részben határozzák meg ma is. Amikor tehát azt mondja valaki (szándékosan vagy áttételesen, például egy hasonló egyenmű listán keresztül), hogy »egyszerűen nem talállok elég jó női írókat«, akkor arról mindenképpen megfélemedezni látszik, hogy a »jó« itt alapvetően egy férfízlés diktálta konstrukciót takar.”¹³

13 KRUSOVSZKY Dénes, *Nézzék, itt egy nő, aki tud írni! Milyen érdekes! Világszám!*, Magyar Narancs online 2018. 07. 13., http://magyarnarancs.hu/pislogo_szobrok/krasznahorkai-laszlo-es-a-nem-letezo-noi-szerzok-112363.

Az – érvel a cikkben Krusovszky Dénes –, hogy Krasznahorkai kizárólag férfi írókat jelöl meg a saját kedvenceinek listáján, 2018-ban bizonyos fokú reflektálatlanságra vagy érzéketlenségre utal. Még inkább így van ez a cikk végén idézett, a Jelenkor folyóirat által összeállított listákkal, amelyek az elmúlt harminc év harminc legjobb kispróza-, illetve versesköteteit vonultatják fel. Ezeket a listákat szakmai zsűri állította össze, és a *kettőn együtt* összesen négy női szerző szerepel. Krusovszky cikkének végkövetkeztetése, hogy újra kellene gondolni a kánont, amely ezeket a különben megjelenési arányokkal és mutatókkal nem mindig indokolható anomáliákat kitermeli, ehhez azonban először a gondolkodásmódot és az azt óhatatlanul befolyásoló intézményi és hatalmi logikát kellene újraértelmezni. Azt már csak félve teszem hozzá, hogy a férfilistákat kifogásoló, a női szerzőket a kánonból hiányoló, okosan végiggondolt cikk szerzője egy férfi, ami nemcsak egy megszkott mintát ismétel meg – az alárendelt, essencializált csoport helyett olyan pozícióból szólni, amely meghallgattatik –, hanem ráadásul azonosulni is lehet vele. Az irodalomtörténet, az irodalomkritika és általában a kortárs irodalomfogyasztás gender szempontú vonatkozásai tehát ma sem tűnnek sokkal progresszívebbnek, mint a *Saját szoba* megírásának idején. Ugyanezen a magára már reflektáló, de az atavisztikus hatalmi beszédmódba beragadó megszólalások eredményei azok a cikkek is, amelyek Tompa Andrea Libri-díja kapcsán azt emelik ki, hogy a győztes az egyetlen női jelölt lett. Nem csoda, hogy ezt emelték ki, hiszen nézzék, itt egy nő, aki tud írni! Milyen érdekes! Világszám!

Zsolnai György

A JÓ FELESÉG

*A női szempont érvényesülése
a minőségi tévésorozatokban*

Hogyan ítéljük meg pusztán cím, premissza vagy pilot alapján azt, hogy akár egy hat-hét évadnyi hosszúságú sorozatba érdemes-e belevágni vagy sem? A minőségi sorozatokhoz való hozzáférs és a mélyebb megértésre való igény nem kisebb hazánkban sem, mint bárhol máshol a világon. A könyvkultúrát nem felváltó, hanem kiegészítő sorozatkultúra egyre nagyobb méreteket ölt, a szórakozáson túl ma már az ismeretszerzés és a művelzet egyik legfontosabb területévé a kortárs sorozatok követése vált. A minőségi sorozatok sokoldalúságával, narratív sokszínűségével, poétikai változatosságával és tematikájával, beleértve a női szempontot is, egyelőre kevés hazai műhely foglalkozik.

A női szempont az elmúlt egy évtizedben jelentősen megerősödött a minőségi tévésorozatok világában. A *női szempont* alatt olyan témavilágot értek, amely kifejezetten nőinek tartott problémákkal konfrontálja a nézőt, így például bizonyos 21. századi társadalmi és magánéleti szerepek autenticitásának kérdéseivel, többek között a karrier és a család összeegyeztetésének a problémájával, vagy a férfiak által dominált világon belüli érvényesülés stratégiáival. Könnyű lenne azt mondani, hogy a női szempont egy felesleges magyarázó hipotézis a minőségi tévésorozat fogalmának árnyalásához, de állításom szerint ez a speciális perspektíva önálló fogalom, amely a minőségi sorozatok világán belül jelöl egy jól elkülöníthető agendával rendelkező sorozattípust.

Hatás és ellenhatás

A fenti meghatározásból kitűnhet, hogy jelen írásomban nem arra töreksem, hogy bizonyítsam: az elmúlt évtizedben jelentősen megnőtt a kiterjedt női szereplőgárdával operáló sorozatok száma, ebből ugyanis még nem következne az, hogy a női szempontot megjelenítő, minőségi sorozatok száma is egyenes arányban nőtt volna. A jelenkori sorozatdömping már csak a nagy számok törvénye alapján is számos olyan

szériát kínál az érdeklődőknek, amelyben női szereplők nőies témákkal kívánják szórakoztatni az érdeklődőt, de ezek többsége nem éri el a minőségi sorozatokhoz kapcsolt kritériumokat,¹ mint amilyen a narratív komplexitás, a technikai kidolgozottság mind a megjelenítés, mind az elbeszélés mód tekintetében, és a társadalmi, illetve etikai szempontból is releváns tartalom megléte. A *Sex és New York (Sex and The City, 1998–2004)* éppen úgy nehezen kapcsolható a minőségi tévésorozatok világához és sokkal inkább még a tévé második aranykora előtti szappanoperák zsáneréhez tartozik, mint ahogyan a *Született feleségek (Desperate Housewives, 2004–2012)* vagy a *Szívek szállodája (Gilmore Girls, 2000–2007)* is. Ezekben a sorozatokban az a szembeötlő közös vonás, hogy sem témavezetésükben, sem a karakterek megformálásában nem törekednek a realizmusra, hanem könnyen iterálható konfliktusokat vesznek elő részről részre, amelyek kimenetelének megjóslása – akárcsak a szappanoperák esetében – nem kíván a befogadótól semmilyen különösebb értelmezői erőfeszítést. A sorozatok problémavilágait (rendszerint szerelmi háromszögek, a nagy Ő megtalálása és kertvárosi intrikák szövevényes hálójá) minden valószínűség szerint a célcsoport női nézők vélt vagy valós igényei szerint alakították ki, de ennek ellenére sem mondhatjuk, hogy egy sajátosan női szempontról szólnának ezek a szériák. A női szempont felvétele ugyanis nem piaci reakció vagy fogyasztói igények szerint alakuló kritérium, hanem egy program, amely egy minőségi tévésorozat szervezőelvéként funkcionál.

Nem tartoznak a női szempontot képviselő sorozatok közé azok a szériák sem, amelyek egyfajta radikális feminista program keretében arra törekednek, hogy nőket bújtassanak olyan közismert karakterek bőrébe, amelyeket egyébként férfiak szoktak eljátszani. Jó példa erre a *Sherlock és Watson (Elementary, 2012–)*, amelyben meglehetősen szabad értelmezés nyomán Sir Arthur Conan Doyle dr. John Watsonját (immáron dr. Joan Watsonként) Lucy Liu alakítja. Hasonló, bár sokkal jobban védhető fejlemény az, hogy a *Ki vagy, doki? (Doctor Who)* időlord főszereplőjének tizenharmadik megtestesülése a korábbi tucat férfi helyett 2018 októberétől várhatóan női formában történik majd

1 A „quality series” fogalmának pontos tartalma körül jelenleg is élénk vita folyik az angolszász televíziós kutatók körében. A fogalom mozgó mivolta miatt a jelen szövegben három összetevőjét, a narratív komplexitást, a technikai kidolgozottságot és a társadalmi, illetve etikai relevanciát neveztem meg. Mások a fogyasztói szempontból magasán pozicionált tartalmat, szeriálitást, a nagy narratívát (Lyotard-ral élve), lineáris és célhoz kötött történetmesélést és az erős szerzőiséget is ideértik. Julia Eva HAVAS, *Invocations of Feminism: Cultural value, gender, and American quality television* [doktori disszertáció], University of East Anglia, 2016, 43., ill. 279.

meg Jodie Whittaker személyében. Bár nagy vita övezte már a „nem-váltás” előtt is az időlord nemét (miért éppen fiatal-középkorú fehér férfiak képében regenerálódnak újra az időlord), de a brit sikersorozat készítői meghallgatták a követeléseket, és női testet kölcsönöztek az egyébként gender nélküli galaktikus főhősnek. Volt olyan feminista szerző, aki a brit *Metro* hasábjain azzal érvelt az új, női időlord mellett, hogy az a fiatal lányoknak valódi példát tud nyújtani, mert végre nem az időlord okos, ámde szolgálalkú asszisztensnőjével, hanem a főhőssel is tudnak azonosulni.² De ez még mindig nem egy női szempont által alakított sorozat, legfeljebb egy harcos politikai aktivizmus eredménye.

Egyebek mellett a *Maffiózókhoz (The Sopranos, 1999–2007)* és a *Totál szívás (Breaking Bad, 2008–2013)* című sorozatokhoz kötött minőségi „kreatív forradalom”³ egyik leglátványosabb eleme az volt, hogy a nagyszabású történetek középpontjába egytől egyig szociopata, középkorú, fehér férfiak kerültek, akiknek a közelében a nők csak egyfajta állandó körülményként tűnnek fel (nagyjából úgy, mint a szobahőmérséklet vagy a légnyomás), amellyel a főszereplőknek számolniuk kell, ha már nem tudnak rajtuk a saját akaratak szerint változtatni. E nagyszabású és közkedvelt, ma már klasszikusnak számító történetek térnyerésében azonban van egy paradox mozzanat: a minőségi sorozatok feltűnése az évezred elején nem egy véletlen anomália volt, hanem a kábelszolgáltatók tudatos tartalomfejlesztési politikájának szerencsés és maradandó terméke, melynek keretében a férfi nézőket kívánták minél nagyobb mértékben átcsábítani magukhoz a hagyományos, broadcast televíziós programoktól az egyébként korábban erősen női fogyasztásra hangolt kábelszolgáltatásokra.⁴ A sorozatgyártás e marketing szempontú meghatározottsága a minőségi sorozatok kategóriájának létrejöttét tette lehetővé, és az első, maszkulin hullám után megnyitotta az utat a női szempont megjelenítése felé is.

Nem feltételezem, hogy valamilyen lineáris fejlődési iránya lenne a sorozatgyártásnak, amelyet a magasabb minőség felé való törekvés jellemez, és azt sem, hogy egymással szinte azonos időszakokban készülő sorozatok közvetlenül és tudatosan tanulnának egymástól annak

2 Rachel CHARLTON-DAILEY, *Why a female Doctor Who really matters to young girls*, Metro 2017. július 17., <http://metro.co.uk/2017/07/17/why-a-female-doctor-who-really-matters-to-young-girls-6785159>.

3 A „creative revolution” kifejezést erre a 90-es évek vége, 2000-es évek elejének időszakára vonatkoztatva Brett Martin használja *Difficult Men* című monográfiájának alcímében. Lásd Brett MARTIN, *Difficult Men*, Faber and Faber, London, 2013.

4 Lásd Amanda D. LOTZ, *Cable Guys: Television and Masculinities in the 21st Century*, New York University Press, New York, 2014, 29–34.

érdekében, hogy ehhez a minőséghez minél közelebb jussanak. Ám azt sem gondolom kifizetendő stratégiának, ha minden fejleményt, amely kitűnik a sorozatgyártás trendjeiből, csak és kizárólag tévétársaságok fogyasztási szokásokra alapuló, tudatos, jellemzően profitmaximalizálási szándékkal átítatott trükkjeként értelmezünk. Túlzott hegelianus olvasat lenne például azt gondolni, hogy a minőségi sorozat és a női szempont felé haladó út során a fentebb említett férfi antihősök ellentételezéseként tűnt volna fel a marihuánát egyre szervezettebb kerektek között árusító kertvárosi családjának történetét feldolgozó *Nancy ül a fűben* (*Weeds*, 2005–2012), a gyógyszerfüggő kórházi ápolónő életét bemutató (a *Maffiózók*ban egyébként a női főszereplő Edie Falco páratlan alakításával) *Jackie nővér* (*Nurse Jackie*, 2009–2015), vagy a szintén erős női vonallal bíró, családi szintre emelt diszfunkcionalitást bemutató *Szégyentelenek* (*Shameless*, 2011–). Mégis ezek a szériák mintegy logikus ellentéppontként szolgálnak a férfi antihősöknek és bevezetik az antihősnőket is a diskurzusba, szinte jelezve, hogy nem a férfiak privilégiuma a deviancia. Ezek a sorozatok ugyanakkor nem alkalmasak arra, hogy az úgynevezett női szempontot, az értékek, felelőségek és választások mentén kirajzolódó női olvasatot kidolgozott formában kínálják fel a nézőknek.

A feleség védelmében

A sajátosan női szempontot megjelenítő sorozatokból az elmúlt öt-tíz évben több is útjára indult. Ide sorolható többek között a Netflix első saját gyártású sorozata, a már említett *Nancy ül a fűben* készítőjétől, Jenji Kohantól a nő mint szerep integritását és tarthatóságát a női börtön laboratóriumi környezetében vizsgáló *Orange is the New Black* (2013–), vagy a harcos feminista politikai aktivista, Lena Dunham a fiatal nők kitolódó coming-of-age-éről és önkereséséről szóló dramedyje, a *Csajok* (*Girls*, 2012–2017) is.

A női szempont mint teljes sorozatoknak tematikát nyújtani képes megközelítés legfontosabb és leginkább tárgyalt példája az amerikai CBS által gyártott *A férjem védelmében* (*The Good Wife*, 2009–2016) című sorozat. A Robert King és Michelle King írópárost dicsérő széria főszereplője, Alicia Florrick (Julianna Margulies), aki a szexbotrányba keveredő férje, az államügyész Peter Florrick (Chris Noth) börtönbe kerülése miatt arra kényszerül, hogy feladja háztartásbeli státuszát és

ügyvédként ismét munkát vállaljon. Protekcióval hamar állást kap egy egykori egyetemi szerelme, Will Gardner (Josh Charles) ügyvédi irodájában, odahaza pedig anyósa, Jackie Florrick (Mary Beth Peil) segít a ház körüli teendőknél és a gyerekek ellátásában. A sorozat hatásos jelenettel indul: a börtönbe vonuló férj sajtótájékoztatót tart, hogy mentegesse magát, közben egy hangsúlyos pillanatban megragadja felesége kezét, hogy demonstrálja, a kapcsolatuk a megpróbáltatások ellenére is stabil, és a feleség megbocsátott neki. Igaz, a kamerák keresztműzéből kikerülve, a sajtótájékoztatónak helyet adó hotel egyik hátsó folyosóján Alicia pofon vágja Petert, ezzel jelezve, hogy mélységesen megbántotta és elárulta őt a férje – igaz, ez a tény és az ő valódi érzései nem tartoznak a külvilágra.

A sorozat természetesen nemcsak Bill Clinton és Hillary Clinton viszonyára játszott rá, hanem a 2000-es évek más, politikusi botrányaira is (a legerősebben Eliot Spitzer New York-i kormányzó 2008-as botrányára és John Edwards észak-karolinai kormányzó ugyancsak hasonló botrányára szintén a 2000-es évek végéről). Mégis, az itt jelzettek túl, további közvetlen politikai referenciák ellenére is a hét-éves sorozat egyik fő témája nem a politika, hanem azok az értékek (mint például a hűség és a felelősség), amelyek Alicia Florrick mint nő, mint feleség, mint sikeres ügyvédő fejlődéstörténete során a leginkább megméretnek.

Az alkotók *A férjem védelmében*nek egy sajátos alcímet is adtak, ami egyébként egyáltalán nem elterjedt szokás a sorozatgyártás mai viszonyai között: *Alicia Florrick fejlődésének története* (*The Education of Alicia Florrick*). Ezzel a sorozat már az első résztől egy lehetséges értelmezési stratégiát kínál a nézőnek, amennyiben lehetővé teszi, hogy Alicia történetét kifejezetten fejlődésregényként fogadja be⁵ és a főhősnő által vallott értékek, vélemények változását figyelje meg az előtte adódó helyzetekben, vagyis a nagy történet felé forduljon, a figyelme pedig a tárgyalótermi, jogi dráma részről részre hömpölygő egymásutánosságában forgácsolódjon szét. Ebből a szempontból különösen fontos a sorozat keretes kompozíciója, hiszen a pilotban feltűnő kézfogós és pofonvágós jelenet a sorozatot lezáró képekben megismétlődik, igaz, más módon, mint eredetileg. Alicia hét évvel az első sajtótájékoztató után az ismét elítélés előtt álló férje kezét nem fogja meg, hanem inkább a színpadok mögött álló, újdonsült szerelme, Jason Crouse (Jeffrey Dean Morgan)

5 A „Bildungsroman” műfaji önmegjelöléssel kapcsolatos befogadási stratégiáról hosszabban ír HAVAS, I. m. 280–283.

után rohan, majd amikor a már ismert hátsó folyosón nyomát veszti, nem ő pofoz fel valakit, hanem ő kapja a kijózanító pofont korábbi cégtársától, Diane Lockharttól (Christine Baranski). Ahogyan a szerző-páros fogalmazott a sorozatot búcsúztató, rajongókhöz írt levelükben: „a show egy pofonnal indult és egy pofonnal ér véget”, illetve „az áldozatból lesz az áldozattá tevő, ez Alicia Florrick fejlődésének története”.⁶ A készítők hozzáteszik: ha az első pofon arra volt jó, hogy Alicia félretegye a naivitását és felismerje a világban rejlő romlottságot, akkor a záró pofon arra volt alkalmas, hogy a hét évvel későbbi Aliciát ráébressze saját bűneire,⁷ amelyeket egyébként a szemünk előtt követett el 156 rész alatt. A sorozat utolsó szezonjára Aliciából, a naiv háziasszonyból cinikus, szarkasztikus, ellentmondást nem tűrő, kérges karrierista nő válik, akinek sem barátja, sem stabil párkapcsolata nincs, a munkahelyi intrikáknak pedig nem kizárólagos elszenvedője, hanem inkább aktív alakítója.

Feminista szempontok női szempontok helyett

A férjem védelmében feminista körökben nem örvend túl nagy népszerűségnek, még annak ellenére sem, hogy rendkívül intenzív, árnyalt és a jellemekre összpontosító történetvezetése egyedülálló a minőségi sorozatok történetében. Igaz, ha a sorozat címének magyar fordítását ismernék az angolszász feminista televíziós kutatók, arról is bőven tudnának cikkezni: kevés nagyobb félreértés van ugyanis, mint a *The Good Wife*-ot *A férjem védelmében*re fordítani, hiszen a sorozat szinte hagiografikus címadása többszörösen rájátszik Alicia Florrick sorozatban kapott becenevére, a Szent Aliciára, amivel nemcsak a férje kampánymenedzsere illeti, hanem a film univerzumában működő média is.⁸

Egyenesen „kegyetlen optimizmusnak”⁹ nevezi Shani Orgad, a London School of Economics feminista professzora *A férjem védelmében* által sugallt női pályaképet. A brit professzor több háztartásbeli édes-

6 *The Good Wife Creators Says Farewell. Robert and Michelle King Thank Fans And Explain The Final Episode*, CBS.com 2016. 05. 08., https://www.cbs.com/shows/the_good_wife/news/1005197/the-good-wife-creators-say-farewell-spoilers.

7 *Uo.*

8 Ezt a címfordítási tévedést a magyarországi forgalmazók egyébként következetesen tovább is vitték: a sorozat spin-offja, a *The Good Fight* (2016–), amelynek fókuszában a már említett Diane Lockhart áll (és számos más szereplő is feltűnik az előzménysorozatból), a magyar HBO Gón *Diane védelmében* címmel érhető el.

9 Shani ORGAD, *The cruel optimism of The Good Wife: the fantastic working mother on the fantastical treadmill*, Television and New Media 18. (2017/April), 165–183.

anyát interjúvolt meg arról, hogy milyenek találják Alicia Florrick sorozatban bemutatott életét az otthon és a karrier összefüggésében. A kutatásból kiderül, hogy a megkérdezett anyák irigykednek a főszereplőre, aki mindkét fronton látszólag sikereket ér el, még annak ellenére is, hogy saját tapasztalatuk szerint lehetetlen mindkét fronton olyan magas szinten helytállni, ahogyan azt a sorozat sugallja: egy átlagos anyának külső segítség(ek) nélkül nincs arra lehetősége, hogy este kilencig-tízíg dolgozzon a munkahelyén többmilliós pereken, majd munka után elmenjen meginni egy italt a munkatársaival. Márpedig külső segítségre a kivételezettekén kívül nagyon kevés nő számíthat, a társadalmi korlátokkal való szembeszállás pedig végképp extra energiákat kíván. Orgad aláhúzza: a sorozat tovább erősíti a neoliberais feminista olvasatot, amely szerint csak és kizárólag a nő felelős azért, hogy megvalósítsa önmagát és gondoskodik önmagáról, miközben kialakítja a boldog munka-család egyensúlyt.¹⁰

Felmerül a kérdés, hogy feladata-e egy sorozatnak a társadalmi és etikai problémákra való rezonálás túl konkrét válaszokat is megfogalmazni annak érdekében, hogy betölthesse a minőségi szériák közötti helyét. Azt gondolom, hogy minden sorozat esetében azt szükséges vizsgálni, hogy elvégzi-e azt a feladatot, melyet saját magának kijelölt. *A férjem védelmében* esetében ez a feladat egy metamorfózis bemutatása egy kifejezetten női megközelítésből, nem pedig konkrét szociológiai problémák feltárása és annak megoldása. Ez a sorozat is számos ponton tárgyal aktuális politikai kérdéseket (csakúgy, mint a spin-offja, a *Diane védelmében* is), mégsem *politikai tett* egy-egy epizód. Ilyen értelemben a radikális feminista olvasatok, amelyek egy adott sorozatban (és egyébként mindenben, amit a vizsgálódásuk tárgyává tesznek) azt vizsgálják, hogy a nőről mint olyanról az általuk érvényesnek gondolt nőfogalomnak megfelelő reprezentáció jelenik-e meg, nem nevezhetők esztétikai értelemben érvényes megközelítésnek.

A női szempont megjelenítésére szeretnék hozni egy másik példát is, amelyet talán kevesen gondolnának a nőkről szóló minőségi sorozatokat tárgyaló írásban relevánsnak: a Netflix saját gyártású szériája, a hírek szerint mindeddig a világon legmagasabb költségvetésből készülő *The Crown* (2016–) című sorozata megtörtént eseményeket dolgoz fel, ennyiben közvetlenül reflektál a valóságra. A főszereplő, II. Erzsébet, Nagy-Britannia királynője (az első két évadban Claire Foy), aki apja,

10 *Uo.*, Catherine Rottenberge hivatkozva ismerteti Shani Orgad a neoliberais feminizmus ismérveit.

VI. György király (Jared Harris) korai halála után lép a trónra, szinte egyik napról a másikra szembesül a korona viselésének szakrális és egzisztenciális súlyával. II. Erzsébetnek mint uralkodónak kell elsősorban helytállnia, akinek csakis másodlagos lehet mind a család, mind pedig a magánélet. A sajátosan női szempontot az adja ebben a sorozatban, hogy Erzsébetnek uralkodóként mindenki *felett* kell állnia, hiszen mindenki körülötte az alattvalójának számít, és közben valamilyen formában meg kell őriznie feleségmivoltát férje, Fülöp herceg (az első szezonban Matt Smith) *mellett*. Nem gyakori, hogy valakiből királynő lesz, szóval a sorozat problematikáját nem lehet éppenséggel tipikusnak, hétköznapiak mondani, ennek ellenére is olyan kifejezetten női szempontot vizsgál a *The Crown*, amelyet sem a társadalmi nő feminista olvasata, sem pedig más, doktriner megközelítés nem tud értelmezni a saját keretein belül. Márpedig a *The Crown*on keresztül igenis képet kaphatunk arról, milyen nőnek lenni, hiszen azokban a háttérhelyzetekben, ahol II. Erzsébeten belül az uralkodó és a feleség, az uralkodó és az anya, az uralkodó és a lánygyermek, és így tovább, csapnak össze, a nőként való élés igényei és értékei kerülnek felszínre. Ilyen értelemben a sorozat II. Erzsébetet (csakúgy, mint a valóságos II. Erzsébet) valamit megjelenít abból, milyen nőnek lenni, valamilyen módon reprezentálja a női szempontot.

Nem minden női, ami nőies

Azt, hogy az értékek által vezérelt női szempontnak nem sok köze van a politikai feminizmushoz, mi sem mutatja jobban, mint hogy önmagában a női szereplők túltengésétől még egy sorozat sem lesz a női szempontot képviselő minőségi tévésorozatok közé sorolható. Elég, ha a Netflix kategorizálási gyakorlatát megnézzük: 2013 óta létezik a „TV Shows Featuring a Strong Female Lead” elnevezésű kategória, amelyben az itt részletesebben tárgyalt sorozatok közül megtalálható *A férjem védelmében*, a *The Crown*, az *Orange is the New Black*, a *Szívek szállodája*, a *Nancy ül a fűben*, a női szempontokat erősen nélkülöző, ám invenciózus komédia, a *The Good Place* (2016–), a férfi és női nézőpontok között váltakozó, izgalmas narratív technikát alkalmazó *A viszony* (The Affair, 2014–), a trójai háború történetét feldolgozó fél-trash történelmi akciósorozat, a *Troy: Fall of a City* (2018–), az egyetlen „valódi” szereplős sci-fi sorozat, a *Continuum* (2012–). A felsorolás

nem lehet teljes, de talán ebből az összetett kínálatból is látszik, hogy a kortárs sorozatdömping nemcsak a minőségi sorozatokat termeli ki, hanem ízlés szerint szinte bármit, a szappanoperától a történelmi kaszabolásig. Van-e értelme ezekben a sorozatokban egyenként megvizsgálni azt, miként reprezentáltak bennük egy feminista agenda szerinti ideális nő?

Még ha lenne is, lehet, hogy nem szabad a Netflix kategóriái szerint gondolkodnunk minderről. A Critical Studies in Television egyik feminista szerzője szerint¹¹ a pozitív kiemelés, vagyis az „erős női főszereplők” kategóriája azt feltételezi, hogy azok a sorozatok, amelyek nincsenek ebbe a kategóriába sorolva, egyébként „erős férfi főszereplővel” bírnak. Sőt, a pozitív kiemelés azt engedi feltételezni, hogy az ebbe a kategóriába tartozó darabok egyenesen szembemennek a normalitással. Ráadásul, mivel a Netflix minden egyes felhasználó adata alapján kreál személyre szabott ajánlatokat, úgy érezhetem, hogy az „erős női főszereplők” normalitással szembemenő kategóriáját tulajdonképpen maga a felhasználó generálja saját maga számára. Vagyis a Netflix ezzel a kiemeléssel visszaigazolja a társadalmi nemhez kapcsolódó mintázatokat a fogyasztási szokásokon keresztül.

Az egyre nagyobb méreteket öltő sorozattúltengésben egyre nehezebben jut el a minőségi tartalom az arra egyébként nyitott befogadókhoz. Ez csak annyiban érinti specifikusan a női szempontokat értelesen és értékelvően megjelenítő sorozatokat, amennyiben egyre több, masszív női főszereplővel működtetett széria kerül a piacra, és nem csupán egyetlen platformon keresztül, hanem kábeltévén és a különböző streamszolgáltatások által is. Az egyre hangosabb zajban egyre nehezebb lesz megtalálni az értékeket, legyen szó akár speciálisan női szempontokat érintő sorozatokról, akár bármilyen más, valóban minőségi szériákról. Nem minden széria jelenít meg (és főleg nem érvényesen, pontosan) női értékeket, konfliktusokat attól, hogy nők adják a szereplőgárda javát.

11 Sarah ARNOLD, *Ghettoising the Strong Female Lead – Netflix, Demographics and Gendered Categorisation*, CSTonline.net 2014. június 4., <http://cstonline.net/ghettoising-the-strong-female-lead-netflix-demographics-and-gendered-categorisation-by-sarah-arnold>.

Magyar Vivien

ANGELINA JOLIE MISSZIÓFILMJEI*Hogyan lehet emberbarát
egy hollywoodi világsztár?*

Angelina Jolie napjaink egyik legismertebb színésznője, és talán az egyetlen A listás hollywoodi filmsztár, aki nem a filmszerepeiről híres. Még emlékszünk néhány ikonikus karakterre, melyeket lassan két évtizede tartó karrierje során magára öltött – a *Tomb Raider* Lara Croftja azonban ma már csak egy halvány és egyre halványuló árnyalata a Jolie-perszónának. Ami mégis a figyelem középpontjában tartja a színésznőt, az magánélete és közéleti megjelenései. A média készségesen naplót folytat Jolie életének minden mozzanatáról, és gondoskodik arról, hogy a botrányéhes fogyasztók folyamatosan követhessék családi drámáinak alakulását.

A szappanoperákat is megszégyenítő magánéleti performanszok mellett a sajtó másik kedvelt témája Jolie humanitárius munkája, vagyis azok az erősen mediatizált jó cselekedetek, amelyeket a világ válságövezeteiben tett látogatásai során visz véghez. Angelina Jolie az utóbbi közel két évtizedben az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) jószolgálati nagyköveteként, majd 2012-től különmegbízottjaként csaknem hatvan humanitárius misszióban vett részt,¹ és számos fontos nemzetközi fórumon szólalt fel a menekültek érdekében. Az ENSZ-hez kapcsolódó terepmunkái és diplomáciai feladatai mellett adományaival és képviselétével világszerte hozzájárult olyan ügyek előremozdításához, amelyek a konzerváció és a közösségépítés, a gyermekegészségügy és -oktatás, valamint az emberi jogok és a nők jogainak kérdéskörébe tartoznak. Bár sokak szemében Jolie maga a Messiás² és a jóságos Földanya,³ a magánéletéhez hasonlóan a közéleti jelenléte és aktivizmusa is ellentmondásos visszhangot ébresztett: a körülötte kialakuló viták újra és újra fellobbantják médiaimidzsének lángját.

1 Lásd <http://www.unhcr.org/541ad18c9.html>.

2 Tom JUNOD, *Angelina Jolie Dies for Our Sins*, Esquire 2010. július 20., <https://www.esquire.com/entertainment/interviews/a3136/angelina-jolie-interview-pics-0707>.

3 Kim Easton SMITH, *Awesome Angelina: Jolie's Journey from Wild Child to Earth Mother*, Yahoo Style 2014. június 4., <https://uk.style.yahoo.com/blogs/icymi/angelina-jolie-s-transformation-from-wild-child-to-earth-mother-123727960.html?guccounter=1>.

A következő írás Angelina Jolie munkásságának egy, sajnálatos módon, kevésbé tárgyalt mozzanatára kívánja irányítani a reflektorfényt: a még csak hét éve tartó, de már négy alkotással büszkélkedő filmrendezői életművére. Ahogy egy világszerte ismert szupersztár életének minden vonulata, Jolie ébredező rendezői karrierje is számos különböző véleményt és megszólalást inspirált. A kritikusoktól kapott hideget, meleget és langyosat. Munkásságának legérdekesebb aspektusa az a misszió jellegű filmkészítés, amelyet Jolie magára vállalt, és amely szoros kapcsolatban áll a válságzónákba tett látogatásaival és humanitárius munkájával. A későbbiekben részletesen elemezzük legelső és legutóbbi filmjét, a 2011-ben készült, Boszniában játszódó *A vér és méz földjét*, illetve a 2017-es *First They Killed My Father* [Először az apámat ölték meg], amely Kambodzsa történelmének egy szeletét mutatja be.

Jolie hollywoodi celebritásstátuszának hála, minden egyes, a fejlődő országokkal és válságzónákkal kapcsolatos kommentárja azonnal kész jelentésgyárrá válik. Ez fokozottan igaz a széles körben terjesztett nagyjátékfilmekre, amelyek sokkal többet képviselnek Jolie személyes álláspontjánál. Amennyiben a filmeket a reprezentáció szempontjából vizsgáljuk, értelmezhetjük őket úgy, mint a posztkoloniális világ központi problémájáról, a Nyugat és a világ többi részének hierarchikus viszonyáról szóló narratívák. Az alábbiakban arra derítünk fényt, hogy az életmű eddigi alakulása során, különös tekintettel az első és a negyedik filmre, miképpen érhető tetten ezeknek a narratíváknak a működése, és Jolie hogyan használja fel rendezői hangját arra, hogy elmesélje az általa felkarolt népek történeteit.

Mielőtt rátérnénk a filmek, az elkészítésük körülményei, a fogadtatásuk és az általuk létrehozott reprezentációs jelentésvilág elemzésére, tegyünk egy kitérőt a sztárelmélet és a posztkoloniális elmélet, illetve a kettő találkozási pontjának irányába. A sztár- vagy celebritáselmélet és a posztkoloniális teória legfontosabb közös sajátossága, hogy mindkettő nagy hangsúlyt fektet a hatalom és a diskurzus viszonyára.⁴ A Nyugat a posztkoloniális diskurzus fenntartásának segítségével erősíti meg hegemoniáját. Hasonlóképpen a sztárok is, az irántuk való érdeklődés és a róluk szóló párbeszéd folyamatos stimulációjával biztosítják a népszerűségüket, befolyásukat. E közös vonást figyelembe véve egy humanitárius missziókban részt vevő amerikai sztár bármilyen szociopolitikai ügyet érintő cselekedete vagy megszólalása értelmezhető

4 *Celebrity Colonialism: Fame, Power and Representation in Colonial and Postcolonial Cultures*, szerk. Robert CLARKE, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2009, 5.

a hatalom és a diskurzus viszonyának függvényében, és fontos reprezentációs kérdéseket vet fel.

Egyes kritikusok, mint Hilde Van den Bulck, rámutattak Jolie – és más szociopolitikai tevékenységekben részt vevő világsztárok – filantropikus és aktivista cselekedeteinek egy olyan vonzatára, amely a Nyugat és „a világ többi része” közötti viszonyról szól.⁵ Ezen elmélet szerint egy celebritás (például egy hollywoodi filmsztár), aki azzal a céllal jelenik meg valamely fejlődő országban, hogy ott a nyugati kapitalista és konzumerista társadalomban felhalmozott javait megossza a nélkülöző lakossággal, egy olyan diskurzust erősít meg, amely a Nyugat és a „Másik” vagy a „Többi” posztkoloniális hierarchiájára épül.⁶ Van den Bulck szerint a celebritások filantropikus és aktivista igyekezete „[...] hozzájárul a neoliberais modernizáció és a kulturális imperialista paradigmák elterjedéséhez a globális egyenlőtlenségre való tekintettel”, valamint „[...] hangsúlyozza a »Nyugat és a Többi« elképzelésének posztkoloniális meghosszabbítását, miközben figyelmen kívül hagyja a nemzetközi kapcsolatokra vonatkozó alternatív nézeteket, és a strukturális változtatásokon, az önellátáson és a két fél egyenlőként való értelmezésén alapuló fejlődést”.⁷

Van den Bulck abban látja a problémát, hogy a hírességek látszólag a változás előremozdítóinak tűnnek, valójában azonban tevékenységük éppen ennek ellenkezőjét, a status quo megerősítését eredményezi: a jelenlegi posztkoloniális paradigmán belül maradván javasolnak megoldásokat az általuk vélt problémákra. Nyilatkozataikból és cselekedeteikből az az alapvető fontosságú felismerés marad ki, hogy sokszor éppen a Nyugat telhetetlensége, képzelt felsőbbrendűsége és imperializmusa miatt alakultak ki azok a viszonyok, amelyek az egykor kolonizált régiókat patthelyzetben tartják. Így a celebritások a jótékony cselekedeteiket felhasználhatják arra, hogy megerősítsék a politikai és kulturális befolyásukat,⁸ miközben gyakran ellentmondásos és ironikus módon jóváhagyják, támogatják, sőt, dicsőítik és felmagasztalják a neokoloniális rezsimök törekvéseit.⁹

Fontos kiemelni, hogy a sztárjelenség sokkal többet foglal magába, mint maga a személy, akivel azonosítjuk. A celebritás egy olyan konst-

5 Lásd Hilde VAN DEN BULCK, *Celebrity Philanthropy and Activism: Mediated Interventions in the Global Public Sphere*, Routledge, London – New York, 2018. (e-könyv)

6 *Uo.*

7 *Uo.* (Az idézet a szerző saját fordítása.)

8 *Celebrity Colonialism*, 8.

9 *Uo.*, 5–6.

rukció, amely diskurzus révén jön létre: a diskurzust pedig egy apparátus generálja, amelynek milliányi szereplője van, beleértve a sztár menedzsmentjét, a sajtó szereplőit, a rajongókat és a teljes közönséget.¹⁰ Az így létrejövő narratívák tehát nem azonosak az „igazsággal”, hanem különböző narratív elemek szelekciója és kombinációja során képződnek.¹¹

A celebritások „közbelépései” a harmadik világ életébe olyan mediatisztált kommunikációt, a médián keresztül továbbított narratívákat hoznak létre, amelyek ideologikus történetekké válnak a világban fennálló viszonyokról, arról, hogy mi az, ami rossz úton halad a világban, kiket és mit hibáztathatunk ezért, kik és mi fogja ezt megoldani, és hogyan kell ezt az egészet értékelnünk.¹² E diskurzus keretein belül a két fél bináris oppozíciók mentén definiálódik: a Nyugat a hatalom, a gazdagság, a civilizáció és a kultúra egyedüli és kiváltságos birtokosaként értelmeződik, aki leereszkedik a szegény, civilizálatlan, hátrányos helyzetű, tehetetlen Másikhoz. A Másik megmentése a Nyugat morális kötelességévé, a „fehér ember terhévé” válik.¹³

Az így létrejövő narratívák különböző csatornákon keresztül jutnak el a közönséghez. Angelina Jolie nemcsak a UNHCR külön megbízottjaként, hanem színésznőként, rendezőként, sőt, még anyaként is állandó részese a fent leírt diskurzusnak.¹⁴ Rengeteg vizsgálati anyag áll rendelkezésünkre, amennyiben többet szeretnénk megtudni arról, hogy cselekedetei és kijelentései – illetve ezeknek mediatisztált változatai – milyen üzenetet hordoznak a Nyugat és a világ többi részének viszonyával kapcsolatban. Ezek a Jolie részvételével készült dokumentumfilmek¹⁵

10 VAN DEN BULCK, *I. m.*

11 *Uo.*

12 *Uo.*

13 *Uo.*

14 A fenti elmélet nem kívánja kétségbe vonni Jolie számtalan érdemét és jó cselekedeteinek fontosságát, csak egy alternatív perspektívát ajánl egy reprezentációs probléma vizsgálatához.

15 A két, csaknem tíz év különbséggel készült dokumentumfilm ugyanabba a hibába esik: Jolie és stábjá közelről bemutatja, hogy milyen körülmények között élnek azok az emberek, akikről a történet szól, feltérképezik a problémát, majd arra a következtetésre jutnak, hogy csakis a Nyugat segíthet nekik kilábalni a bajukból. A Kenyában forgatott filmben a Jolie és utazótársa által képviselt „fehér ember” megérkezik, és szinte varázsláttal megoldja a falu összes problémáját, megállítja az éhínséget és a betegségek terjedését. Arról nincs szó, hogy miért alakult ki eleve ez a válsághelyzet, és hogy az általuk javasolt megoldások vajon hosszú távú javulást hoznak-e. A Libanonban forgatott, szíriai menekültekről szóló rövidfilmben szintén nem esik szó a probléma okáról, ezúttal azonban Jolie megoldást sem kínál: csupán figyelemfelkeltés céljából mutatja meg az árva gyerekek nyomorúságát. Hagyja őket megszólalni, ugyanakkor passzív szereplőkként mutatja be őket, és a cselekvést ezúttal is a Nyugattól várja.

(Hilde Van den Bulck részletesen elemez¹⁶ két dokumentumfilmet, amelyekben Jolie éhező kenyai gyerekeket,¹⁷ illetve árván maradt szíriai menekülteket¹⁸ látogat meg), nyilatkozatok, interjúk, nagyjátékfilmek és nem utolsósorban a gyermekei örökbefogadásáról szóló hírek,¹⁹ valamint mindezeknek a médiavisszhangja. Ezek közül mi elsősorban a játékfilmekre, és azok közül is arra a két filmre vagyunk kíváncsiak, amelyek válságzónákban játszódnak.

Jolie 2011-ben indult el a színészrendezők különös pályáján, és rögtön egy olyan alkotással debütált, amely több kérdést is felvet a világ különböző részei között fennálló viszonyokról.²⁰ *A vér és méz földjén* témájául Jolie az 1990-es években zajló délszláv háborút választja: a történet Boszniában játszódik (ahol 2010-ben jószolgálati nagykövetként kétszer is megfordult), boszniai színészekkel.²¹ A történelemleckének

16 VAN DEN BULCK, I. m.

17 *MTV Diary: Angelina Jolie and Dr. Jeffrey Sachs in Africa*, 2005, https://youtu.be/_kv0VdBkkn0?list=LL97aaP9My18Lq-ey1zIaefQ.

18 *Angelina Jolie Meets Syria's Lost Children*, 2014, https://youtu.be/QLpj9u_QXjk.

19 Jolie összesen három gyermeket fogadott örökbe a világ különböző válságzónáiból: 2002-ben Maddoxot Kambodzsa-ból, 2005-ben Zaharát Etiópiából, majd 2007-ben Paxot Vietnamból. Az örökbefogadások megosztották a közvéleményt: nem mindenkinek tetszett, hogy Jolie kenyé- kedve szerint „válogat” a harmadik világ nehéz sorsú árvái között, mintha csak egy cipőboltban vásárolna. Hasonlóképpen botrányt keltett az, amikor 2007-ben Jolie és akkori partnere, Brad Pitt befolyásukat kihasználva gyakorlatilag lezáratták egy afrikai országot, Namíbia határait, hogy Jolie a paparazzik ostromától védve szülhesse meg első közös gyermeküket, Shiloh-t. Egyes kritikusok ezt a radikális beavatkozást egy ország működésébe úgy értelmezték, mint a kolonizáció egy új formáját. Lásd Adam ELKUS, *Babies and Banks: Celebrity Colonialism in Africa*, ZNet 2006. november 4., <https://zcomm.org/znetarticle/babies-and-banks-celebrity-colonialism-in-africa-by-adam-elkus>; és Brendan O'NEILL, *Brad, Angelina and the Rise of Celebrity Colonialism*, Spiked 2006. május 30., <http://www.spiked-online.com/newsite/article/327#.W16VSNgZQI>.

20 Jolie többször is megpróbált érvényesen megszólalni a modern kori tragédiák sújtotta térségeikért és azok nevében. „Humanitárius filmjeinek” sorozata nem egy saját rendezéssel, hanem egy filmszeressel kezdődött. A *Határok nélkül* (2003) a Nyugat és a „Periféria” viszonyának bemutatását tekintve a legproblematisabb film, amihez Jolie valaha a nevét adta – sőt, az elmúlt két évtizedben készült legérzékletlenebb amerikai produkciók listáján is helyet kaphatna. A film által felvonultatott háborús övezetek és harmadik világbeli források – Etiópia, Kambodzsa és Csecsenföld – kizárólag díszletként funkcionálnak egy naiv szerelmi történethez. Az alkotók olyannyira kevés tisztelettel fordultak a fel- és kihasználtság régió népeivel, hogy a *The New York Times* kritikusa a filmet egy „liberális videójátéknak” nevezte, amely éppen azokat a menekülteket alacsonyítja le, akiket reflektorfénybe kíván állítani. Lásd Elvis MITCHELL, *Treating a Troubled World with a Dose of Star Power*, *The New York Times* 2003. október 24., <https://www.nytimes.com/2003/10/24/movies/film-review-treating-a-troubled-world-with-a-dose-of-star-power.html>.

21 *A vér és méz földjén* két nyelven forgott: minden jelenetet felvettek a színészek anyanyelvén, szerb–horvátul, majd angolul is. A film tehát két nagyon különböző közönség számára készült: a témában érintett volt jugoszláv nemzetek és a kívülálló amerikai piac számára (ahol a film terjesztését erősen korlátozta volna, ha eredeti nyelven, felirattal gyártják).

szánt anyagból – a rendező jó szándéka ellenére – a hollywoodias forgatókönyv miatt egy olyan alkotás kerekedik ki, amely, ha nem is teljesen öncélú, mégis inkább felhasználja, mint reprezentálja a tárgyat.

A történet, ahogyan ezt a legtöbb amerikai produkció megkívánja, egyszerű. A muszlim festőnő, Ajla (Zana Marjanović) és a boszniai szerb rendőr, Danijel (Goran Kostić) békésen randizgatnak, amikor szinte a semmiből egyszer csak kitör a háború, és ellenséges oldalon találják magukat. Ajlát a szerb katonák éppen abba a táborba hurcolják, ahol Danijel a kapitány. A fiatal katonatisztnak oltalmába kell vennie a lányt ahhoz, hogy ne jusson a többi táborbéli nő sorsára, akiket a katonák újra és újra brutálisan megerőszakolnak. Furcsa, eltorzult szerelmi történet szövődik fogvatartó és rabja között: Danijel többször is megpróbálja megszöktetni Ajlát, aztán amikor sikerül szabadulnia, Danijel ismét elfogattja. A szerelmesek vívódása Ajla árulásával és Danijel visszafordíthatatlan bosszújával végződik.

A film legnagyobb hibája nem az, hogy egy egyszerű történetet dolgoz fel, hanem az, hogy figyelmen kívül hagyja a történet közegének rendkívüli bonyolultságát. A délszláv háború traumájának feldolgozásán az érintett térség közel három évtized eltelte után is folyamatosan dolgozik. A háborúban részt vevő felek közötti viszonyok korántsem tisztáztak, ahogyan a felelősségvállalás és az emlékezés más folyamatai sem mentek még végbe. Keveset mondunk tehát azzal, ha azt állítjuk, hogy a volt jugoszláv állam széthullása és az ezt követő súlyos veszteségekkel, népirtással és tömeges nemi erőszaktevével járó háború érzékeny téma. Mindezek ellenére Jolie filmje úgy mutatja be a konfliktust, mintha minden fekete-fehér lenne, mintha minden kérdés válaszra talált volna.

A film cselekménye szerint a háború minden előzmény nélkül, teljesen váratlan villámcsapásként sújt le a Boszniában békésen egymás mellett éldegélő népekre. Mintha meg lehetne jelölni egyetlen pontot, egyetlen eseményt, amely a háborút elindította: a szórakozóhelyen, ahol Ajla és Danijel éppen békésen táncolgat egymással, egyszer csak bomba robban. A film elején szó sincs arról, hogy milyen politikai folyamatok előzték meg az etnikai konfliktust, kik is a résztvevői, és milyen ideológia áll a háború hátterében. Egy felirat annyit tudat velünk, hogy a háború előtt békésen éltek együtt szerbek, horvátok és bosnyákok. A robbanás után rögtön azt látjuk, hogy Ajlát szerb katonák erőszakkal kizavarják a nővérel közös lakásából, és több másik nővel együtt egy táborba szállítják. Csak jóval később próbálja meg Jolie betönni a film

szövetén tátongó lyukakat néhány angol nyelvű híradással és Danijel apjának (aki a szerb hadsereg tábornoka) mélyen ideologizált monológjával. A kép valójában soha nem áll össze: aki nem ismeri a háború történetét, könnyen lehet, hogy teljesen elveszti a fonalat. Kik ezek az emberek, és miért gyűlölik ennyire egymást?

A „semmiből kitorő háború” megközelítés azért meglehetősen problematikus, mert a megfelelő kontextus híján úgy mutatja be a Balkánt, vagyis a vér és méz földjét, mint egy olyan térséget, ahol bármikor, bármilyen előzmény nélkül egyszer csak feltörhet a felszín alatt lappangó erőszak, és az ott élő emberek semmit sem tehetnek ellene. Ez a megmagyarázhatatlan sorsszerűség elkendőzi a politikai érdekeket és az ideológikus manipulációt, amelyek a háború valós okai. A Balkán így egy civilizálatlan, barbár társadalom képét mutatja, ahol az emberek bármelyik pillanatban váratlanul egymásnak eshetnek, anélkül, hogy befolyásolni tudnák a saját sorsukat. Ez a térséget „balkanizáló” tekintet a Nyugathoz kapcsolódik: a Nyugat a Balkánhoz képest békésnek, civilizáltnak, kiszámíthatónak és biztonságosnak tűnik.²² A Nyugat felsőbbrendűsége megszilárdul, a Balkán pedig egy távoli, káoszba fulladt cirkuszként, a Nyugat szórakoztatására szolgáló attrakcióként jelenik meg. A film így már a kontextust nélkülöző expozícióval felállít egy hierarchiát.

A film boszniai fogadtatása igazolja, hogy Jolie-nak nem sikerült megtalálnia azt a hangot, amit keresett. A szerbek azt kifogásolták, hogy *A vér és méz földjén* egyértelműen őket mutatja be agresszorként, a bosnyákokat pedig ártatlan és védtelen áldozatokként ábrázolja (Bosznia szerbek lakta térségében be sem mutatták a filmet²³). A szerb katonák valóban klisés és egysíkú karakterek: isznak, megerőszkolják a nőket, és védtelen bosnyákokra lövöldöznek. Ugyanakkor, ahogyan Karlo Basta is megjegyezte kritikájában, Jolie a bosnyákoknak is adott okot arra, hogy elégedetlenek legyenek az övéik ábrázolásával, ugyanis amellet, hogy a film az agresszió passzív, impotens elszenvedőiként mutatja be őket (a film legtöbb jelenetében bujkálnak, vagy ellenállás nélkül végzik ki őket a szerbek), semmiféle politikai állásponttal vagy hatóerővel nem rendelkeznek.²⁴ Nem léteznek mint politikai tényező,

22 A balkanizmus elméletéről lásd bővebben: Maria TODOROVA, *Imagining the Balkans*, Oxford UP, Oxford – New York, 2009.

23 Julian BORGER, *Angelina Jolie Receives Threats over In the Land of Blood and Honey*, The Guardian 2012. február 15., <https://www.theguardian.com/world/2012/feb/15/angelina-jolie-threats-land-of-blood-and-honey>.

24 Karlo BASTA, *In the Land of Blood and Honey, or How Angelina Jolie Adopted Bosnia*, LSE Ideas 2012. március 20., <http://blogs.lse.ac.uk/ideas/2012/03/in-the-land-of-blood-and-honey-or-how-angelina-jolie-adopted-bosnia>.

és egyszer sem fejezik ki a független Bosznia melletti elhivatottságukat. A bosnyák politikusok szerepe és ideológiái álláspontja említésre sem kerül.

A film egyik központi témája a háború áldozataivá vált nők szenvedése. A nők védelmét Jolie munkája során mindig is a szíven viselte, és sokat kampányolt a nemi erőszak mint háborús fegyver ellen. A filmben azonban a nők háborús traumájának bemutatása sem sikerült úgy, ahogy a rendező feltehetően szerette volna. Egyes boszniai nézők úgy gondolják, hogy Jolie hitelesen tudta ábrázolni a nők szenvedését, míg mások szerint soha nem is volt esély arra, hogy bármi érvényeset tudjon mondani a problémáról.²⁵ Egy, a háború női áldozatait képviselő szarajevói aktivista szervezet Bakira Hasečić vezetésével a kezdetektől fogva támadta a filmet. Még azt is elérték, hogy átmenetileg felfüggeszessék a forgatási engedélyt, így Jolie-nak Bosznia helyett Magyarországon kellett forgatnia. Esélyt sem adtak a rendezőnek, hogy bizonyítson: még a film bemutatása előtt levelet írtak az ENSZ Menekültügyi Bizottságának, hogy Jolie tudatlansága és érzéketlensége miatt azt sem érdemli meg, hogy nagykövet legyen, nemhogy azt, hogy a nevükben szólaljon meg a filmjén keresztül.²⁶

Bár Hasečić valószínűleg nem látta a filmet, a történet szinopszisát ismerte. Fő ellenérve az volt, hogy a háború idején elképzelhetetlen lett volna, hogy valamelyik erőszaktáborban szerelmi történet alakuljon ki – ezért Jolie történetét méltatlannak és a háború túlélőinek szenvedését elmélyítő tettek tartotta.²⁷ Akár elképzelhető lett volna ilyesmi, akár nem, Hasečić helyesen tapintott rá a film egyik leggyengébb pontjára. Bármennyire egyértelmű is az, hogy a szerb Danijel és a bosnyák Ajla közötti kapcsolat a szerb–bosnyák konfliktus analógiájaként értelmeződik a filmben, a szerelmi szál nem elég finoman kidolgozott, hiányoznak belőle azok az apró árnyalatok, amelyek a háborús konfliktus bonyolultságának bemutatását szolgálnák. Kapcsolatuk ismétlődő jelenetekből áll: Ajla fél Danijeltől, Danijel megpróbálja birtokolni Ajlát, Ajla ráébreszti Danijelt, hogy amit csinál, az nem csupán politika, hanem gyilkosság, Danijel dühöng, Ajla ismét megijed tőle, és így

25 Valerie HOPKINS, *'Angelina Jolie touched our souls' – Bosnia's rape victims have their say*, The Guardian 2011. december 15., <https://www.theguardian.com/film/filmblog/2011/dec/15/angelina-jolie-bosnia-rape-victims>.

26 Ben CHILD, *Angelina Jolie is unfit ambassador, Bosnian activists tell United Nations*, The Guardian 2010. november 30., <https://www.theguardian.com/film/2010/nov/30/angelina-jolie-bosnia-un-ambassador>.

27 HOPKINS, *I. m.*

tovább. Így a love story öncélúvá válik, nem ad egy pluszréteget a konfliktus ábrázolásához: valójában csak egy hollywoodi fogás marad, egy idegen séma, amit megpróbálnak ráhúzni erre a felfoghatatlan, bonyolult háborús történetre. Akárcsak a háború fegyverharcai, a két fiatal lefokozott szerelme is attrakcióvá válik. A Danijel és Ajla között zajló érzéki jelenetek többet tesznek a Nyugat fantáziájának és igényeinek kiszolgálásáért, mint a konfliktus hiteles reprezentációjáért. A film ezen a ponton tehát ismét megerősíti a Néző és a Nézett, a Nyugat és a Másik (ebben az esetben a Balkán) egyenlőtlenségen alapuló viszonyát.

Vajon miért vállalkozott Jolie arra, hogy megpróbálja hitelesen bemutatni egy olyan konfliktust, amelyet még a régió saját filmrendezői is nehezen tudnak előítéletektől és politikai ideológiától mentesen ábrázolni?²⁸ Hasonló lehetett a célja a film megrendezésével, mint ami a humanitárius munkájával: hogy tanítson, hogy felhívja a világ figyelmét a kritikus helyzetben lévő régiók szenvedésére, a háború és a nélkülözés borzalmaira. A színész-rendező így fogalmazta meg egy interjúbán: „Kiegyensúlyozottságra törekedtünk, de mivel sokunk nem a régióból származik, nagyon nehéz volt elérni ezt. Az ember megpróbál mindent a legjobban csinálni, de közben szinte biztos benne, hogy a lehetetlenre vállalkozott.”²⁹ A folytatásban beismeri: „Ezt a háborús konfliktust eleve nagyon nehéz megérteni. A mai napig az az érzésem, hogy még mindig nem értem tökéletesen.”³⁰ Jolie itt más szavakkal ugyan, de a „fehér ember terhéről” beszél: bár nem érzi magáénak és nem is igazán érti a konfliktus lényegét, mégis kötelességének érzi, hogy filmet készítsen róla.

Miután Ajla elárulja Danijelt és a bosnyákok felrobbantják a szerbek rejtékhelyéül szolgáló templomot, Danijel tehetetlen dühében agyonlövi szerelmét. A film végén a tetteivel megbékélni képtelen Danijel térdre esik az ENSZ békefenntartói előtt, és azt ismételteti: „Háborús bűnös vagyok”. Miért pont előttük kell meggyónnia bűneit? Hiszen nem a Nyugatnak kell megbocsátani neki és a szerbeknek. Ezzel a zá-

28 A volt Jugoszlávia helyén kialakult országokban a háborút követően nagy arányban készültek ideologikus filmek, és kevés olyan alkotás látott napvilágot, amely a békülést és nem a konfliktus elmélyülését szolgálja. Ilyen kivétel például Jasmila Zbanic *Grbavica* (2006) című filmje, amely nagyon pontosan és érzékenyen mutatja be a nők háború utáni szenvedését, vagy Slobodan Skerlić *Top je bio vreo* (2014) című, boszniai-szerb koprodukcióban készült műve, amely egy gyerek sorsán keresztül ábrázolja a háború borzalmaait anélkül, hogy bármelyik oldal mellett letenné a voksát.

29 VINCZE Barbara, *Angelina Jolie: Annymira igyekeztem, hogy majd belehaltam*, Origo 2012. február 29., <http://www.origo.hu/filmklub/blog/interju/exkluziv/20120229-angelina-jolie-interju-a-ver-es-mez-foldje-brad.html>.

30 *Uo.*

rással Jolie ismét a Nyugat kezébe adja az ítélkezés jogát, és vele együtt a diskurzív hatalmat is.³¹

A rendező második filmje, a 2014-es *Rendíthetetlen* is háborús témával foglalkozik. A főhős ezúttal a legendás amerikai olimpikon, a hosszútávfutó Louis Zamperini, aki a második világháborúban harcoló katonaként a japánok fogságába esett. Jolie-t hatalmas megtiszteltetésként érte, hogy megrendezhette ezt a nagyszabású produkciót, a közönség azonban csalódott az imádott amerikai hős életét feldolgozó filmben, és az opus az Oscar-gálán sem hozta a várt eredményeket. Az eddig elkészült négy Jolie-film közül a kakukktojás minden szempontból a *Rendíthetetlen* követő, 2015-ben készült *A tengernél*, amely Antonioni hatvanas évekbeli elidegenedésciklusának hangulatát aktualizálni próbáló, „európaiaskodó” művészfilmként erőteljesen eltér a három nagyszabású háborús filmtől. Ez a különös kitérő, amelyben Jolie és akkori párja, Brad Pitt alakítanak egy súlyos válságban lévő házaspárt, egyedül áll Jolie eddigi életművében, és nem úgy tűnik, hogy valaha is folytatódna.

Jolie 2017-ben egy újabb szenvedélyprojekttel tért vissza a háború témájához, és ezúttal egy olyan rendkívüli alkotást készített, amellyel valóban méltó témájához. A *First They Killed My Father (Először az apámat ölték meg)* című, a Netflix gyártásában készült filmmel Jolie új fejezetet nyitott rendezői életművében. A film Kambodzsa történelmének legsötétebb időszakát, a Vörös Khmer hetvenes évekbeli diktatúráját mutatja be. A történet Loung Ung író nő memoárját dolgozza fel, aki kisgyermekként élte át a Pol Pot által vezetett kommunista rémuralmat: az 1975 és 1979 között tartó éhínség, kényszermunka és népiirtás csaknem kétfélmillió ember halálát okozta, ami Kambodzsa népességének a negyede.

A nézők azon a ponton csöppennek bele Loung és családja életébe, amikor a Vörös Khmer katonái megszállják és kiűrik Phnom Penh városát. A gyerekeknek és szüleiknek minden tulajdonukat hátrahagyva csatlakozniuk kell a tömeges exodushoz. Loung apjáról megtudjuk, hogy a megbukott kambodzsai kormánynak dolgozott: mindannyiuk élete múlhat azon, hogy titokban tudja-e tartani a múltját. A családot

31 A helyzet különös ironiája, hogy éppen egy, az ENSZ-hez szorosan kötődő rendező dolgozza fel Jugoszlávia darabokra hullásának témáját (az ENSZ és a NATO közönyösen és tehetetlenül nézte végig a kilencvenes években a háború alakulását, és túl későn lépett közbe, ami a huszadik századi nemzetközi diplomácia egyik legnagyobb hibájának bizonyult. A filmben történik néhány utalás az ENSZ passzív szerepére, de a kérdés kifejtetlenül marad.

a Vörös Khmerek egy mezőgazdasági munkatáborba terelik, ahol a gyerekeket és a felnőtteket is dolgoztatják, miközben folyamatos rettegésben tartják őket. A táborban elkezd áldozatokat szedni az éhínség és a nyugati orvosságok tiltása miatt kialakult járvány, amely Loung egyik testvérét is elragadja. Egy napon Loung apját magukkal viszik a katonák. Kivégzését Loung képzeletének szűrőjén keresztül látjuk. A kétségbeesett édesanya ezután úgy próbálja megmenteni a gyerekeket, hogy megparancsolja nekik, szökjenek el. Így kerül Loung egy Vörös Khmer kiképzőtáborba, ahol gyerekeket készítenek fel a vietnamiak elleni harcra. A kis gyerekkatona végül úgy menekül meg, hogy a harcok során a tábor szétszéled, és neki sikerül a taposóaknákat kerülgetve kijutnia az erdőből és megtalálnia a testvéreit.

Jolie elmondása szerint akkor szembesült először Kambodzsza történelmével, amikor 2001-ben a *Lara Croft: Tomb Raider* forgatása alatt járt az országban. Ekkor vásárolta meg egy utcai árustól Loung Ung könyvét, akivel később megismerkedett és azóta is baráti viszonyt ápol. Jolie erős szálakkal kötődik Kambodzsához: itt fogadta örökbe első gyermekét, Maddoxot 2002-ben, majd létrehozott egy közösségfejlesztő alapítványt, egy vadrezervátumot és az első ázsiai Milleniumi Falut. 2004-ben kambodzsai állampolgár lett. Jolie közösen írta meg a forgatókönyvet Loung Unggal, és kambodzsai születésű fiát is bevonta mind a forgatásba, mind a történet előkészítésébe (a 16 éves Maddox executive producereként szerepel a film stáblistáján). A film forgatásában több mint 3500 kambodzsai vett részt, és Jolie segítségére volt egy elismert helyi dokumentumfilm-rendező, Rithy Panh is.

A *First They Killed My Father* egy gyönyörű, érzékeny és türelmes film. Jolie-nak ezúttal sikerült elcsípnie azt a kényes egyensúlyt, melyet *A vér és méz földjén* esetében nem talált el. A kontextus ugyan itt is egy kissé hiányos – a tájékozatlan néző soha nem érti meg például a Kambodzsza és Vietnam közötti konfliktus eredetét és lényegét – mégis sokkal kidolgozottabb, mint első rendezésében. Az egyik leglényegesebb kontextualizáló gesztus az, hogy Jolie nyomatékosan felhívja a figyelmet az Egyesült Államok szerepére a Vörös Khmerek hatalomra kerülésében. Már a film legelején bejátszott híradásokban kiemeli, hogy a felelősség nemcsak Pol Poté, hanem Richard Nixoné és Henry Kissingeré is, hiszen a Vörös Khmer támogatottsága részben azért erősödött meg Kambodzsában, mert az amerikaiak bombázni kezdték a neutrális országot. Azzal, hogy felelősségre vonja a Nyugatot, viszont a megoldást nem Amerikától vagy az ENSZ-től várja (a filmben csak

és kizárólag kambodzsaiak jelennek meg, a Nyugatot egyetlen szereplő sem képviseli – sehol *A vér és méz földjén* ítélező békefenntartói), visszaadja Kambodzsának a cselekvés, az ellenállás és a tekintet birtoklásának lehetőségét.

A film a tekintet tisztaságát, pártatlanságát, ítélezés nélküli megfigyelőerejét a gyerekszereplő segítségével tudja biztosítani. Az ötéves Loungot játszó Sareum Srey Moch szívfacsaró játéka nemcsak a nézői azonosulást segíti elő, hanem egy olyan perspektívát ad, amelyből a néző elfogultságtól és ideológiától mentesen próbálhatja értelmezni a gyermek körül kibontakozó szörnyű eseményeket. „Nem azt akartam látni, ahogyan egy gyermek keresztülmegy a háborún. Tudni akartam, hogy hogyan érzi magát, hogy mit lát és mire fókuszál,”³² – magyarázza Jolie a film traileréhez csatolt interjúbán. A gyermeki perspektíva kiragadja a filmet a diskurzusból, és tiszta lappal indít: a nézőnek a gyermekkel együtt mindent az alapoktól kell felépítenie és értelmeznie. Ezenfelül Jolie kényesen ügyel arra, hogy a gyermek szenvedése és a háború véres borzalmai ne váljanak attrakcióvá: éppen csak annyit mutat meg, amennyi szükséges a történet mély megértéséhez.

A film készítésének folyamata sajnos nem volt túlkapaszkodól és polémiától mentes. A *Vanity Fair* címlapsztóriájának³³ megjelenését követően sokan támadták Jolie-t bizonyos módszerekért, amelyeket munka közben alkalmazott. A szóban forgó interjúbán arról beszélt, hogy a szereplőválogatás során a főszereplő kislány, Loung alakítására esélyes gyerekeknek egy olyan feladatot kellett megoldaniuk, amely talán túl valóságosnak tűnhetett és érzelmileg megterhelően hathatott a nehéz sorsú apróságokra (egy lopást kellett eljátszaniuk, valós motivációit képzelve a tett mögé). Ugyanebben a beszélgetésben Jolie arra is kitért, hogy néhány civil járókelő – mit sem sejtve arról, hogy egy filmforgatásba csöppent – pánikba esett, amikor meglátta a jellegzetes Vörös Khmer egyenruhában közelgő katonákat. Amellett, hogy a cél szentesíti-e az eszközt, és a rendezőnek – aki ráadásul egy „kivülálló” – joga van-e egy film kedvéért újratraumatizálni egy sokat szenvedett társadalom tagjait, az a kérdés is felmerült, Jolie tisztában van-e azzal, hogy kikkel szövetkezett a film kedvéért. Többben felháborodtak azon a döntésén, hogy Jolie a kambodzsai hadsereg, egy erőszakos és

32 *First They Killed My Father Official Trailer*, https://www.youtube.com/watch?v=uS3Vp_quGCw.

33 Evgenia PERETZ, *Angelina Jolie Solo*, *Vanity Fair* 2017. július 26., <https://www.vanityfair.com/hollywood/2017/07/angelina-jolie-cover-story>.

az emberi jogokra fittyet hányó szervezet katonáival játszatta el a Vörös Khmerek szerepét.³⁴ Brad Adams, a Human Rights Watch ázsiai divíziójának igazgatója szerint a kambodzsai kormánnyal való bármiféle együttműködés morális rizikóval jár, hiszen a diktatúra vezetői közül többen éppen a Vörös Khmer korábbi tagjai közül kerültek ki.³⁵

Bármennyire is megosztóak ezek a körülmények, az mégis a film elkészítése mellett szól, hogy a kambodzsai közönség örömmel és elismeréssel fogadta, és amennyire csak lehet, sajátjának érzi. „Nagyon fontos nekem, hogy ez a film létezik. Azt mutatja, hogy mindennek ellenére, e totalitáriánus rezsim próbálkozása ellenére, hogy elpusztítsa az identitásunkat, a kultúránkat, a gondolatainkat, az érzéseinket, a mai kambodzsaiak képesek alkotni”³⁶ – mondja Rithy Panh kambodzsai filmrendező.

Angelina Jolie-t saját nyilatkozatai alapján az országgal való személyes kapcsolata sarkallta arra, hogy elkészítse a Vörös Khmer rémuralmáról szóló filmet. Céljai között volt, hogy egyrészt felhívja a világ figyelmét Kambodzsza történelmének e sötét fejezetére, másrészt a kambodzsaiak számára egy saját alkotást és egy emlékezési lehetőséget kínáljon, harmadrészt megmutassa örökbe fogadott fiának, hogy kicsoda, honnan származik és min mentek keresztül a felmenői.³⁷ A The Hollywood Reporternek Jolie arról számol be, hogy a filmet elsősorban a kambodzsaiaknak készítette, hogy megismerjék a saját történelmüket – a lakosság hetven százaléka harminc év alatti, és a fiatalokat ez a film fogja szembesíteni a népük múltjával.³⁸ Azt is hozzáteszi, hogy a forgatás alatt mindennap feltette magának a kérdést, hogy vajon tényleg az ő feladata-e ennek a filmnek az elkészítése, és tényleg alkalmas-e rá.³⁹ Ha nem is értünk egyet azzal, hogy Jolie saját magát nevezte ki a kambodzsaiak szószólójaként, azt el kell ismernünk, hogy ezúttal igenis hagyta megszólalni azokat, akiknek hangot adott, és sztárhatalmát nem arra használta, hogy egy diszkurzív játszmában vegyen részt,

hanem arra, hogy segítsen megvalósítani egy nép alkotását saját magáról, saját magának.

A *First They Killed My Father* bizonyíték, hogy Jolie rendezőként megérett arra, hogy érzékenyen mesélje egy általa tisztelt és szeretett nép történetét. Az első, sikertelen próbálkozás után a színész-rendező rendkívüli beleérző képességről tett tanúbizonyságot, és egy őszinte és összetett, a hollywoodi filmkészítésre egyáltalán nem jellemző filmet rendezett. Esélyt kapott arra, hogy ha csak egy film erejéig is, de kilépjen a posztkoloniális világot életben tartó celebritás szerepéből, és egy olyan világrendet képviseljen, ahol nem kizárólag a Nyugatnak lehet szava és tekintete – és már ezzel az egy filmmel is egyedülállót tett vitt véghez.

34 Anna SILMAN, *Angelina Jolie Reportedly Collaborated with the Abusive, Rights-Violating Cambodian Army for Her Latest Film*, The Cut 2017. július 17., <https://www.thecut.com/2017/07/angelina-jolie-collaborated-with-abusive-cambodian-army.html>.

35 *Uo.*

36 *First They Killed My Father Official Trailer*, https://www.youtube.com/watch?v=uS3Vp_quGCw.

37 Lásd *First They Killed My Father Official Trailer* <https://youtu.be/vHG-CMiQuSI?list=LL97aaP9My18Lq-ey1zIaefQ>.

38 *Angelina Jolie on 'First They Killed My Father's' Existential Production: Close Up With THR*, <https://www.youtube.com/watch?v=jG3ddllEWWc>.

39 *Uo.*

Zsigmond Andrea

NŐK A SZÍNHÁZ KÖZEGÉBEN

Körséta a magyar határ külső peremén

A színház képes lehet arra, Peter Brook szerint, hogy a láthatatlant láthatóvá tegye. A színházról való írás célkitűzése is lehet ez: a láthatatlan láthatóvá tétele. Még ha talán nem is ugyanarról a láthatatlanról beszélünk ebben a két esetben. Bár a láthatatlannak sokféle árnyalata van...

Számomra ez rokonszenves vállalás. Ennek az írásnak a keretein belül például – néhány kiemelt példán keresztül – rátekinthetünk arra, hogy a jelenlegi Magyarország területén kívül eső, még magyar vonatkozású közegben kik azok a nők, akik jelentős szerepet tölthetnek vagy töltenek be a színházi térben. Vagy kik azok, akik a határokon túlról indulva értek el magyarországi sikereket.

Ezekben a régiókban sem jellemző, hogy a legnagyobb presztízzsel járó posztokra nőket neveznének ki – ahogy kelet felé haladunk, ez mindinkább így van. Épp azért jó látni olyanokat, akik a nem túl kedvező körülmények ellenére is olyasmit tesznek, amivel kivívják környezetük nagyrabecsülését. Még ha érdemeiket nem is ismerik el látványosan.

Alább egy szubjektív körkép következik. Szócikkyszerű szösszeneteket írtam arról, hogy kiről mit tudok röviden elmondani (van, akit személyesen is ismerek, van, akit nem) a nők közül, akikkel az elmúlt húsz év során így vagy úgy találkoztam. Láttam őket színpadon vagy filmen, olvastam róluk vagy tőlük, esetleg más módon éreztettem velem áldásos tevékenységüket. A lista természetesen nem objektív és nem is lezárható. Tekintsük a feltérképezés elkezdésének!

Albert Csilla – Csíkszeredai származású színész, a Kolozsvári Állami Magyar Színház legkreatívabb alkotóinak egyike. Sokáig kellett a kispadon ülnie, míg tehetségéhez mértén kaphatott szerepeket. Visky András *Alkoholistá*kjában éreztem először, hogy Albert Csilla csodálatos színész. Azóta mindig bebizonyosodik, hogy jól láttam: árnyalatokban gazdag alakításain mindegyre átsugárzik útkeresése és embersége.

Árus Katalin – Ősfigurás, azaz a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház elődjének amatőr színjátékosja. Szervező, a jelenlegi Figura „szíve” (ahogy öelötte B. Angi Gabriellát is emlegették). Elvégezte

a teatrológia szakot Marosvásárhelyen, státusa szerint a gyergyói társulat művészeti titkára. Mindig őt akarjuk rábeszélni, hogy induljon a társulat igazgatói székéért, ha épp üres az a poszt, de ezt mindig alázatosan elhárítja. Arra tippelünk, hogy azért, mert Székelyföldön nem jön szóba, hogy nőként intézményvezető légy. Akkor sem, ha te tudsz a legtöbbet az intézmény működéséről. Mindenkihez kedves, bármilyen körülmények között: egy tünemény.

B. Angi Gabriella – A gyergyószentmiklósi amatőr színházi csoport, majd a Figura Stúdió Színház egyik alapító tagja volt, a csapat névadója. Színész, Bocsárdi László rendező első felesége, előadásainak fontos szereplője. Együtt költöztek Sepsiszentgyörgyre is a kilencvenes években, amikor több figurás színészt és rendezőjüket befogadta az ottani társulat. „A csapat szíve volt” – így emlékeznek B. Angi Gabriellára volt kollégái. Korai halála után két intézményben is termet neveztek el róla: a Figura stúdióterme és a sepsiszentgyörgyi Plugor Sándor Művészeti Líceum egyik tanterme az ő nevét viseli. (Ez azért említendő, mert ritkaságszámba megy Erdélyben, hogy a színházak vagy a termeik, ha felvesznek egy nevet, az ne férfié legyen. Lásd: a temesvári magyar színház a Csiky Gergelyét, a nagyváradi a Szigligeti Edéét viseli, a szatmárnémeti színház magyar tagozata az alapító Harag Györgyről, a marosvásárhelyi az alapító Tompa Miklósról, a székelyudvarhelyi színház Tomcsa Sándorról, a sepsiszentgyörgyi Tamási Áronról van elnevezve. Amint látható, nem csak férfiak, de drámaírók vagy rendezők nevével van szó: ez a színészi munka presztízseről is elárul valamit. Színészlől amúgy, ha színházat nem is, de stúdiótermet még elneveztek: Szatmárnémetiben az Ács Alajos Játékszín, Csíkszeredában a Hunyadi László Kamaraterem ad teret a színház egyes előadásainak.) B. Angi Gabriella játéka leginkább a Bocsárdi László által rendezett *Alkésztisz*ben tett rámm mély benyomást, amelyben a címszereplőt játszotta: a mai napig azt tartom életem legkatartikusabb előadásának.

Bandor Éva – Talán a legdíjazottabb szlovákiai magyar színésznő. 2004-ben például Jászai Mari-díjjal jutalmazták, és az idei kisvárdai fesztiválról a legjobb női mellékszereplő díját hozta el, a komáromi *A félkegyelműben* nyújtott alakításáért. Nőies és érett, bölcs és érzékeny, lélektanilag felépített és teátrális alakításai rokonszenvet ébresztenek bennem mint női nézőben. Úgy érzem, rábízhatom a sorsomat: játszszon csak el engem...

Bara Margit – Azon kevés erdélyi származású színésznők egyike, aki sokat filmezhetett Magyarországon. Bár ő sem eget: az ötvenes

évek közepén indult karrierje egy koholt botrány miatt tíz évvel később derékba tört. De addig a székely gyökerekkel rendelkező színésznő Sinkovits Imrével, Latinovits Zoltánnal, Páger Antallal, Bessenyei Ferencsel, Darvas Ivánnal játszhatott együtt. Kossuth-díja volt. Számomra leginkább a boldogtalan feleség figuráját jelenti a *Ház a sziklák alatt*, a *Zápor*, a *Kertes házak utcája* című filmekből. Talán mert szereplője szomorúsága a színésznő sorsát juttatja eszembe.

Barabás Olga – Bocsárdi Lászlóval és Kövesdy Istvánnal együtt járt a marosvásárhelyi egyetem színházrendezői szakára. Néhány évig Sepsiszentgyörgyre szerződött, majd más színházaknál is lírai és okos előadásokat hozott létre. Ha van olyan, hogy nő látásmód, azt nála fellelhetjük: vagyis inkább az látszott munkáiban, hogy az emberi, kis történetek foglalkoztatták. Sokáig versengett Bocsárdi Lászlóval a legjobb erdélyi rendező címért, de végül otthagyta a sepsiszentgyörgyi társulatot: ezt sokan úgy értelmeztük, hogy két dudás nem fért meg egy csárdában, és – természetesen – a nő húzta a rövidebbet. Szabadúszó rendező, emellett a marosvásárhelyi Ariel Ifjúsági és Gyermekszínház művészeti vezetője, rendezője. Csodálatos előadásélményeim kapcsolódnak a nevéhez.

Benedek Ágnes – Kolozsváron, a BBTE-n végezte a színművészetit, utána a Csíki Játékszínházhoz került primadonnának. Néhány év múlva a szülővárosában, Sepsiszentgyörgyön látjuk viszont, Bocsárdi László társulatában. Nyúlánk alkata jó arányérzékkel, teatralitással és játékkedvvel ötvöződik. Profizmusát többször díjjal ismerték el, a *Liliomért* például kétszer vihette el alakításdíjat a kisvárdai fesztiválról: 2010-ben a Csíki Játékszínnél Juli megformálásáért, mint pályakezdő, Teplánszky Kati-díjat kapott; 2017-ben pedig a legjobb női mellékszereplő díját nyerte el a sepsiszentgyörgyi *Liliomban* nyújtott Mari-alakításáért. A sepsiszentgyörgyi társulattól őt emeltem ki, de sok más színésznőt kedvelek onnan. Nagyra tartottam a Bocsárdi-előadások sok más főszereplőnőjét, Péter Hildát vagy Kicsid Gizellát, kik már nem tagjai a Tamási Áron Színháznak, D. Albu Annamáriát, Szalma Hajnalkát vagy legújabban Vass Zsuzsannát és Korodi Jankát. Fogunk még hallani róluk.

Berecki Enikő – Kolozsváron végzett színit, de kisodródott a pályáról. Azért említem meg ebben a panoptikumban, mert emléket szeretnék állítani azoknak a színészdiplomával rendelkező, tehetséges fiataloknak, akiknek alkatuk, esetleg a nem szerencsés konstellációk miatt nem sikerült színházaknál elhelyezkedniük, pedig sokra vihették

volna. A Kolozsváron végzetek közül Berecki Enikő mellett Molnár Margitot, Molnár Enikőt vagy Biró Júliát is boldogan megnézném megannyi szerepben.

Béres Márta – A szabadkai Kosztolányi Dezső Színház színésze volt sokáig, sok neoavantgárd beütésű előadás fűződik a nevéhez. Urbán András társulatának munkái a performativitás, az energikusság és a politikusság folytán lehetnek inspiratívok – mondjuk Kisvárdán látva őket – az e tekintetben kevésbé progresszív erdélyi társulatok számára. A *Béres Márta One Girl Show* abban is segíthetne az erdélyi színésznőknek, hogy saját életüket is megpróbálják inspirációs forrásnak tekinteni, ha már a drámairodalom nem kényezteti el őket érvényes női szerepekkel. De erre még sajnos várni kell. A szlovén Simona Semenič *Én, az áldozat* című monodrámája az etalon számomra e műfajban, de hiába ajánlom Erdélyben, a mi színészeink még mindig porlepte, megírt figurák mögé akarnak bújni. Kivétel a koprodukcióban készült *Forbiddén Books*, amelybe Udvari-Kardos Tímea, Simó Emese és Molnár Bence a saját perszónáját dolgozza, játssza bele.

Bisztrai Mária – Kolozsváron született, Petru Groza román miniszterelnök gyermekeként. Édesanyja és férje szintén színész. Bisztrai Mária volt 1969-től 1985-ig a kolozsvári színház igazgatója. Az ő vezetése alatt mutatták be Kolozsváron a híres Sütő András-tetralógiát. Bisztrai Máriával készült egy beszélgetőkönyv mint a kolozsvári színház örökös tagjával: a több mint húsz kötetre rúgó Prospero Könyvei sorozat részeként 2011-ben jelent meg.

Bodó Márta – Kolozsváron bölcsészetet tanult, később Budapesten teológiát. A kolozsvári Verbum Kiadó kiadványainak főszerkesztője. Tanulmányt, esszét, kritikát és novellát közöl. 2007-ben védte meg doktori dolgozatát az iskoladrámák szerepéről a nevelésben az erdélyi katolikus iskolákban. Ebből kötetek születtek: *Iskola és színház. Az iskoladráma neveléstörténeti és pedagógiai szerepe*, Verbum, Kolozsvár, 2009; *Egyház és színház. A liturgikus dráma és misztériumjáték drámaelméleti alapjai*, Verbum, Kolozsvár, 2012.

Borbély Alexandra – Enyedi Ildikó *Testről és lélekről* című filmjének főszereplőjeként figyelt fel rá a szakma és a közvélemény. A nyitrai születésű színésznő a budapesti Katona József Színház tagja. Megemlítendő, hogy a szlovákiai magyar fiataloknak nincs lehetőségük országukban magyar nyelvű színészképzésben részesülni: Pozsonyban csak szlovákul tanulhatnak. Bár oda is felvették, végül a budapesti Színház- és Filmművészeti Egyetemen végzett. A *Testről és lélekről*

után Bodzsár Márk *Drakulics elvtárs* című filmjében láthatjuk, illetve jelenleg a tehetséges kolozsvári filmrendező, Felméri Cecília *Spirál* című nagyjátékfilmjének forgatásain vesz részt.

Boros Kinga – Édesanyja sepsiszentgyörgyi színésznő. Boros Kinga a kolozsvári teatrológia elvégzése után a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetemre került oktatóként. A doktori cím megszerzése után (az értekezése címe: *Kényelmetlen színház. Politikusság napjaink román és magyar színházában*) adjunktus lett. A budapesti Színház című lap szerkesztőjeként, illetve a Színházi Kritikusok Céhe tagjaként sokat tesz azért, hogy az erdélyi színházi alkotók bekerüljenek a magyarországi szakmai vérkeringésbe. Gyakorlatiasságát, diplomáciai érzékét, újdonságok iránti nyitottságát nagyra értékelem. Segítségével megkapaszkodni látszik Marosvásárhelyen az alkalmazott színházi irány. Kritikái, interjúi, műfordítói tevékenysége mellett izgalmas dramaturgiai munkák kötődnek a nevéhez, úgymint Gianina Cărbunariu *20/20*-a a marosvásárhelyi Yorick Stúdióban, illetve Csíkszeredában – ahol él – a *Terminus. Színház a szül(et)ésről*.

Brestyánszky B. Rozália – A szabadkai Népszínház dramaturgja, műfordító, drámaíró. Kötetei: *Decennium* (a szabadkai magyar színház története 1995-től 2005-ig – 2005), *Színházi alapok amatőröknek. Kézikönyv amatőr színtársulatok részére* (2010), *Hullám* (drámakötet – 2015). Határon túli magyar drámaírónőt nemigen ismerünk: azért is érdekes lehet kézbe venni a darabjait, mert más hasonló régióban élő kisebbségiek életérzését is kifejezhetik.

Bulla Elma – A szlovákiai Selmecebányán született. Már (csoda) gyerekként Európában játszott, Max Reinhardt vezető színésze volt. Budapestre hívják, többfelé játszik. A *Macskajáték* színpadi verzióját több százszor játsszák Sulyok Máriával, a megfilmesített verzióban pedig Dajka Margit a partnere. Élete vége felé Makk Károly filmrendezővel dolgozik sokat.

Cărbunariu, Gianina – A drámairodalmat nagy becsben tartó erdélyi magyar színház zárványnak is tekinthető: nehezen engedi be a színházi újdonságokat. A Bukarestből érkező Cărbunariu ezért mondhatni friss levegőt hozott a régióba a nem színdarab alapján készített, hanem a román–magyar együttélés tematikáját feldolgozó *20/20* című, 2009-es marosvásárhelyi előadása elkészítésével. A dokumentarista színházi módszereket azután a Kolozsvári Állami Magyar Színház *Verespatak* című előadásában is kamatoztatta. Cărbunariu színdarabjai közül többet lefordítottak magyarra (pl. *Mady-Baby*, *Stop the Tempo*).

Drámáinak külföldön is nagy sikere van. Az is imponáló, hogy a harmincas éveit záró drámaíró-rendezőre bízták szülővárosa, a moldvai Piatra Neamț színházának vezetését. Román közegben valamivel nagyobb a női vezetők aránya, mint az erdélyi magyarban: elég, ha a kolozsvári román színház (Lucian Blaga Nemzeti Színház) művészeti vezetőjére, Ștefana Pop-Curșeura vagy a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház román tagozatának vezetőjére, Alina Nelega drámaíróra gondolunk.

Czvikker Katalin – Erdélyben több mint tíz magyar színház található. Ezeket férfiak vezetik. Egyetlen kivétel a nagyváradi Szigligeti Színház társulata, melynek igazgatója Czvikker Katalin. Bár a színházi tapasztalattal korábban nem rendelkező Czvikker az RMDSZ segítségével került a színház élére, később teatrológia szakra és mesterképzőre is beiratkozott a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetemen, és dramaturgi munkát is vállalt. Anyáskodó alkatával nem járt rosszul a színház: a jellemzően hierarchikus szemléletű intézményekhez képest a nagyváradi barátságos, nyitott. Programjai révén közel került a középiskolásokhoz, a városhoz, és kis fesztiváljain a szakmabeliek is jól érzik magukat.

Dajka Margit – Több filmszínész neve kötődik Nagyváradhoz, például a Széles Annáé, a Lázár Katié, a Muráti Lilié vagy a Simon Zsuzsáé. Talán Dajka/Dayka Margit az, aki a legismertebb közülük, illetve aki a legtöbb lehetőséget kapta fiatal színészként, de középkorú vagy idős művésznőként is. A *Szindbád* című filmben Majmunkaként láthatjuk, és szerencsém volt látni Bors néniként vagy *A kisfiú és az oroszok*ban Bruckner Szigfrid, az oroszok cirkuszban raboskodó feleségéként. Bájos tünemény!

Dobre Kóthay Judit – Nagyszebeni származású, Jászai Mari-díjas jelmeztervező, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem doktori címmel rendelkező oktatója. Emblematikus előadás, mely a nevéhez fűződik: Tompa Gábor 1992-es *A kopsz énekesnője*.

Dorián Ilona – A Kolozsvári Állami Magyar Színház örökös tagja. A kolozsvári színésznő a huszadik század közepének meghatározó színésze. Megkapta a Poór Lili-díjat: a Janovics Jenő feleségéről elnevezett erdélyi színházi díjat az EMKE (Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület) adja át évente – férfi színészek ugyanettől az egyesülettől Kovács György-díjat kaphatnak. Játzott a *Szindbád*ban, ahogy Tanai Bella és más erdélyi színésznők is.

Egyed Emese – A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar szakának professzora, költő, irodalom- és színháztörténész. Elévülhetetlen érdemei vannak a tekintetben, hogy több diákja érdeklődését a magyar színháztörténet felé terelte. (Itt megemlíthetjük Bartha Katalin Ágneszt, akinek a doktori dolgozatát könyv formájában is olvashatjuk. Címe: *Shakespeare Erdélyben: XIX. századi erdélyi magyar recepció*, Argumentum, 2010.) Egyed Emese színháztörténeti kutatóműhelyt hozott létre Kolozsváron (THÉ – Thália Helyi Élete), számos jelentős kutatási projekt vezetője, nemzetközi konferenciák szervezője, színháztörténeti tanulmányok, kötetek és folyóiratszámok szerzője és szerkesztője.

Eggy Ghysa – Erdélyi úttörő színpadi táncos, koreográfus, pedagógus. Könyvet is írt a táncoktatásról (*Testkultúra*, Arad, 1926). Külföldön tanult, majd előadói karrierje után Kolozsváron és Marosvásárhelyen hasznosította tudását a mozgásművészet tanáráként.

Fedák Sári – A kárpátaljai Beregszászon született, talán ezért is készített az életéből épp a szintén odavalósi Szűcs Nelli előadást 2015-ben a Nemzeti Színházban. Operettprimadonna-alkat volt, élénk, életerős figura. Néhány évig Molnár Ferenc drámaíró felesége volt. Sok nyelven beszélt, játszott Nyugaton, az Egyesült Államokban is. Politikai okokból viszont többször volt börtönben: „vörösbarátságáért” és „nácibarátságáért” szintén elítélték. Több mint ötszázszor játszotta János vitézt a Kacsóh Pongrác-féle megzenésített változatban a budapesti Király Színházban. Egyszobás kis faluvégi házban halt meg.

Gyarmati Kata – A zentai születésű Gyarmati Kata Veszprémben színháztudomány szakon tanult, majd rövid budapesti kitérő után visszatért a Délvidékre. Szerkesztői, dramaturgi, drámaírói munkái voltak az Újvidéki Színháznál és a Szabadkai Népszínház Magyar Társulatánál. Ez utóbbinak – nem csekélység – 2015-től Gyarmati Kata a művészeti vezetője. Kedves előadásaim tőle az újvidéki *Szelídítések* (Mezei Kinga rendezővel hozták létre), a budapesti Bárkában látott *Iskola a határon* (Vidovszky György rendezése), és a szintén újvidéki *Neoplanta* (Urbán András rendező munkatársaként ollózta össze Újvidék város történetét).

Györgyjakab Enikő – Sepsiszentgyörgyön született. Ott az M Stúdió mozgásszínházi előadásaiban játszott, majd a Kolozsvári Állami Magyar Színház tagja lett. Rendkívül kitartó, vállalkozó kedvű színész (férjével, Köllő Csongor színésszel együtt létrehozták Kolozsváron a Shoshin Színházi Egyesületet, melynek keretén belül nemzetközi projekteket valósítanak meg). Tanít a BBTE színész szakán, koreogra-

fál, filmekben játszik. Színházi szerepei kapcsán azt érzem: ő az, aki leginkább ki tudja fejezni, milyenek vagyunk.

Halász Anna – Nagyvárad születésű, Bukarestben élő film- és színházkritikus volt. Sokra tartották színikritikáit, portréit, könyvekhez írt utószavait. A Romániai Magyar Szóban, az Előrében, A Hétben publikált.

Illyés Kinga – A Kovászna megyei Bereckén született színésznő Marosvásárhelyen tanult, ott játszott, majd ott is tanított a színin. Érzelemkifejező ereje, dikciója népszerű színésszé és előadóművésszé tették. Azt tartják róla, senki nem szavalta olyan jól Szilágyi Domokos, a korában emblematikusnak számító erdélyi költő verseit, mint ő. A színész Török-Illyés Orsolya édesanyja.

Imre Éva – A kolozsvári *Rosmersholm* főszerepéért megkapta idén a Pécsi Országos Színházi Találkozó legjobb női főszereplőjének járó díját. Azért érdekes ez, mert korábban nem figyeltek fel a tehetségére, csak az Andrij Zsoldak rendező agresszív munkafolyamata nyomán létrehozott előadásban. A médiában nagy port felkavaró eset kapcsán lásd még a Tatár Ágota-szócikket.

Jankó Szép Yvette – Finnt tanít Kolozsváron a BBTE-n, jó tollú kritikus és műfordító, a kortárs finn színház kutatója. Drámafordításait több színházban játsszák. Felhívnam a figyelmet Anna Paavilainen *Play Rape* című monológjának fordítására, melyet a Játéktér hozott le a 2017-es őszi lapszámban. Erdélyben, ahol a „metoo”-kampány megfeneklett, felrázó hatású lehet egy ilyen szöveg eljátszása, amelyben arról van szó, milyen típusú szerepeket kell eljátszania egy színésznőnek a pályája során, és hogy a sorozatos áldozati szerep nyomán traumatizálódik: konkrétan pszichológus segítségére szorul. (Fontos témának tartanám annak kutatását, hogy a színház közegében miknek a hatására szoktak pszichológushoz kerülni a dolgozók. És hogy a kiváltó okokkal miért nem foglalkozunk soha?)

Kéző Imola – Az aradi származású színésznő előbb Marosvásárhelyen játszott, de a szemfüles Tompa Gábor igazgató hívására Kolozsvárra került. Igen tehetséges színész: legutóbb az Andrei Șerban-féle *Hedda Gabler* címszerepében nyűgözött le, illetve csodálva figyeltem, hogy az *Ivanovék karácsonyában* egy olyan jelenetben, ahol csak a feje látszik, milyen plasztikusan tud a színészi eszközeivel bánni. Mások a Mihai Măniuțiu-féle *Woyzeck* Marie-jaként, vagy Șerban *Ványa bácsijának* Jelenájaként emlékeznek rá szívesen. Jelenlegi férje, Sorin Loveanu élvonalbeli román színész.

Kincses Réka – Édesapjáról, Kincses Elődről és a marosvásárhelyi „fekete márciusról” készített dokumentumfilmjét, a díjnyertes *Balkán bajnokot* sokan ismerik. Kevesen tudják, hogy a nyugaton élő alkotónak a színházban is számottevő munkái vannak. Gondolok itt *A Pentheszleia-programra*, amelyben szintén önéletrajzi elemeket találunk – ritka mifelénk, hogy egy kortársunk, egy értelmiségi nő szemszögéből láthassuk a világot: a rokonokat, a pasikat, a nőgyógyászt stb. A marosvásárhelyi Ariel Ifjúsági és Gyermekszínházban bemutatott előadást a Vígszínházban is megismételték, talán kevesebb sikerrel. Fontos előadása (szintén íróként és rendezőként) a marosvásárhelyi színházban létrehozott *Double Bind*, mely a magyarok és a románok együttéléséről szól, és társszerzője a vásárhelyi román tagozat vezetője, Alina Nelega.

Kiss Manyi – Egy Kolozsvár környéki faluból, Magyarlónáról származik. Játszott Kolozsváron, Szegeden, de artista férje mellett még cirkuszban is, majd Budapestre került, ahol egy idő után a Madách Színházban állapodott meg. Eleinte szubrett és komika szerepeket kapott, majd drámai tehetségét is felfedezték. Kollégái gyors átváltozó képességét csodálták. Több mint nyolcvan filmben játszott. A legkedvesebb emlékeim a filmjei közül a *Hannibál tanár úr*, melyben az erdélyi Szabó Ernő partnereként a csendes mosolyú, gondoskodó feleséget játssza, vagy a *Körhinta*, amelyben hasonló szerepben látjuk, de itt talán hangsúlyosabb, hogy bár férjével ellentétes véleményét látjuk az általa játszott feleség arcán, de azt hogy is mondhatná ki! Hogy ne csak a szófogadó asszony sorsának megformálójaként emlegessük: főszereplőként nagyot domborít Páger Antal oldalán a *Mici néni két életében* a halálán levő nő szerepében, aki szerelembe esve, megtelik élettel. Szuperszlágerét mindenki ismeri: a „Jaj, de jó a habos sütemény”-t.

Kovács Ildikó – Sepsiszentgyörgyön született, Kolozsváron élt és ott hunyt el tíz évvel ezelőtt. Rövid ideig tartó budapesti tanulmányai alatt Dienes Valéria táncpedagógus tett rá mély benyomást. Nagyváradon, Kecskeméten és máshol is rendezett, elsősorban igényes báb-előadásokat, de (akár ezen a műfajon belül) a tánc, a pantomim, a zene is nagyon érdekelt. Nevéhez fűződik a ma nem túl jó minőségű előadásokat készítő kolozsvári bábszínház évtizedekig tartó „aranykorszaka”. Gyakori munkatársa a tervező Fux Pál volt, akiről bábfesztivált neveztek el Nagyváradon. Kovács Ildikó *Báboskönyvéből* a rendező sokoldalúsága derül ki: pantomim-forgatókönyvei a Beckettét juttatták eszembe.

Kovács Nikolett – A Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulatának tagja. Élénk, színes játékát mindig élvezem. Nemcsak amiatt választottam őt ki, mert sajnós az erdélyi társulatokban kevés az igazán kiemelkedő alkotó, hanem magyarországi származása miatt is. Rá szeretnék világítani ebben a panoptikumban, hogy az utóbbi években sokan jelentkeztek Magyarországról a marosvásárhelyi (és a kolozsvári) színi egyetemre, akik közül végül többen erdélyi színházakhoz is leszerződtek. Ilyen a kolozsvári Váróterem Projekt Játéktér-díjas színésze, Sebők Maya, vagy a Nagyváradon játszó Trabalka Cecília.

Ladik Katalin – Délvidéki származású színész, költő és performer; többnyire Budapesten él, és akár slam poetry esten is fellép. Láthatam felvételről Harag György rendező újvidéki előadásaiban, Csehov Másájaként és Sarlotta Ivanovnaként is. Hangköltészete, verseskötetei, happeningjei azt mutatják ismételtén, hogy Délvidéken erős az avantgárd hagyomány (ez nem mondható el például Erdélyről). Illetve az is mindegyre eszembe jut róla, hogy Délvidéken nem válnak el föltétlenül élesen a művészetek, tudomást vesznek egymásról az alkotók: gondoljunk például a Tolnai Ottó vagy a Sziveri János költészete ihletése nyomán született színházi előadásokra.

Lázár Kati – Kevesen tudják a magyarországi színpadokon és filmekben gyakran játszó színésznőről (sajnos eléggé egyívású, kiabálós-parasztasszonyos szerepeket kap), hogy Nagyváradon született. Lánya, Jordán Adél szintén színész, és bár ő már Magyarországon nőtt fel és a Katona József Színházban játszik, érdekesség, hogy az *Ascher Tamás Háromszéken* című előadásban, melyet Pintér Béla rendezett, naiv erdélyi színésznőt alakít. Méghozzá olyant, aki Magyarországra költözik, ahol nem tudja érvényesíteni a tehetségét (mint oly sokakkal megtörtént, valóban).

Márton Imola – A kolozsvári teatrológia szak elvégzése után meseteri, majd doktori címet is szerzett (mindvégig Beckett színházát kutatta). Kis debreceni kitérő után szülővárosában, Sepsiszentgyörgyön állapodott meg, ahol rövid időn belül a Tamási Áron Színház keretén belül működő M Studio művészeti vezetője lett. Kritikus, dramaturgi, fesztiválszervezői tevékenysége mellett a magyarországi és nyugati kortárs táncművészet Erdélybe csatornázása az egyik legnagyobb érdeme.

Máthé Annamária – A székelyudvarhelyi származású színész a gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Színház vezető művésze. Bár Kisvárdán megkapta a Teplánszky-díjat, Gyergyó annyira messze esik a magyar színházi élet fősodrától, hogy tehetségére aligha figyelnek

fel a filmrendezők vagy a díjakat osztó grémiumok. Ezt a listát épp az olyanok miatt kezdtem el írni, mint ő.

Mezei Kinga – Nagy tehetségű újvidéki színészként ismertem meg, első rendezéseinek is tanúja lehettem. Költői, öntörvényű világa nagyon megfogott. Néhány évnyi kitérőt tett Budapestre, a Bárka Színházba, de ott nem működött annyira a Délvidéken kiforrott formavilága. Újabban szabadúszó rendezőként dolgozik elsősorban Szerbiában (de Erdélyben is voltak munkái), és továbbra is játszik. Mindig kíváncsi várakozással tekintek rá. *Csipke* című előadása, mely Máté Angi *Mamó*-ja alapján készült, friss forrásvízként hatott a férficentrikus ábrázolások közegében, a kolozsvári színházban.

Muráti Lili – A nagyváradi származású színésznő igazi szépség és bálványozott művész volt mind a 30-as, 40-es évek Magyarországon, mind Spanyolországban, ahová a második világháború után menekült. Különleges hangja, szellemessége és figuráinak önállósága kedvelték a nézők körében.

Nagyabonyi Emese – Szerbiai fiatal színész, a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház produkcióiban figyeltem fel rá. A *Magyarban*, a *Kapitalizmusban* vagy a *Hajnali 4-ben* (a lengyel költőnő, Wisława Szymborska verseire épülő különleges szépségű előadásban) hihetetlen energiákat működtet. Nem karaktereket játszik: lénye sokkal inkább csak izzik, mint a fellobbanásra készülő parázs.

Novák Eszter – Erdélyben ő az egyetlen nő, aki egy magyar nyelvű prózai társulat művészeti vezetője lehet. Talán mert nyugatról jön – pontosabban magyarországi illetőségű! Marosvásárhelyen is rendezett. Nagyváradi munkái és meghívott rendezői folytán ez az erdélyi társulat egyre inkább kapcsolódni látszik a magyarországi színházakhoz: az ottani politikai helyzet jelenik meg áthallásokban az előadásokban, melyek enélkül eléggé üresen kongának. Novák Eszter mindeközben a budapesti munkáit sem hanyagolja el: például tanít a Színház- és Filmművészeti Egyetemen.

Novák (Kozsik) Ildikó – Bábszínész és -rendező, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem docense, a bábszak vezetője. Kedves lénye a Bodó Mártáéval rokon – én legalábbis egymáshoz közel tárolom őket a lelkemben. Doktori dolgozatából készült könyve: *Fejezetek a marosvásárhelyi Állami Bábszínház történetéből*.

Orosz Lujza – Kolozsvári színésznő, tragikus és komikus szerepeket egyaránt jól tudott játszani. Különleges orgánuma volt, tanított is beszédtechnikát. Látásának romlása miatt korán otthagya a színpadot.

Különleges élmény őt filmen nézni (néhány magyar és román filmben is szerepelhetett) vagy riportfilmen megnyilatkozásait hallgatni: azonnal megszereti az ember. A vele készült riportfilmből vagy a Prospero Könyvei sorozatban megjelent beszélgetőkönyvből – mindkettőt Köllő Kata jegyzi riporterként – annak a fájdalomra érintett meg a leginkább, hogy mivel a kommunizmus alatt aligha adtak útlevelet az erdélyi magyar művészeknek, sok filmezési lehetőségéből kimaradtak, s így kevéssé tudtak bekerülni a magyar színészek pantheonjába. Orosz Lujza még él: sokat gondolok az ő esete kapcsán arra, hogy idős színészeinkkel egyáltalán nem foglalkozunk. (Hasonló kaliberű színész volt a nemrég elhunyt, szintén kolozsvári Vitályos Ildikó: időskorában alig jutott eszébe valakinek.)

Poór Lili – Janovics Jenő szerződtette Kolozsvárra a magyarországi származású Poór Lilit, aki később a rendező-igazgató felesége is lett. Erdélyi színházi szerepei és oktatói munkássága mellett sokat tett, férjével egyetemben, a magyar nyelvű filmgyártás megteremtéséért. Férje második világháborús üldöztetésekor mindvégig mellette állt. Díjat neveztek el róla: az erdélyi színésznők teljesítményét ismeri el évente Poór Lili-díjjal az EMKE (az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület).

Popovici, Iulia – Harmincas éveiben járó román színikritikus. Bátor írásai, merész felvetései vannak, szembe mer menni a színház „szent teheneivel” és tabuival Romániában. A dokumentarista színház, a performatív törekvések, a társadalmi érzékenységgel előadások érdeklik elsősorban. Az Observator Cultural újságírója, könyvek szerkesztője. Kedvenc könyvem tőle a román és angol nyelvű *The End of Directing, The Beginning of Theatre-Making and Devising in European Theatre* (Ed. Tact, 2015) vagy a *New Performing Arts Practices in Eastern Europe* (Ed. Cartier, 2014), mindkettő a nagyszabású nemzetközi színházfesztivál támogatásával jelent meg. Szemléletmódja, kiállása inspiratív erővel bír a fiatal erdélyi magyar színikritikusok számára. (Másik fontos színikritikus, dramaturg asszony, aki sokáig figyelmet fordított a magyar társulatok munkájára, és akire gyakran mentorukként tekintenek az erdélyi magyar alkotók: Alice Georgescu.)

Sebestyén Rita – Aradi származású, a kolozsvári teatrológia elvégzése után Budapestre került. Sokáig volt Bocsárdi László munkatársa, sikeres előadásainak dramaturgja. Doktori címét a kolozsvári BBTE-n oktatóként hasznosította. Kötő József színháztörténésszel összefogva alapította meg 2012-ben az erdélyi színházi periodikát, a Játékerteret,

amelynek néhány évig, Dániába költözéséig a főszerkesztője volt. Jelenleg külföldi projekteken dolgozik.

Sulyok Mária – A határon túli színházak évente megrendezett találkozóján, Kisvárdán szerbiai, romániai, ukrainai, szlovákiai magyar alkotók munkájával ismerkedhetünk meg. Ausztriából nem találkozunk színházi teljesítménnyel. Meg kell azonban említenünk például Sulyok Mária nevét, aki a burgenlandi Királyhidán nevelkedett, majd színésznőként anyanyelvén akart játszani, ezért Budapestre költözött. Számos színházi és filmes munka kötődik a nevéhez. Játszott Hevesi Sándor és Várkonyi Zoltán irányítása alatt, a legnagyobb magyar színészek, például Gábor Miklós vagy Bulla Elma partnereként.

Széles Anna – A nagyváradai színésznő a marosvásárhelyi színi-egyetemi tanulmányai alatt már Bukarestben filmezett. Kolozsvári társulati tagként is hívták mind bukaresti, mind budapesti filmek szerepeire. A színésznő Florin Piersic román sztárszínész felesége volt tíz évig, majd válásukat követően, a rendszerváltás évében fiával együtt Magyarországra települt. Láthattam játszani tévéfilmben: alkata szerencsés volt, de nem lepett meg, hogy Magyarországon már nem lett befutott színésznő. (Sok színész járt még így: gondolhatunk akár a Héjja Sándor feleségére, Sebők Klárára vagy Kakuts Ágnesre, Czikeléi László feleségére – férjeikkel egyetemben. Vagy csak úgy tűnt az erdélyieknek, hogy nem értékelik sztárjaikat eléggé, mert már nem voltak hűséges nézőik szerető-vigyázó szemei előtt?..)

Szücs Nelli – A Beregszászi Illyés Gyula Nemzeti Színház tagja volt. Vidnyánszky Attila rendezőt előbb Debrecenbe, majd a budapesti Nemzeti Színházba követte férjével, Trill Zsolttal, illetve néhány másik beregszászi színésszel. Nagy formátumú színész. Emlékezetes számomra a *Fodrásznő*, illetve revelatív a *Vihar*, amelyben ő volt Prospera, vagyis Prospero női alakban! Shakespeare darabját jó értelemben írta át a gyereket egyedül nevelő Prospera bölcs figurája.

Tanai Bella – Csíkszeredai származású színész. A marosvásárhelyi Székely Színház tagja volt, Erdélyben ünnepezt színésznőnek számított, míg 1977-ben Magyarországra emigrált férjével, Bács Ferenc színésszel, és lányukkal, Bács Katival, akiből szintén színész lett. Magyarországon utolérte a többi hasonlóan áttelepült erdélyi színésznő sorsa: nem igazán figyeltek fel rá, vidéki színházakban játszott. Pályája utolsó tíz évét a Vígyszínházban töltötte: *A padlás* Mamókájaként nekem is volt szerencsém látni a szép arcú fiatal nőtől kedves arcú öregasszonnyá változott, filigrán Tanai Bellát.

Tar Gabriella Nóra – A nagybányai származású irodalom- és színháztörténész, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem német nyelv és irodalom intézetének adjunktusa a doktori disszertációját a gyermekszínháztörténet a 18. századi Magyarországon témakörében védte meg. Könyvei ennek megfelelően: *Gyermek a 18. és 19. századi Magyarországon és Erdély színházjain* (Kolozsvár, 2004), *Deutschsprachiges Kindertheater in Ungarn im 18. Jahrhundert* (Berlin–Münster, 2012).

Tasnády Fekete Mária – Erdélyben, a Hunyad megyei Lónyatelepen született. Szépségversenyt nyert (Miss Hungária). Radványi Géza filmrendező feleségeként több, külföldön is sikeres filmben játszott, a kor vezető színészeivel együtt: Jávor Pállal, Páger Antallal, Gózon Gyulával stb. A kommunista rezsim elől Olaszországba menekültek, Tasnády Fekete Mária ott húsz évig a Szabad Európa Rádióknak dolgozott.

Tatár Ágota – Ő volt az az ügyelő, aki kihívta a rendőrséget egy kolozsvári előadás szünetében. A *Rosmersholm*-ról van szó, melynek során Andrij Zsoldak bántalmazni próbálta az előadás főszereplőjét. Az ügy elhíresült, és mindahányszor az előadás díjat nyer (megkapta például az idei Pécsi Országos Színházi Találkozó legjobb előadás díját), felizzik körülötte a vita a kulturális folyóiratokban, hogy az elismeréssel vajon nem azt üzenjük-e: elfogadhatónak tartjuk, ha a sztárrendező „a cél szentesíti az eszközt” jegyében megalázóan bánnak a színészekkel. Ágota érdeme, hogy ezt a kérdést fel lehet tenni nyilvánosan: ha az ő gesztusa nincs, ennek a rendezőnek a módszerei is rejtve maradnak a nyilvánosság előtt, mint sok hasonló módszerrel dolgozó társáé. Vélekedésem szerint ezt a kérdéskört tágabban, a többi bántalmazó rendező esetét is figyelembe véve lenne igazán érdemes vizsgálni. (Friss fejlemény: Tatár Ágotát elbocsátották a kolozsvári színháztól.)

Teplánszky Katalin – A magyar kulturális minisztérium színházi osztályán dolgozott, segítőkészségéért sokan kedvelték. A róla elnevezett Teplánszky Kati-díjat határon túli fiatal színészeknek ítélik oda, minden évben egyet, a június második felében megrendezett Magyar Színházak Kisvárdai Fesztiválján, mely a határon túli magyar színházak legfontosabb találkozóhelye. Tavaly a díjat Vass Zsuzsanna kapta, a sepsiszentgyörgyi *Liliomban* nyújtott pontos és érzékeny Julika-alkításáért.

Tokai Andrea – A temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház tehetséges színésze. Dolgozott a temesvári román társulattal, és

budapesti munkái is voltak, pl. a Maladypénél vagy a Pintér Béla és Társulatánál. Zsigeri színész.

Tompa Andrea – Kolozsvári származású, Budapesten élő színikritikus: többek között a Magyar Narancsba ír. (Emellett ugye sikeres regényíró.) Főszerkesztője volt a Világszínház című lapnak, amíg az beolvadt a Színház folyóiratba. Koltai Tamás halála óta ő a Színház folyóirat főszerkesztője. Főszerkesztői érdemei között tartom számon, hogy a budapesti folyóirat szerkesztőségébe egy határon túli, Csíkszeredában élő szerkesztőt is behívott Boros Kinga személyében. A folyóirat az utóbbi időben nagyon mozgékony, érvényes, friss tematikákat vállal fel. Hat évig, 2009 és 2015 között Tompa Andrea elnöke volt a budapesti székhelyű Színházi Kritikusok Céhének. Az ő irányítása alatt modernizálódott a céh, a kritikudíj-átadók egyre látványosabbak lettek, és a céh elkezdett színházpolitikai kérdésekben is megszólalni. A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem docense: a Magyar Színházi Intézetben tanít. Az erdélyi diákoknak a magyarországi helyzetbe nyújt hathatós betekintést, illetve nyugati trendeket mutat nekik: kortárs opera-előadásokat például leginkább az ő óráin látnak az erdélyi diákok.

Török-Illyés Orsolya – Marosvásárhelyi származású, Illyés Kinga színésznő lánya. Hajdu Szabolcs színházi és filmrendező felesége, alkotótársa, alkotásainak főszereplője. Legutóbb az *Ernellának Farkaséknál* és a *Kálmán-nap* című előadásokban láttam (melyeket saját műhelyük, a Látókép Ensemble keretén belül hoztak létre), illetve a *Déliab* című filmben. Figurái többnyire pozitívak, és női látásmódja szervesen beépül a Hajdu Szabolcs által rendezett alkotásokba – sejtésem szerint neki is köszönhető, hogy Hajdu Szabolcs munkái többnyire el tudják kerülni, sőt, mintha olykor parodizálnák is a férficentrikus világlátások csapdáit.

Ungvári Zrínyi Ildikó – Marosvásárhelyen született, ott is él, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem habilitált professzora. Több színházi folyóirat szerkesztője (az egyetem Symbolon című periodikájáé, vagy az erdélyi színházi folyóiraté, a Játéktéré). A Kolozsvári Akadémiai Bizottság Színháztudományi Szakbizottságának elnöke, a Játéktér Egyesület elnöke, dramaturg, műfordító. Legutóbbi könyvei: *Bevezetés a színházantropológiába* (UArtPress, Marosvásárhely, 2006), *Képből van-e a színház teste? Tér, kép, test és médium a kortárs színházban* (Mentor–UArtPress, Marosvásárhely, 2011). Őt tartják „az erdélyi színháztudósnek” (talán a kolozsvári Visky András mellett). Tiszteletre méltó, hogy figyel a nyugati történésekre, vagyis próbál nem provinciális lenni,

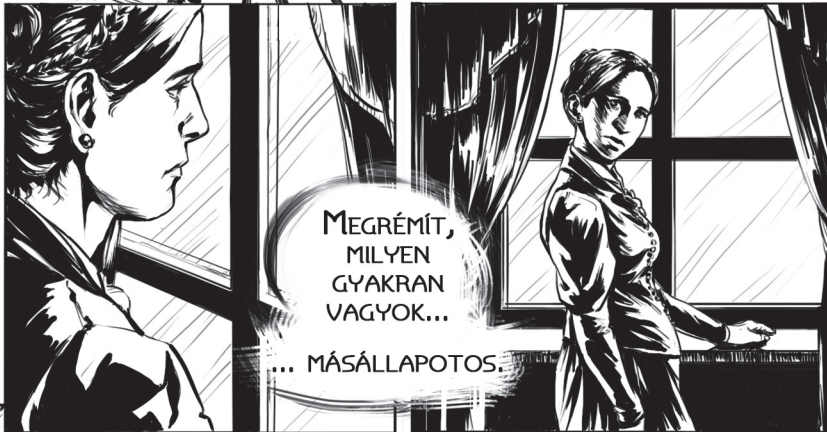
ami ebben a közegben nagyon keveseknek sikerül. Nem tolakodó, de szükség esetén anyáskodó természete néha nagyon jól jön: örök róla szép emlékeket.

Varga Anikó – Nagybányán született. Iskoláit Kolozsváron folytatta, itt a BBTE teatrológia szakát végezte el, majd Pécsre ment doktórandszra. Budapesten él, szabadúszó: színikritikákat ír, dramaturgi munkát vállal, óraadó oktató a kolozsvári és a marosvásárhelyi színin. Színházi könyveket szerkeszt, többek között a Temesvári Eurorégiós Színházi Találkozó könyveit vagy a Színház és Pedagógia sorozat 10. kötetét. Színházi fesztiválokot vállal kurátori, moderátori, blogszerkesztői, naplóirosi munkát. A 2012-ben alapított erdélyi színházi folyóirat, a Játéktér főszerkesztője. (A lap előadaskritika és dráma rovatainak szerkesztője; a portál online anyagait is ő gondozza; a Játéktér fiataloknak meghirdetett programjait is szervezi.) Varga Anikót visszafogottságáért és szakmai tudásáért tisztelik leginkább: abban a közegben, ahol a hóbörgés egyre nagyobb méreteket ölt, ő meg tudja őrizni higgyadságát és tárgyalókészségét. Tökéletes moderátor, a finom okosság megmentesítője.

SZENVEDŐ SZERKEZET
KÉSZÍTETTE: NAGY FRANCISKA

1877 - JASZNAJA POLJANA,
LEV TOLSZTOJ BIRTOKA

MEGRÉMÍT,
MILYEN
GYAKRAN
VAGYOK...

... MÁSÁLLAPOTOS.

MIT
OLVASOL,
SZERGEJ?

NÉMET NYELVTAN.
A SZENVEDŐ SZERKEZETET
TANULOM.

AZ
MI?

IDŐRŐL
IDŐRE
RÁM TÖR A
FELISMERÉS...

AMIKOR A
CSELEKVŐT
KIHAGYJUK A
MONDATBÓL.

AZ OROSZ IS
HASZN...

INKÁBB
HÍMEZZ,
TATJANA.

NEHOGY
VÉN LÁNY
LEGYEN
BELŐLED
APÁNK
NYAKÁN.

VAGY A ZOKNIMAT IS
MEGSTOPPOLHATOD...
LEGALÁBB TANULSZ
VALAMI HASZNOSAT.

MI AZ, HOGY
VÉN LÁNY?

OLYAN LÁNYOK,
AKIK SENKINEK SE
KELLETTEK.

CSÚNYÁK ÉS
SEMMIREKELLŐK.

... MENNYIRE
MAGÁNYOS
VAGYOK.

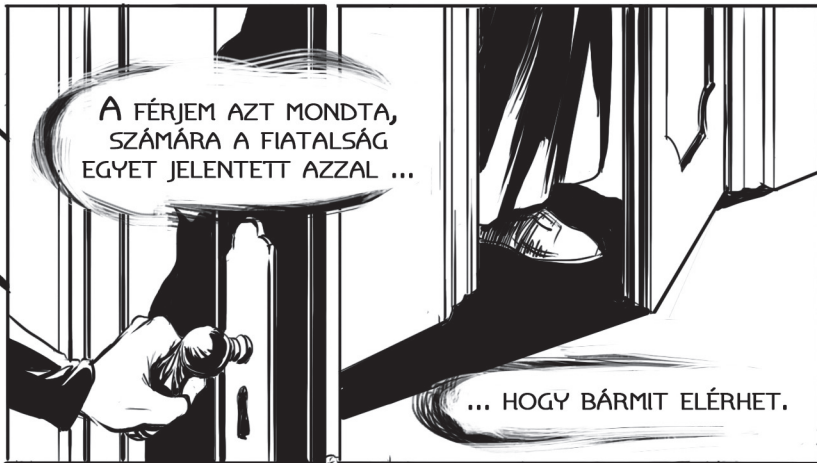

ELŐNT, AKÁR
EGY HULLÁM...

HÜGUNK MEGJÁRJA,
DE PÁR ZOKNI NEM
RONTH...-

...A SZÁDAT
STOPPOLOM BE
MINDJÁRT, HA NEM
HALLGATSZ EL!

... S MÁST
SE AKAROK,
CSAK SÍRNI.

A FÉRJEM AZT MONDTA,
SZÁMÁRA A FIATALSÁG
EGYET JELENTETT AZZAL ...

... HOGY BÁRMIT ELÉRHET.

AZ ESZEM AZT SÚGJA,
SZÁMOMRA SEMMI SINC, AMIT
AKARHATNÉK VAGY
ELÉRHETNÉK -

SEMMI, CSAK DAJKÁLÁS,
EVÉS, IVÁS, ALVÁS,
GYERMEKEIM ÉS FÉRJEM IRÁNTI
GYENGÉD TÖRŐDÉS.

PERSZE TUDOM,
A MAGA MÓDJÁN
EZ IS EGYFAJTA
BOLDOGSÁG...

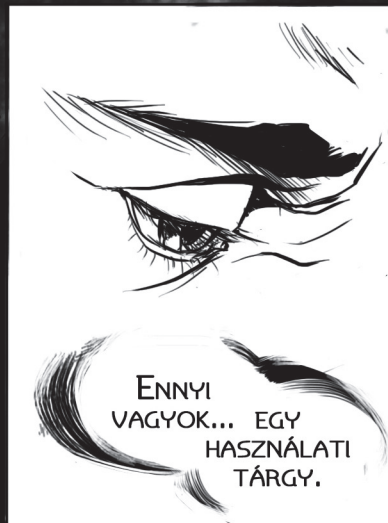

... DE AKKOR MIÉRT
ÉRZEM MAGAM MIINDIG
BÁNATTAL TELVE?

„... ÚGY NÉZETT RÁ,
AHOGY A LESZAKÍTOTT,
HERVADÓ VIRÁGRA
NÉZ AZ EMBER,
ALIG TALÁLVA MEG
RAJTA A SZÉPSÉGET,
AMELYÉRT LESZAKÍTOTTA
ÉS ELPUZTÍTOTTA.”

SZERELEM NEM LÉTEZIK, CSAK A
KÖZÖSÜLÉS TESTI SZÜKSÉGLETE
ÉS EGY ÉLETTÁRS IRÁNTI
GYAKORLATIAS IGÉNY.

ENNYI
VAGYOK... EGY
HASZNÁLATI
TÁRGY.

EGY NŐ.

MIÉRT KELL
EGY MÁSIK EMBERBE
FEKTETNEM MINDEN
BIZALMAM, REMÉNYEM,
VÁGYAM, ÁLMOM...?

MIÉRT
NEM ÁLLHATOK
ÉN IS... ÖNNÖN
TELJESSÉGEMEN...
TELJES ÉRTÉKŰ
EMBERI LÉNYKÉNT
A VILÁG ELŐTT?

... EGY
SZENVEDŐ
SZERKEZET.

MIÉRT CSAK
TARTOZÉKKÉNT?

MINT EGY
GYERMEK...

... GYÁMOLTALAN

... ÖNÁLLÓTLAN

SZOFJA 18 ÉVESEN MENT
FELESÉGÜL LEV TOLSZTOJHOZ.

15 GYERMEKET SZÜLT, DE
HÁZASSÁGUK ALATT TÖBBSZÖR
IS BÚTOROKRÓL UGROTT LE
VAGY ÁRTALMASAN FORRÓ
FÜRDŐT VETT, HÁTHA ELVETÉL.

AZ ELSŐ NÉGY OLDAL BELSŐ
MONOLÓGJAI IDÉZETEK SZOFJA
NAPLÓJÁBÓL.

TOLSZTOJ GONDOLATA
A SZERELEMÉRŐL IDÉZET
AZ ÍRÓ NAPLÓJÁBÓL, MELYET
ELOLVASTATOTT SZOFJÁVAL.

Stermeczky Zsolt Gábor

Tévedések tárgyaScolar Kiadó
Budapest, 2018

Gyöngyösi Lilla

CSALÁDBA VETVE

Stermeczky Zsolt Gábor köszönetnyilvánításokkal nyitja, és a jelölt vagy jelöletlen idézetek szerzőinek felsorolásával zárja első kötetét, a *Tévedések tárgya*t, a névsor pedig a saját helyét is kijelöli az irodalmi életben. A Vörösmartytól Bonóig, Ottliktól Lovasi Andrásig terjedő gyűjtemény olyan ízig-vérig mai szellemiségű szerzőt sejtet, akinek legalább annyira fontos ihletforrás a rockzene, mint a kortárs irodalom, ugyanakkor szívesen merül el a múltban is. A *Tévedések tárgya* pedig már a borítójával is a visszatekintést, a múlt és a jelen összekapcsolását vetíti előre. Az adásszünet retrója és a pszichedelikus színváltás a kötetet meghatározó problematikát tükrözi: hogyan viszonyuljunk családjunk múltjához, miként dolgozhatunk fel egy olyan keserűes élményanyagot, amelyen változtatni úgyszincs módunk?

A *Tévedések tárgya* csupa kisbetűvel írt szabad versek gyűjteménye, amelyek finom líraiságát olykor meglepő fordulatok, könnyörtelen kijelentések ellenpontoszzák. A profán és szent változó arányú keveredése izgalmassá, sőt kiszámíthatatlanná teszi a verseket, Stermeczky határo-

zott hangja és erős kézjegyei mégis egységet teremtenek közöttük. Ám ezeknél szorosabb összekötő kapocs is van a versek között: a kötet három jól elkülöníthető ciklusra oszlik, amelyek ugyanakkor egy irányba mutatnak. A hálózatosság korában némileg szokatlan, hangsúlyos kötetkompozíció határozott kontextust ad a verseknek, a ciklusok jelentéstöbblettel ruházzák fel az egyes darabokat. Ahogyan a három cikluscím (*Vér*, *Nem válik*, *Csak átalakul*) is összeolvasható, úgy a versek is lineáris befogadást feltételeznek, hiszen az apró mozaikok így, ebbe a szerkezetbe rendezve közelítik meg a teljességet.

Az első ciklus, a *Vér az ősök*, rokonok felőli önkeresést mutatja be. Az itt olvasható szövegek egy-egy elkapott pillanatot írnak le, amelyekre egy érzékeny kisfiú felfigyelt, és amelyek a jelenből visszatekintve meghatározó, apró töréseket okozó eseményeknek vagy fordulatoknak bizonyultak. A nemzedékek egymásra vetülése, a családba vetettség terhe rajzolódik ki a keserűes pillanatképekből. A család olyan levetkőzhetetlen meghatározottságnak bizonyul, amely nem várt pillanatokban tör felszínre, tudatosul az elbeszélőben. A szülők, nagyszülők évtizedes döntéseit, kényszerpályáit, esendőségét az unoka szemszöge felnagyítja, elválaszthatatlannak érzi a saját sorsától – így ezekhez képest határozza meg önmagát.

A *Vér* nem várt, súlyos összefüggésekkel és következményekkel érzékelteti a hétköznapióságban rejlő drámát. Ezt a kettősséget, a jelentéktelen és a traumatikus közelségét Stermeczky szokatlan képzettársításokkal is kidomborítja. Például egy esküvői videóról a nagymama istenképére, a vizesedő falról az Alaptörvényre asszociál. „A röhögés – mint a szovjetek – felszabadít” (21). A hasonlat legalább annyira megdöbbentő, mint amennyire pontos. A látványos megoldások és a hirtelen megbotránkoztatás mögött ugyanis alaposan átgondolt, a mélyéig igaz és frusztráló ambivalencia sejlik fel.

Itt kap helyet a kötet egyik legkiforrottabb verse, a *Kompromisszum*, amely jól jellemzi Stermeczky szerzői stratégiáját: a jelenből induló, majd kanyargós múltbéli kitérőt tevő versbeszéd mellbevágó „csattanóval” zárul. Akárcsak a *He's ordinary* című versben, itt is egy pikírt megjegyzésekkel teli, de alapvetően objektív leírásból robban ki a mű végén a düh. Ettől a vívódástól, a nosztalgiával átítatott, mégis taszító emlékek közti hintázástól lesz a *Vér* – és rajta keresztül az egész kötet – több, mint egy sokadik verses családtörténet. Stermeczky viszonya a családi örökséghez olyan sokrétű, hogy igazából a kötet végéig kibogozhatatlan marad. Ez pedig egyszerre előny és hátrány, hiszen a *Tévedések*

tárgya így már az utolsó oldalhoz érve újraolvasásra, további megfejtési kísérletek kiöltésére csábít, de eközben az eldöntetlensége, homályossága egy cseppet bosszantó is.

A kötet második ciklusa a *Nem válik* címet viseli. Az eddigi alanyi költészet helyét egy szerepverskoszorú veszi át, hiszen a lírai én itt „Zsoltika” nagymamája, az évszámokkal jelölt versekből az ő sorsa rajzolódik ki. A költemények az élet legnagyobb fordulatairól és a státus-ságról egyaránt szólnak. Születés és halál, szerelem és munkába állás attól lesz különleges és egyedi (tehát verstémának alkalmas), hogy mindig csak apropót ad egy elvontabb kérdés, általános érvényű probléma, emésztő frusztráció vagy furcsa anomália kifejtésére. „[N]égy, számolja a kisfiunk, / mármint hogy ennyien ülünk be, / és hogy ennyi idős. / nagybácsi lettél, fordul hátra a férjem, / és a kisfiunk csodálkozik” (39). A *Nem válik* egy tipikus 20. századi életutat nemesít költészetté, hiszen Stermeczky az életepizódokban – amelyeket szinte kizárólag csak utólag elmesélve hallhatott – ugyanolyan érzékenyen fedezi fel a súlyosat, a szokatlant, a maradandót, mint az első ciklus térben és időben közelebbi eseményeket feldolgozó költeményeiben.

Érdekes, hogy a kötet egészére jellemző enigmatikusság ebben a ciklusban ütközik ki a legkevésbé. Ez valószínűleg arra a közös tudásanyagra vezethető vissza, amelyre Stermeczky merészen építkezik. Minden magyar családban hasonló legendák, kalandok, hétköznapi sorscsapások estek meg a huszadik század közepén-végén, amelyek aztán a szájhagyománynak hála eljuthatnak a Stermeczkyhez hasonlóan figyelmes és érdeklődő utódokhoz. Horthysta tiszt a családban, disszidálás, vallási és politikai előírások ütközőzónája, rendszerváltás, házasság, gyerekek, unokák. Emiatt nem zavaró, hogy nem tudjuk pontosan, ki az a Pista, hiszen előbb-utóbb körvonalazódik, a saját emléanyagunk alapján azonosítható lesz a szerepe – „itt fog élni, mondja most, / mert szükségem van rá, / de szenilis, én pedig érzéketlen. / egy napig sem bírjuk ki együtt. / halott, aki helyeselhetné, / halott, aki ellenezhetné” (43). És ezért másodlagos az is, hogy hol és kikkel esett meg mindez, hiszen a kollektív emlékezet könnyedén kitölti a fehér foltokat a lírai térképen.

Bár már az első ciklusban is sejthető volt, a második megerősíti, hogy a nagymama mennyire fontos figura Stermeczky, ezáltal az egész kötet számára (mindezt a harmadik ciklus és a befejezés még egyértelműbbé teszi). Hiába van szerepversokról szó, a szerző tökéletesen eggyé válik a nagymamafigurával – ami önmagában kettejük kapcsolatának, egységének a legtökéletesebb kifejeződése. Például az *1955* című vers-

ben: „ez itt a Nap. kalászsugarai / vannak. egy költő barát mondta, hogy / ilyeneket kell a versbe írni. / én magamtól ilyeneket / soha. [...] szóval a Nap. elsődlegesen / ő köszönti most a kislányomat. / én csak utána tudok szeretni”. A *Nem válik* ciklus egy jól eltalált, közös hangon mesél el valamit, ami kettejük között helyezkedik el, tehát mindkettejüké: a nagymama történetét, amely nélkül az unoka sem létezhetne, szó szerint és áttételesen sem.

A harmadik ciklus, a *Csak átalakul* már a címével is az eddig megírt történetek saját formálására, jelenbéli lenyomatának elkészítését tűzi ki célul. És valóban, zárásként az eddig feltárt események következményeit ismerjük meg, ismét hangsúlyosan a személyes élmények felől. A *Csak átalakul* a saját hang, saját történet kialakításának ciklusa, egyfajta verses felnőtté válás. Mindeközben viszont ez a kötet legkevésbé sikerült szakasza. A *Nem válik* ciklusban elfogadható enigmatikusság itt gyakran csap át zavaró ellipszisbe – így pedig nem egy költemény annyira töredékesnek, magánjellegűnek hat, hogy egyszerűen blöffnek tűnik. Az eddig könnyen átélhető, átérzhető vershelyzetek itt nem elég közérdekűek, a rejtélyeskedő önkifejezés nincs tekintettel a befogadóra, így ebben a ciklusban sokkal kevesebb az emlékezetes darab, mint az előző kettőben. Természetesen van kivétel is: például az *Uránia* című vers ismét a szokatlan összefüggések feltárásával, a keserű, önjónikus önelemzéssel nyűgöz le – ezúttal száz százalékgig személyes élményből, nem pedig generációs traumákból kiindulva. „[A]ztán végtelenszer / bekarikáztam a neved a / jegyzetfüzetem legutolsó / oldalán, és ugyanennyiszor / húztam át azét a lányét, / akivel még aznap este, a / harmadik film után / beszélgettem rólad, és pár / hónapra rá összejöttem vele” (57).

Lévn, hogy a *Csak átalakul* a kötet befejező ciklusa, összességében a *Tévedések tárgya* is nagy némi hiányérzetet az olvasóban. A múlt és a jelen, a család és az én feltérképezése után joggal várnánk magyarázatot, drámai végkicsengést, hiszen tulajdonképpen nem derül ki, miért ennyire lényeges az elbeszélő számára mindennek a feltárása. Hiányzik az összefüggés az ezek ök – ez vagyok én között. Az összegzésnek is tekinthető utolsó vers aláhúzza, hogy a *Tévedések tárgya* első sorban a nagyszülőkről, az ő hatásokról szól, de hogy pontosan mi ez a hatás, miért ennyire fontosak ök és miért felőlük határozza meg önmagát az elbeszélő, nem derül ki. E magyarázat nélkül viszont olybá tűnik, mintha a rendszerváltás után született Stermeczky ok nélkül rágódna egy átlagos 20. századi magyar családtörténeten. És végered-

ményben bár a szerző családjának történetét jobban megismerjük, mint adott esetben a sajátunkét, hozzá nem kerülünk közelebb, ami egy bemutatkozó kötet esetében félsiker. Ellentétben az olyan kortárs szerzőkkel, mint Esterházy Péter vagy Bereményi Géza, akik szintén a saját családjuk múltját és jelenét dolgozták fel, és különféle megközelítésekkel érvényes mikrotörténelmi fejezetekké és személyes vallomásokká nőttek, Stermeczky esetében hiányzik a szövegekből az az áttételesség és az a drámaiság, amely igazolná, hogy valóban érdemes volt egy kötetet szentelni a kérdésnek. Így a *Tévedések tárgya* részleteiben érdekes és értékes, kötetként viszont kisebb csalódást keltő munka, hiszen egy ilyen gondosan megkomponált válogatásnál sem szerencsés, ha a megkoronázás elmarad.

Varga László Edgár

bejárónóm: isten

Erdélyi Híradó Kiadó – Fiatal Írók Szövetsége
Budapest, 2017

Szilágyi Szilvia

GRÉTA KÖNYVE

„What if God was one of us? / Just a slob like one of us / Just a stranger on the bus / Tryin’ to make his way home?” – szól az Eric Bazilian szerzte és Joan Osborne által előadott *One of us* című szám refrénje, egy hitét veszített materiális világ posztmodern imája 1995-ből, mely a *Joan of Arcadia (Isteni sugallat)* című, két évadot megérett amerikai sorozat főcímdala is egyben. A sorozat főszereplője, a 21. század középkorának, fegyvertelen Jean d’Arcja a különböző, hétköznapi alakokban

testet öltött istennel beszélget, aki látszólag értelmetlen „küldetésekkel” bízza meg a lányt. A mindenható olykor egy ismeretlen az utcáról, az egyik osztálytárs, a büfés néni vagy egy örült punk, a legváratlanabb pillanatokban felbukkanó alak, hasonlóképp, mint Varga László Edgár második, 2017-ben megjelent, *bejárónóm: isten* című verseskötetének kulcsfigurája, teremtője, a kisbetűs gréta, az ironikus célzattal alulpozicionált takarítónő, aki „menedzser volt régen azelőtt arany jános / csipkebokor cethal előtte meg tojás” (65).

A témamegjelölő cím mellett a Szentes Zágón által tervezett kötetborító vizuálisan is tovább amplifikálja a kijelölt irányvonalat, a stilizált takarítóeszközök (seprű, felmosó) profán módon a Szentháromság jelképeként egy háromszöget kereszteznek, a felfelé mutató, áthúzott alakzat a transzcendens felé való művészi törekvést, a lírai én által vehemens módon képviselt versírás feladatát, tétjét, az istenkeresést szimbolizálhatja: „a költészet mégiscsak valamiféle istenkeresés / és aki ebben nem hisz ne írjon többé verseket” (28), miközben már annak kudarcát is megelőlegezi.

A kötet négy ciklusból áll, az első, a *még mindig saigon* címében már izelítőt kapunk a költő alkalmazott poétikai eljárásaiból, szövegszervező elemeiből, felmutatva az intertextualitás – a Francis Ford Coppola által rendezett *Apokalipszis most* című film egyik ikonikus mondatát citálva – és a posztmodern nyelvi játék, humor kulminálását (saigon-sajgón).

Az első ciklus alapvetően ars poeticaként teteleződik. A *prológ*, a *voltaképpen* vagy akár a *névdadás önbizalma* című versekben költői elvekről, léthelyzetről, válságról: „mindent megírtak már nagyon rég” (7), a befogadói elváráshoz való művészi viszonyulásról vall a lírai én: „így kéne megírni ezt a verset is / nem kérdezni kinek és miért / vagy mi tetszene az olvasónak vajon / és hogy egyáltalán normális költői helyzet-e / amikor egy gránátot átdobok a falon” (9). Folyamatos önreflexív eljárásokkal halványítva el eközben saját kontúrjait is, a hitvallások és hétköznapi történések talaján azonban már isten is ott balettozik túllruhában a versek bravúros rímjátékára és ritmusára: „az úristen balelrinának / öltözik olykor és forog / »néha amikor senki se lát / táncolok egyet« – így dohog” (7).

A *mint goethe* című, ugyancsak költői hitvallásszerű szöveg a líra saját formai jellemzőire mutat rá, az írásképp lesz a kicsinyítő tükre a kötet belső mechanizmusának: „nem leszel mögöttem és nem leszel előttem / csak leírlak egy papírra mint goethe / nincs helyzeted s így nincs semmi gondod / ha kifelejték minden viszonyítási pontot / se koordináták

se pont se lépték / ha isten mint egy könyvbe beléd tép / hiányzó oldalad is elolvasom” (14). A központosítás, a nagybetűk és nyelvi tagolás hiánya, képlékenysége, ezáltal a jelentések szétszórása, az olvasásmód libikókázása visszaköszön a versbeszélő egzisztenciális bizonytalanságában, bizonyos tapasztalatok nyelvi kódokkal történő kifejezhetetlenségében: „nem találok rá szavakat a nyelvben / mert a nyelv rendelkezik afelett / miről szeret beszélni / hogy miről beszélhetnek rajta keresztül mások” (26), valamint isten viszonyítási pontjainak feltérképezhetetlenségében. Csak a kérdőjelek maradnak: „se kert se gyümölcsök se som / se ház se utca most semmi-semmi sincs / ezt játszom reggel óta – és nincs kilincs / amit rányithatnék a nagyvilágra” (14) – olvashatjuk –, és a megoldás nyitját végül a humor szolgáltatja. A lírai én az ironia eszközével töri át az üvegfalat isteni és emberi szféra között, a nevetés olvasztja le a szent mázat, amely alól a sajátos teremtő megmutatkozhat, aki nevet és nemet, foglalkozást, lakhelyet, adósságot, nagy adag halandóságot és humorérzéklet is kap hitelre. „[A]z sokkal jobban fáj neki, hogy férfinak tartják holott nő [...] amúgy humorérzéke is van nem mint a követőinek / erre ott a bizonyíték: a kacsacsőrű emlős / hallani lehet elnyújtott testes nevetését / ha néha az eszébe jut / sőt előfordul hogy csak ezért megy el az állatkertbe” (27). Eközben a lírai én gúnyosan megistenül, hiszen ő is szavakkal teremt: „a névadás bölcsessége kéne / a teremtést elkezdni újra / mintha madár szállna a költő fejére / de nem volna súlya” (22), olykor pedig tréfásan *leteremt*, számon kéri „alkalmazott feljebbvalóját”, ha a gondviselésen csorba esne. „[V]an még hogy olykor hetykén lóra kap / vagy csak az ágy körül gyűlnek a szagos bilik / s a betegágy fölött csak elsuhan a nap? / azért ha ráérsz egy-két szót majd váltsunk / például arról hogy meghalt david bowie / és hogy önnek ebben volt-e bármi része?” (18).

A humor, a szelíd, súlytalan blaszfémiába csapó sorok felszabadítóan hatnak, ahogyan magával ránt a kötet egyik már említett nagy erénye, a pazar rímek és ritmusok sodrása is, amelyek a parafrázisversekben, szerepversekben kapják a legnagyobb játékteret. A *lista* című, József Attila *Ülni, állni, ölni, halni és Születésnapomra* ironikus átíratának ráolvasásszerű folyama a központosítás hiánya miatt még intenzívebbé válik, mint parafrázis eredetije, de már alattomosan beszívárog a sorok között az a hetykeséggel járó csípős keserűség, letargia is, amely a következő ciklus sajátja lesz.

A *sétálok az utcán fényesen* a felnőtté, férfivá válás feldolgozásának helye, „sztereotípiaváltozatok fiatal férfifejre” (45), amelyben a generá-

ciókon átívelő betegség, az „örök gyermek-szindrómában” szenvedő versbeszélőre rászakadt, felelősségtől való szorongás válik meghatározóvá: „és sétálok az utcán fényesen / félszegen és épp harmincévesen / és tulajdonképpen egyre jobban félek” (50). Az új szakasz köszöntését a gyermekkorral való leszámolás vonja maga után (*se falu, se város* című vers), emlékképeket, ironikus nosztalgia képeket pörget végig, de a „krisztusi korba lépés” elkerülhetetlenül felszínre hozza az önmeghatározás kényszerének és lehetetlenségének oppozíciója között pulzáló feszültséget is: „nem vagyok észak-fok se semmi / és itt következne az a rész hogy ki vagyok” (44). A kissé maníros kortárs spleennek és a ciklusnak a hanyagul elkent halálközeli élmény, a *légmell krónikája* vet véget.

Ha az első az ars poetica, a második a felnőtté válás, akkor a harmadik, a *shakespeare kolozsváron* című ciklus a szerepversek, stílusgyakorlatok terepe. A hazai költőelődökkel való párbeszéd után (Zrínyi Miklós, Petőfi Sándor, Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, József Attila, Örkény István, Petri György és Parti Nagy Lajos is sorra kerül) Arany János mellett a világirodalom nagyjainak szerepét ölti magára a versbeszélő, Shakespeare, Csehov *Ványa* bácsijának egyik szereplője, Mihail Lvovics Asztrov maszkjait felpróbálva. Varga László Edgár a szerepversek álarcán, védősisakján keresztül fogalmaz meg kényes aktuálpolitikai kérdéseket, ostromozó társadalom- és művészetkritikát, fondorlatosan el is távolítva így magától azokat: „de nem bűnhődnek csak a jók / és a törvény a bűnösöket védi” (67); „a felelős ministerium csak álom / miként a törvény előtti egyenlőség” (70); „az esztétáknak csak a nemzeti a szép” (72); „költőből jó sok van de a jó vers ritka” (73).

Bár a ciklus versei hozzák a megszokott színvonalat, túl is feszítik az egyébként lazának tekinthető kötetkompozíció kereteit. Nem csupán a témaválasztás, valamint a vagány hányavetiség (a nemes cél helyett: „*rágyúj / -tani- / tani*”) után fellépő didaktikus váteszszerep kontrasztja billenti ki az egyensúlyt, de a parafrázis- és maszkversek olvasásakor az az érzésünk támadhat, hogy költőnk „túlságosan alapos” munkát végzett, aminek következtében a már megvillantott egyéni tónus gyakran beleolvad a hangkavalkádba, karneváliságba, és a szubjektum homogénné válik a szereppel.

A kizökkent kötetet nem Shakespeare sokat idézett Hamletje tolja helyre, hanem gréta, aki – ahogy a ciklus címéből kiderül – a *felmosókért gábrielt* küldi, a trauma jelszóra büntudatosan „kitakarít” odakint és odabent egyaránt: „ha egy kis rendet akarok a lakásban / csak arra gondolok: »apám« / és gréta már jön is szemlesütve” (88). Dolgát végezvén

azonban eltűnik, magára hagyva a lírai ént „luxusegyenletével”, amely valójában nem is két-, de háromismeretlenes: az egyik ő maga, a másik a keresés folyamatában létező isten, a harmadik pedig az ígéretes alkotás, amelynek feloldása már jótékonyan minket, olvasókat terhel.

Mechiat Zina

EGY GENERÁCIÓ RITMUSVESZTÉSE

A szavak bevett jelentését tagadja, újrendezi a szótagokat. Saját szabályokat alkot magának, aztán megpróbál szembenézni azzal, hogy csak ezeken keresztül képes lefordítani a világot. André Ferenc első, 150 oldalnyi verset magába foglaló kötete friss levegőt fúj a fiatal hazai líra univerzumába. A szövegek fittyet hánynak a trendekre, és új, saját hangon szólalnak meg. Ez a hang kertelés nélkül vállalja a líraiságot, a profanitást és a trash-popkultúrát is. A szerző beleforgatja a világába Weöres Sándort, Nemes Nagy Ágnes, Fluor Tomit, és különböző metázenekarok dalszövegeit is. Úgy fonja őket össze, ahogy egy new wave DJ állít össze egy playlistet: a legfrissebb elemektől a klasszikusokon át mindent egymásra kever, néha kicsit meghúzza és meg is akasztja a lemezt, a hallgatóság pedig örömmel vetheti magát a loopok és dadogások mágikus hálózatába. De ami talán még ennél is fontosabb: a *szótagadó* szövegeit egy generáció ritmustévesztései szervezik.

A beszélő nyelve hegyén szétforgácsolódik a forma és a jelentés, új rendezőelvek veszik át a helyüket: „nem isten hozott, csupán gyalog” (14). Ez utóbbiak újak a beszélőnek is, aki folyton feloldozást keres, amiért nem a megszokott rendbe szorítva született. A szövegekben a vállalás és a szégyen magatartásformái keverednek. A beszélő kiáll és beleüvölti a világba mondandóját, de mindezt elfordított tekintettel teszi: „ezekről semmiképp sem beszélhetsz és / ne beszélj az iszonyról / ne beszélj se képzelt / se valós szeretőidről [...] ezekről semmiképp se / beszélj / mert ha bárki / rád figyel / akkor bizonyos értelemben / kapcsolat jön létre köztetek / és ezt / elhallgatni lehetetlen” (33). André Ferenc olyan sebességgel ontja magából a lírát és a profanitást, hogy ha vele tartunk, elkerülhetetlenül nekicsapódunk valaminek.

A kötet legfontosabb témái a kiszolgáltatottság, a test, a kétnyelvűség, az otthon, a kívülállóság, a város és az önmagunkkal való szembenézés. Kliséket feledő szövegek hozzák közel az olvasóhoz ezeket a kérdésköröket, amelyekhez az egyes ciklusokban eltérő típusú szövegekkel közelít a szerző.

A verseket érdemes sorban olvasni – erre figyelmeztet az oldalsó párok jobb sarkában elhelyezett fidget spinner grafika is, amely mozgásba lendül, amint elkezdjük pörgetni a lapokat. Az egyes szövegek ugyanis mintha oldalról oldalra továbbfűződnének, a problémakörök pedig fraktálként bontakoznak ki, növekednek vagy épp zsugorodnak az egymást követő versekben. A kötet négy ciklusra osztható, ezek előtt azonban szerepel egy vers, mely mintegy előhangként készíti fel az olvasót a könyv további részére. A *szelídítés* című szövegről van szó, amely körülrajzolja a mindenkor beszélőt, aki csak titokban létezik. A tölgyet bátyának nevezi, a kutyakölyköt simonnak, vagyis más jelentést társít a fogalmaknak, mint amikhez hozzászoktunk. Egyszerre szelíd és erőszakos, fél, konteókat gyárt, és önmaga ostromozásával láncolja magához szeretete tárgyát vagy épp az olvasót. A *szelídítés* témái között szerepel a szeretet adásának és elfogadásának lehetősége, a szégyen, a kívülállóság, a névadás, a nyelvi labirintus és a sajátos világtérképezés. Ezek aztán a kötet egészében is hangsúlyos szerepet töltenek be, és ciklusról ciklusra változik a konstellációjuk.

Az első, *avartűz* címet viselő verscsokor a város tapasztalatával, annak mágikus erejével montírozza össze a fentieket (ahogyan a következő, *villanyoltás* című is, csak ott más oldalát ismerjük meg a problematikának). Az *avartűz* verseiben a város nemcsak tér, hanem egy olyan baljós külső erő is, amely folyamatosan hatással van a beszélő

önértelmezésére: „úgy ül a város a ködben / mint egy vízzel felöntött hamutartóban, / belefújod a füstöt, és valami import / sört bontasz, mert tudod / ha innál a vízből, akkor / lerakódnának benned a kövek, / és ekkora torlaszokat nincs, / aki eltakarítson belőle” (12). A lélegző, urbánus táj nikotinszagú mocsokként férközik be a beszélő körmei alá, és már-már a testének is részévé válik. „[N]ézd, hogy cipel ez a rázkódás, / ahogy becsorogna a táj a szemhéjunk / alá, úgy keressük a haladást” (28). Ebben az egyesülésben a tekintet tárgya nem a beszélőn kívül, hanem inkább benne helyezkedik el, azaz önértelmező szövegekkel van dolgunk. Ennek az önértelmezésnek része az emlékekkel való számvetés, amelyekhez testi metaforákon keresztül jutunk el (ebből a ciklusból a *jégnyelvi, körömágy* és az *indulatmágnés* című szövegekben is). Az említett testi képek átszövik az egész könyvet, különös tekintettel az izzadság és a különböző testnedvek szerepére, amelyek profánitás helyett a lehető leglíraibb színben tűnnek fel: „a verejték közös. a szagokat / hajdon keresztül szűrtem meg” (16).

A ciklus talán legerősebb szövege az idézett *nem mondja semmi kő* című írás, amely a szakasz címadó kifejezését, az „avartüzet” is magába foglalja „csak ahogy / mint avartüz, terjed / a bizonytalanság” (15–16). És valóban, az egész vershalmaz a bizonytalanság előli menekülés első fázisaként írható le, amelynek további stációi majd a következőkben artikulálódnak.

A ciklus témáját és struktúráját szépen példázza az említett szöveg. Füstös helyszíneken járunk, vonatokon és restikben, ahol a beszélő néhány félmondatából megérezzük, hogy a széthullás, a dohosság és a folytonos erózió nemcsak az állomásépületekre jellemző, hanem a bennük megforduló szereplőkre is. A helyszín leírását követően két ember viszonyát olvashatjuk ki a versből, és azt is, hogy a beszélő csak e viszony tükrében képes értelmezni önmagát. Két szereplőt látunk, akik egymás mellett, már-már cinkosként léteznek és utaznak együtt, ám belső gátjaik, félelmeik miatt mégsem alakulhat ki közöttük kapcsolat: „és hiába próbálunk mélyen / egymásba nézni, mégis / mindig hunyorítunk, mintha / félnénk, hogy rátalálunk arra, / aki odabent szanaszét fehérlik” (18). A szöveg emellett egy nemzetiségi kérdést is kirajzol: „úgy néztek ránk, mint fagyott madarakra. és amikor / megjöttünk, egyből nyelvet / váltottak. két ember miatt” (17). Ez mégsem teszi azonban közéleti verssé az írást, hiszen a személyes kiütéssel győz benne a társadalmi felett, és a problematika inkább egy szomorú léttapasztalatként jelenik meg, mintsem megoldandó globális gondként. Mindeközben

időnként megtöri a verset egy refrén, mely az egyre erőteljesebb bizonytalanságérzetet is aláhúzza: „nem mondja semmi kő / nem mondja semmi jel”. Érezzük: nincs sziklaszilárd bizonyosság, nem akad útjelző. Csak a többféleképpen is értelmezhető, egymással látszólag laza kapcsolatban álló emlékképek és a gondolatjátékok maradnak. Együttállásuk végül önértelmező összegzéshez vezet el a beszélőt: „ha tehetném, csak azért / mennék vissza az időben, / hogy újranézzem, amint elcsesztém” (19).

Az önértelmezés és az identitáskeresés velejárója a gyermekkori emlékek értelmezése is, amelyek több szövegben is helyet kaptak. Különlegességüket az adja, hogy nemcsak témául szolgálnak, hanem sokszor szervezőelvüként is működnek. Ez azokban a versekben érhető tetten (*jégnyelvi, privát karácsony*), amelyek a mondókák ritmusát idézik. Morfolthatók, mint a ráolvasások vagy a varázsigék, dúskálnak a refrénekben, ám ahogyan komolyodik a tárgyuk és közelebb kerülünk a jelentésükhöz, úgy akad meg a kezdeti ritmus, és érkezőnk meg velük a jelenbe, ahol már semmilyen varázslat nem fér el. A gyerekkor felidézésének formai metódusa az is, ahogy a naivitásra szomjazó beszélő mesébe írja magát a hideg valóság elől, de hiába a gondolatkíséret, bájosan esetlen kirándulásából vissza kell térnie.

A város tematikája nemcsak az *avartüz* című ciklusban tölt be kiemelt szerepet, hanem a következő, *villanyoltás* címűben is. Itt azonban új spektrumokkal bővül a tértapasztalat, a korábban látottakkal szemben a táj nem válik a beszélő testének részévé, hanem rajta kívül álló közeggé lesz. Ennek hangsúlyos eleme az éjszakai élet, amiből alaposan kiharapja a részét a beszélő is, csak éppen rosszul lesz tőle: erről legplasztikusabban az *undorfin* és a *vaníliafagyi* című szövegekben olvashatunk. Persze ez csak ugródeszka, a diszkók maguk után vonják a fiatal generáció életének egyéb, profán elemeit is, így például a pornónézést, amelynek megjelenítése a kötetben legalább olyan szomorú és lírai, mint a *zajszenyvezés* című zárószöveg cseppjei, amelyekről tudjuk, „hogy ez nem eső, ez csak űzött madarak verejtéke” (143). Ahogy ebben az írásban, úgy a fent említett kettőben is összeolvad a szexuális tematika a kétségbeesett, saját helyét kereső beszélő önértelmezésével: „keresztbe teszed a lábad, megnyomódik a jobb / heréd, ezért simogatni kezded, minden / szexuális töltet nélkül. verni nincs kedved, / spricceléstől már úgyszincs mindig / orgazmusod” (142).

Üdítő pontjai a kötetnek a *hangszínváltozás* és az *illesztések* című szövegek, amelyek dúskálnak a tudományos kifejezésekben. Ez az egzaktitás

mintha egy kísérlet volna arra, hogy biztos pontokat és irányokat találjunk a folytonos bizonytalanságban. De a fizikából vett terminus technicusok csak kiindulási pontok lesznek, („Az ajkak közé merevedett / fényelnyelő zúzódások / irányvektora ahogy / kettészeli a tetszhalott / csillagképeket a / mindig tökéletlen / vákuumokban zuhanó / szubatomi részecskéket / az elektronegatív / molekulák / reakciógörceit / ahogy mint műanyag / olvad össze két test” [58]), amelyekhez hozzácsiszolódnak a reális világ tapasztalatai. Így például az *illesztések* című szövegben az otthon és a nyelv kérdésköréhez kerülünk közelebb tapasztalati elemek beemelése által: „hideg levelek felszínén / megkeményedett / zsírréteg hullámozásai / és törései tanítják meg / az otthon a testek mélyén / és a testeken túli anyagforgalomban” (59); „ahol csak a pavlovi / reflexek keltik / életre a nyelvet / és táplálják a legfertőzöttebb / mondatokat is” (60).

A szövegek atmoszféráját az teszi igazán pikánssá, hogy előbbinek Kis Grofó, utóbbinak pedig Fluor Tomi dalszövegei szolgálnak motívul. E versek elolvasását követően másként csendül fel a *Mizu?*, vagy a *Mert a nézését meg a járását* című dal. A beszélő kiválasztott magának a nótákból egy-egy mondatot, amelyeket filozófiai problémaként értelmez újra. Így az *illesztések* című szövegben a Fluor Tomi-mottóra rímelve a kérdés mibenlétéről olvasunk, a *hangszínváltozásban* pedig a nézés általi befogadással vetünk számot, és jutunk el az idő problematikájáig. Az egymásra épülő, előbb fizikai, majd tárgyi asszociációk koherens együttese elementáris erővel bír, és a kötet többi szövegével összeolvasva mintha meg is mutatná a *szótagadó* versvilágának esszenciáját: az ént mint prizmat, amely ezer oldalról szűri és töri meg a fényt, pontosabban a nyelvet és vele az egész világot.

A felüdülés nem ér itt véget, hiszen ettől fogva egyre több hosszúverssel találkozunk, márpedig ez a legkevésbé sem közkedvelt forma a fiatal magyar lírában. Fecsegve hallgató és elhallgató litániák következnek, amelyek teret engednek az innen-onnan beszüremkedő történeteknek, és közben maradnak az önreflexív, néhol tárgyias líra eszköztáránál. A zajszennyezés az egyik fő ismérve ezeknek a verseknek, csak éppen a beszélő hangja „csak a zajban él” (80), csendben nem érvényes. Befogadni mégsem nehéz, hiszen a hírzajban trenírozott huszonegyedik századi olvasó talán még komfortosabban is érzi magát ebben a beszédmódban, mint a kevésbé figyelemzavaros szövegvilágokban.

Ez a tendencia folytatódik a következő, *vérebe* című ciklusban is, amely talán a legerősebb egysége a kötetnek. Itt kapott helyet a Weöres-

parafrázisokban dúskáló *seöres wándor* című szöveg, amely egyszerre idézi a weöresi zeneiséget és machinál vizuális eszközökkel is. A tördelés a korábbi szövegek esetén is izgalmas, hiszen sokszor dadogó beszédmódot mímelve esnek egymás alá a szavak. Itt azonban mással találkozunk, ugyanis a gondosan sorokba és rímekbe szedett taktusokat egy képversre hajazó blokk töri meg. Ez az egység mintha lebegő felhőként létezne a textusban, csakhogy a zuhanásról beszél, melyet aztán egy rapszöveghez hasonló ritmusos, kemény versszak zúz porrá. Valahogy úgy, ahogyan a beszélő naivitását döngeti földbe a realitás.

A kötet záróciklusa, az *aki másnak verset ás – androidok, tékilencek* külön univerzumként létezik a *szótagadó*ban. A telefonok T9 nevű szótára által szervezett versek tartoznak bele. Ezúttal a hordozó teremt meg az új nyelvi szabályt, egyfajta technológiai verstant írva elő a szövegeknek. A kötet többi, szerteágazó és fénysebességgel száguldó verséhez képest ezek nyugodtabb kompozíciók. Kevésbé adják meg a teljességnek azt az élményét, amelyet a korábbi írásoktól kaptunk. Az olvasótól komoly erőfeszítést kíván meg az, hogy a leigázó hosszúvers-cunami után képes legyen ráhangolódni a rövid, kimért, hallgatást már felvállaló szövegekre.

A *szótagadó* André Ferenc első kötete, de ezt a legkevésbé sem érezzük a könyv olvasása során. A versek kiforrottak, komplexek, és csak ritkán szerepelnek bennük esetlenségek. Legnagyobb teljesítményük az, hogy nem akarnak beleilleszkedni a ma uralkodó tendenciákba, de nem is kívánnak tőlük görcsösen eltérni. André Ferenc saját hangon beszél, és ezt a lehető legtermészetesebben teszi. Ezzel írja vissza a fiatal kortárs magyar lírába a hosszúverset, biztosít helyet a zeneiségnek, valamint az egyéni szó- és nyelvteremtésnek. Fiatal erdélyi szerzőről van szó, ám e két jelző közül az előbbi sokkal fontosabb a szövegek értelmezése során. A nemzetiségi kérdéseket és dilemmákat egy generáció tapasztalatán szűri át André Ferenc, így az otthonkeresés vagy a kiszolgáltatottság kérdésköréit egyetemes szintre helyezi, amelyek túlmutatnak a lokális vagy épp a társadalmi problematikákon.

Fehér Renátó

HoltidényMagvető Kiadó
Budapest, 2018

Gorove Eszter

ELMARADT TALÁLKOZÁS

Fehér Renátó második verseskötete az idő múlásának kérdése körül forog. A Magvető gondozásában, a kiadó *Időmérték* című sorozatában megjelent könyv egyszerre szembesít az idő kérlelhetetlen haladásával, ám egyúttal a hiábavaló várakozás és ennek folyamányaként egyfajta álló idő is a szövegek középpontjába kerül. A *Holtidény* költeményei a történések és nem történések, az elmozdulás és az egy helyben topogás feszültségei mentén rendeződnek kötetbe.

A kezdő mottók erőteljességük révén és amiatt is megkerülhetetlenek látszanak, hogy kiemelt pozícióban, külön oldalon helyezkednek el. Thomas Mann, Samuel Beckett és T. S. Eliot olyan rendkívül kanonikus szövegeiből kiemelt részletek által, mint *A varázshegy*, a *Godot-ra várva* és a *Négy kvartett*, az idézetek a várakozással és az elmulasztott idő veszteségeivel, valamint helyrehozhatatlanságaival szembesítenek. Ilyen súlyú szerzők egyikétől is terhelő lehet egy kötetre nézve mottó választani, három ennyire közismert mű szövegrészleteinek citálásához pedig nagyon erős koncepció szükséges.

Az idézetek meghatározó alaphangot adnak a *Holtidény*nek: a várakozás a tétlenséggel, az elszalasztott idővel válik azonossá, így rögvest a kötet legelején világossá válik, hogy Fehér Renátó a várakozást annak passzivitásában látja leírhatónak, az időzés aktív formájáról, a készülődésről nem vesz tudomást.

Míg a várakozást ekképpen egy bizonyos, jól meghatározott szemzőből láttatja a *Holtidény*, addig az időről többféle aspektusból beszélnek a szövegek. Már az első, *Napfogyatkozás* című darab az állandó ismétlődés és a fogyó idő kettősségével indít: „Kopnak a napok, mint a porc. / A Föld forog, sűrűdik az idő burka. A Nap, mint egy óra számlapja figyel: / nem gonosz isten ő, hogy beváltatlanul ígérje magát. / Üzeni viszont, hogy napfogyatkozás az, ami / két napfogyatkozás között telik el, / az örökkévalóságban pedig / nincsen alkalom” (7). A szövegben a félelemből elmulasztott napfogyatkozás és a következőre való várakozás között tűnik el az idő, mintha a jelen folytonos elszalasztása történe a versben, a várakozás pedig végeláthatatlanná válik, hiszen „az ég megsürgethetetlen” (7). Másképpen, de ugyancsak a várakozás fölöslegességével, állandó önisméltésével találkozhatunk a *Leggyakrabban tárcsázott számban*. A vers egy öregembert idéz meg, aki naphosszat álldogál a telefonfülkében, a lírai hang elképzelése alapján állandóan lányát hívja segítségül, aki viszont nem jön, a találkozás elmarad, így a következő nap is a telefonfülkében telhet. Más szövegeknél, mint a *Diana pihenőhely* vagy a *Terminál*, az úton levés és megállás, az időnek mintegy kikerülése, az utazásban és az utazás megszakításában való feloldása válik központivá. A pihenőhelyen vizelettel, kávézással, sorsjegyekkel válik „mozdulatlanná” a délután, ahol a vendég az időt csak „Engedi telni el” (10), a fölösleges időnek metaforájává válik az utazást megszakító hely. Míg a *Terminál*ban az utaskísérő és a pilóta utazásban való üzőttsege – vagyis a tényleges megérkezés lehetetlensége, lévén csak átmeneti szállásokra, ideiglenesen érkehetnek meg – jelenik meg olyannyira radikálisan, hogy a szöveg a megérkezés lehetőségét egyedül a zuhanásban látja, hiszen az gátat szab az újbóli indulásnak. Egyúttal pedig az idő tágíthatósága és konstrukció volta is feltűnik, amennyiben az időzónák átszelése következményeképpen a pilótára és az utaskísérőre a nap huszonötödik órája is ráköszönt.

A kötetben helyet kapnak olyan versek is, amelyek épületek új és régi funkcióit szembesítik egymással (*Határsáv [2]*), de képzőművészeti alkotásokra – többek közt Eugène Carrière Verlaine-portréjára –, illetve egy animgifre írt szöveg is található a *Holtidény*ben. A gif médiumának koncepcióját mint a véges végtelenített állandó ismétlését bevonni a kötet terébe izgalmas gondolatnak tűnik, amennyiben annak az idő és a történések ismétlődése és egyben az idő visszavonhatatlan múlásának feszültsége adja a visszatérő kérdéseit. Valamennyire hasonló működmódot tesz lehetővé az *amnézia* című szöveg, amely a rövid távú

memória törlődését az állandó ismétlés révén viszi színre, az idő múlása ebben a helyzetben teljességgel megszűnik: „se tavasz se nyár se tegnap se holnap se éjjel se nappal / se tavasz se nyár se ősz se tél se tegnap se holnap” (37). A brit karmester és zongoraművész, Clive Wearing 7 másodperces memóriáját megidéző szöveg azért is kiemelkedő darabja a kötetnek, mert Fehér Renátó itt tér el leginkább a kötetet egyébként meghatározó hangvételtől és poétikai megoldásaitól, felcsillantva valami egészen más irányt, amellyel a *Holtidény* sokat nyerhetett volna.

A szövegek nagy részében ugyanis tetten érhető a magyar szórend megbontása, amely értékelhető egyfajta késleltetés-poétikaként is: „S lehet-e minden elől, ami feltartóztathatatlan, / költözni tovább egy házzal?” (40). Ez a mondat szerkesztési mód jól egybecsenget a kötet időtematikájával, esetenként a halogatás problémájával, ahogyan ez az idézett *Atlantisz* című szövegben is megvalósul, amennyiben ebben a versben a tengerszint emelkedésének visszavonhatatlansága és az erről tudomást nem vevő, a cselekvést kizárólag az arrébb költözésben látó emberi reakció kettőse olvasható. Efelől értve a szövegek nyelvi-poétikai szinten is végiggondoltak, a koncepció érthető, ám esetenként kétséges ennek sikeressége, a *Holtidény* szövegei ugyanis e megoldásoknak köszönhetően néhol nehézkessé és modorossá válnak. Ehhez az is hozzájárul, hogy nem egyszer körülményeskedőnek hat az alanyok kihagyása vagy vonatkozó névmással való helyettesítésük („Fölül mozdulatlan a fekete, ami feszül” [*Ferdinánd híd* – 25], „búvárkapszula kirándul azokkal, akiknek / a katasztrófa mögött már sarjad az egzotikum” [*Atlantisz* – 40]).

A késleltetés hol jobban, hol kevésbé sikerül, emiatt a versek nem adják könnyen magukat, egyes szövegek pedig a többszöri olvasás után sem győztek meg minket arról, hogy jól működnének. A *Nighthawks* kezdő sorai például kimondottan nehézkesek: „Ahogyan a kitárt ajtajú hűtőből hirtelen / omlik hideg fény az éjjeli konyhakőre, / itt nem nyilall úgy senki homlokába” (33). Nemcsak a megfordított hasonlítás rend (úgy-ahogy helyett ahogy-úgy), hanem a véghezvitt hasonlítás tagadása is bonyolítja az állítást, amely tagadás révén valójában törli és fölöslegessé is teszi a hasonlítás által megjelenített képet. Mivel az egész kötet – mind megjelenésében, mind tematikus kapcsolódások révén – meggyőző afelől, hogy végiggondolt és jól kitalált versek szerepelnek benne, e szöveg kapcsán is biztosan fel lehetne fejteni e nyelvi megformáltság mögött húzódó elképzelést – ám nem biztos, hogy az olvasónak feladata meggyőzni magát arról, hogy jó verset olvas. Az efféle, véleményem szerint nem igazán sikerült megoldásokra azért fontos

felhívni a figyelmet, mert a késleltetés poétikáját Fehér Renátó nagyon jól is tudja működtetni. Többek között a már említett *Határsáv* (2) című szövegben kifejezetten szép íve van az alábbi mondatnak, annak ellenére, hogy passzív szerkezetek, hátravetés és közbeékelés eszközei jelennek meg benne: „Itt régen fiúkat edzetek kiadni parancsot, / csak a vastag zubbonytól nem hallatszott, / ahogy megroppant a bordakosarakban, mint / szökőkútka a fagyban, a hősiesség” (14). A zubbony és a bordakosár, valamint a roppanás és a jég logikai és érzéki egybejárása lassan kibomló, de jól megkomponált verssorokat eredményez.

A megkomponáltság a *Holtidény* egészére is igaz, jó példáját adja ennek, hogy az utolsó szöveggel a szerző keretet ad a kötetnek, amennyiben az az első, *Napfogyatkozás* című verset is újra az olvasó elé idézi. A *Hagyaték*, 1901 egyrészt a *Prédikátor könyvéből* származó részlettel („Minden fáraszt. Nem mondhatja senki, hogy a szeme eleget látott, vagy a füle eleget hallott. Ami volt, az lesz újra, és ami történt, az történni megint.”), illetve egy Carlo Michelstaedter-idézzel, amely az élet folytatását az élet fogyásában látja, újból már a mottók által is feszegetett időproblematikát állítja előtérbe. A címben megidézett évszám felől pedig az is érthetővé válik, miért a 20. század elejének néhány legjelentősebb alakjától származtak az indító idézetek. A záró versszak utolsó sora mindeközben a kötet indító verssorát mintegy variációként ismételi meg: „már az elejétől ugyanúgy kopnak a napok” (43). Ez a zárás pedig azzal is jelzi a kötet felépítettségét, hogy az itt megjelenő „eleje” magára a kötet kezdetére tett utalásként is olvasható.

Merésznek gondolom egy második kötetes szerzőnek az *Időmérték* sorozatba való felvételét, főleg egy olyan széria esetén, amely „időtálló, mértékadó verseskötetek” kiadására törekszik – megjegyzendő, hogy a sorozat kitűzött célja és a közölt szerzők kötetei nem egyszer vethetnek fel hasonló dilemmákat. A *Holtidény* jól felépített második kötet, a szerző brandje is alaposan átgondolt, mégis mintha a mértékadás és az időtállás vállalása kissé túlnőne a könyv potenciálján. Fehér Renátó verseiben a fegyelem, a megszerkesztettség és a szerzői gondosság mind érzékelhető, ahogyan az is, hogy a szerző kisujjában van a versírás mestersége, ám a *Holtidény* olvasóként mégsem tudott megszólítani.

Bödecs László

Az árvíz helye

Fiatal Írók Szövetsége
Budapest, 2018

Deczki Sarolta

A HIÁNY TERE

Bödecs László első kötetének komoly visszhangja volt; több méltató írás is született róla, valamint a közönségsvazatok alapján megnyerte a moly.hu Merítés-díját líra kategóriában. Ez azért is nagy szó, mert egyrészt alig olvasnak már verset, másrészt viszont minden évben nagyon sok verseskötet jelenik meg, vagyis a kevés olvasó sok kötet között válogathat. Őket azonban minden bizonnyal megnyerte az az intertextuális játék, amelyet a költő a hagyománnyal folytatott, valamint a versekből kitetsző, kissé még kamaszos életérzés és hangulat.

Eltelt három év, és már más a felállás. Rögtön szembevetőd, hogy *Az árvíz helye* című második kötetben nincsenek ciklusok, melyek kisebb egységekbe rendezik a szöveget és a befogadást is orientálják. Itt minden versnek önmagáért kell jótállnia. Térey János azt írja a fülszövegben, hogy „a második kötet minden költő pályáján vízvázalást”, hiszen kiderül, tart-e a lendület, sikerül-e továbblépni, új témát, új hangot találni, tovább érni, „bemutatni azt, ami csak te vagy”. Talán ezért sem találunk ebben a kötetben több olyan verset, amelyek a magyar líratörténet jól ismert darabjaival bocsátkoznak párbeszédbe. Térey „nyugodt, csöndes” gyűjteménynek tartja a kötetet, utalva ezzel a hangvételre is – ezt azzal tudnám árnyalni, hogy tárgyilagos, a szenvedélyekkel és érzelmekkel visszafogottan bánó lírai énnel van dolgunk, aki némi derűvel és kissé melankolikusan rögzíti mindazt, ami a világból érdekl.

Márpedig úgy tűnik, hogy leginkább a helyek érdekl. Részletekben menően, türelemmel és aprólékosan rajzolja meg egy-egy hely képét. Nem rendkívüli, egzotikus helyszínek ezek, hanem mindennapiak, megszokottak, többé-kevésbé otthonosak. És azt sem mondhatjuk, hogy a lírai én ezeknek a helyeknek a különlegességét emelné ki, új, szokatlan perspektívákba állítva őket, hanem éppenséggel a megszokottságot, a mindennapiságot regisztrálja. Ebben a megszokottságban, mindennapiságban azonban van valami zavarba ejtő. Olyan ez, mint amikor sokáig nézünk egy jól ismert tárgyat, és nemcsak a tárgy változik meg közben, hanem mi magunk is. Ahogyan a felszínre törnek a hozzá kötődő történetek, gondolatok, asszociációk, úgy süpped a szemlélő is egyre mélyebbre, valamilyen csöndes, meditatív állapotba, amelyből egyszer csak feltáru a pusztá „van”. A létezés mint olyan, az, hogy vagyunk, vannak a dolgok, és ez a tény bármennyire banális, korántsem magától értetődő. Ekkor már a tárgyat és a szemlélőt is összeköti a közös sors: a levés és a mulandóság közössége.

Ez a közös-lét, köztesség jellemzi a kötet poétikai alapállását. A lírai én ritkán beszél egyes szám első személyben, csak néha többes szám első személyben, a legtöbb megszólalása leíró, egyes szám harmadik személyű. Első pillantásra személytelen, tárgyias költészet ez, csakhogy a lírai én szoros kapcsolatban van a tárgyakkal, valamilyen énen túli, tárgyakon inneni közties pozícióból szól, amelyben a személyes névmások elveszítik az érvényüket; egybefonódik a látvány, a figyelő tekintet és a leírás gesztusa. Egy szinergikus mezőt alkotnak, amelyben nincs értelme a szubjektum és az objektum hagyományos megkülönböztetésének, mert csak a pusztá levés, a *van* van, és a pontos, minden sallang nélküli leíró nyelv.

A rímek is ritkák, és általában a hagyományos költői eszközökkel is fukaron bánik a szerző. Négy szonett olvasható a kötetben, amelyek valósággal kitűnnek a puritán, dísztelen versek közül. Ám ezeknek (*Köztes állomás; Értelmetlen; Esélytelen; Bizonytalan*) is csak a formájuk különbözik a többitől, mintha a költő meg szeretne volna mutatni, hogy a legkötöttebb versformában is meg tud szólalni a saját hangján. Ezen az egyszerű, szentelen, redukált és szinte kizárólag kijelentésekre korlátozó nyelv, amely a mindenkori látvány és élethelyzet minél pontosabb rögzítésére törekszik.

Beszédek a címek is, amelyek között nagyon sok fosztóképzővel ellátott melléknév van, ilyenek: *Nyugtalan, Meggondolatlan, Esélytelen, Visszafordíthatatlan, Megállíthatatlan, Bizonytalan*. Mindemellét több

olyan is akad, amelyek valamilyen tagadást fejeznek ki: *Nincs rá szükség; nem szédül; Ez sem; Sehol*, és folytathatnánk a sort. Azt sugallják ezek, hogy a lét alapvető karaktere a valamitől való megfosztatás, valaminek a negációja, a teljesség, a harmónia hiánya, a beteljesülés elérhetetlensége. De amelyek nem tagadnak vagy nem fosztóképzősök, azok között is ilyeneket találni: *Unalom; Feladás; Itt veszhetett el*. Ha az olvasó elsőre a tartalomjegyzéket futja át, rögvest világossá válik számára, hogy a versek hangoltsága alapvetően depresszív.

Tudatos szerkesztői döntés következménye, hogy a kötetet nyitó versnek a *Köztes állomás* a címe, amely egyszerre utal egy helyre és annak az átmeneti jellegére. Ha azt mondtuk fent, hogy Bödecs új kötetéből hiányzik a korábbi versekre jellemző intertextuális játék, akkor most korrigálnunk kell azzal, hogy nem hiányzik, csak ezúttal nem utalások, vendégszövegek formájában, hanem a szövegekbe sokkal finomabban beledolgozva van jelen. A nyitóvers rögvest egy vonatutat idéz meg, a 20. századi irodalom egyik legfontosabb toposzát. A vonatra rengeteg jelentés rakódott az elmúlt száz évben; a frivol utazásoké, a haláltáborokba hurcoltaké, a fekete vonatoké, és folytathatnánk hosszan. A hagyományhoz való tartozást erősíti a szonettforma is, amely kötetkezdő vers esetében szintén erős jelzés.

A szöveg azt a pillanatot írja le, amikor a vonat megáll egy állomáson. Előtte síkság, mögötte hegy. A lírai én leszáll a vonatról átmozgatni magát, de az egész jelenet rövid ideig tart, hiszen a szerelvény máris indul tovább. Az idő és a tér megszokott koordinátái érvényüket vesztik; az előbbi hol megtorpan, hol újraindul, és bőséggel áll rendelkezésre, mint ahogyan az utóbbi is. Az egész jelenet mindössze pár perc hosszú lehet, és semmi rendkívüli nem történik eközben, csak maga a vonatút, a fékezés és az újraindulás egy megállóban, ám az egészet megemeli a szonettforma, amely az egész banális történést önmagán túlmutató jelentéssel ruházza fel, így válik a vonatút és a röpke megálló életmetaforává.

A vonat köztes hely, de úgy tűnik, más helyek sem állandók, az otthon sem az. A második vers (*Menthetetlen*) a takarítás hiábavalóságát ecseteli: minden délután újakezdik, de a tisztaság csak rövid ideig tart, a lakás menthetetlen. Nem otthonról van szó ugyan, de az ember általában a saját lakásában szokott takarítani. Hasonlóképpen az otthonlevés reménytelenségéről szól az *Ez sem* című vers: „Nem otthon ez sem, / csak falak és nyílászárók. Menekülőútvonal, evakuálási térkép...” (11). A lakás tárgyak összessége, amelyekből nem lesz szerves egész,

a „legyőzhetetlen belmagasság” pedig világosan jelzi, hogy leküzdhetetlen a tér idegensége. Az idő metaforája itt a WC-ben szivárgó víz, amely szintén arra utal, hogy nincsenek rendben, nincsenek helyükön a dolgok; kibillent a tér és az idő.

A következő vers, a *Nem nagy teher* helyszíne is egy belakhatatlan lakás: „A csövekben a levegő otthonos pezsgése. / A mosogatóban néhány edény és pohár, / éppen csak jelezni, / hogy élnek itt emberek” (12). A lakókra csupán a mosogatóra váró edények utalnak, noha a belső szobából női nevetés is hallatszik. A mosogató ugyanakkor úgy tűnik, meditatív tevékenység a lírai én számára; elidőzik a megannyi apró részleten, ahogyan tisztulnak az edények, és ahogyan a bőr változik. Valóságos rituálé ez minden este, mely során megtisztulnak a dolgok, készenlétbe állnak a következő napra. És mintha az egész lakásnak is ez a szertartás kölcsönözne valamennyi otthonosságot. Ahogyan Nyerges Gábor Ádám mondja a kötet végén olvasható Bödecs Lászlóval készített interjúban, itt már „másfajta (otthonosabb) otthonalanságmű” (68) van jelen, mint az előző kötetben.

A nehezen belakható terek és helyek következő köre a város. A *Szinte felesleges* című versben szövegszerűen is megjelenik, hogy a lírai én nem a történésekre, eseményekre, hanem az őt körülvevő tárgyakra, helyekre figyel, és a pusztá létezés érdekli: „Nincs történet, e mozdulatlanságot hívjuk életnek, / ha beszélni van kedvünk róla, / telik vagy múlik, sőt egyszerűen van, / nincsenek erre jobb szavak” (16). Csak a dolgok felcsíne „zörög”, és az „egy helyben tett léptek” biztosak. Az *Itt minden* című versben a város házait és utcáit egy katalógushoz hasonlítja a lírai én, és konstatálja, hogy minden rendben van, az *Itt is lehet* címűben pedig többször is nyomatékosítja, hogy „ez is csak egy város” (27), hiába fekszik az óceán partján, hiába veszi körül a nyüzsgő és eleven élővilág, a víz irdatlan tömege, mégis „csak” egy város.

Alighanem a kötet egyik legfontosabb szövege az *Erre van idejük*, amely a rendszerekről szól. Az idő teltével hogyan működik a rendszerés kényszere, hogyan épülnek ki a rendszerek, majd a rendszerek rendszerei, a kisebb és nagyobb rendszerek, a csillagvizsgálók, az egyetemek, míg végre rend lesz. Szintén a kiemelkedő versek közé tartozik a *Visszaigazolás kárbejelentésről (elégia)* és a *Tájékoztató káresetről (ballada)*. Mindkét vers afféle talált szöveg (Térey a fülszövegben ready made-ként hivatkozik rájuk), az utóbbi hivatalos bikkfanyelvet imitáló stílusban tájékoztat például arról, hogy „A kiérkezést követően megállapítottuk, / hogy a fenti cím alatt a városrészt / nagy mennyiségű víz árasztotta

el” (17). (Lásd: az árvíz helye.) Egymásba fonódnak a lírai én reflexiói és a csöppet sem lírai hangvételű, száraz, érzéketlen mondatok, feszültséget hozva létre a történekek és azok hivatalos interpretációja között. Ami a lírai én számára a szülői házat fenyegető veszedelem, az a biztosító számára ilyen meg amolyan számú és típusú káreset.

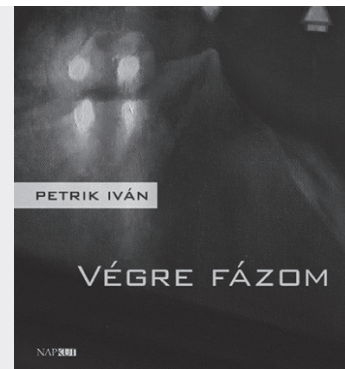
Ha kiemelt jelentősége van a kötet első versének, akkor az utolsónak is. A *Nem volt esély* című szöveg címe és az első két versszak között itt is feszültség van, hiszen míg az előbbi valamilyen lehetetlenséget állít, amely valakinek az életében valószínűleg törést jelent, addig az első sorok a pompás nyár leírásával indulnak. Éledő napsütés, forró levegő, sőt, még mosoly és ártatlanság is, valamint a nyár bizonyossága: csupa élet és melegség, amelyekre a harmadik versszak első sora is rárimel még: „Mennyire szeretlek, élet,” – csakhogy ez aztán így folytatódik: „most hogy nem vagy” (56). A vers horizontja pedig immár a „feketülő légtér mögül kileső űr”-ig és a „hideg csillagok”-ig tágul, mintegy feledve a nyár bizonyosságát.

Ritkaság a nyár és a napsütés ezekben a versekben, inkább a lemondás, a rezignáció, a szenvtelenség a jellemző rájuk, a visszahúzódság a pusztaság megfigyelésbe, megfigyelni való pedig csak a hiány, az üresség, átmenetiség tereiben és helyein akad. Ez kicsit monotonná teszi a kötetet, mind tematikailag, mind poétikailag. Nekem hiányzott belőle az első kötetben még felcsattanó eleven, energikus hang. A *Semmi zsolttárról* azt írtam annak idején, hogy „bizonyos értelemben experimentális kötetéről beszélhetünk; a szerző sok hagyománnyal bocsátkozik párbeszédbe, és maga is sok regiszteren szólal meg. És mégis: van valami állandó, jól felismerhető hang”. Az utóbbi állítást erre a kötetre is tartom, ám a sok regiszter azóta jócskán redukálódott, és a kísérletező kedv is elillan. Pontosabban, egy olyan kísérletnek lehetünk tanúi, hogyan próbálja a lírai én olyannyira lecsupaszítani magát, hogy feloldódjon a terekben, helyekben és időkből, és személytelenül, tárgyilagosan rögzítse az eléje táruló látványt. Meditatív és melankolikus hangvételű versgyűjtemény született, második kötetként azonban meggyőző, és egy tudatosan építkező költői pályát jelez előre.

Petrik Iván

Végre fázom

Napkút Kiadó
Budapest, 2018

Bedi Kata

KALANDTÚRÁK SZELLEMNEK ÉS SZÍVNEK

A talányos című könyv mézsűrű, vagy – hogy a fülszövegnél maradjak – inkább „mészszűrű” lírát takar. A fülszövegben amúgy az 1971-ben született, bölcsész végzettségű, a Veszprém megyei Gannán élő szerző a versírást amolyan minden éghajlaton, főleg a kelet-közép-európai ég alatt űzhető mesterségként ajánlja; hasonlítva a bányászathoz, a mészégetéshez vagy a „bőröndszagtalanításhoz”. Szóval némiképp elviccelve ajánlja verseit, azaz „a legfűszeresebb, legolajosabb bőröndillatokat” a kötet hangulatától eléggé elütő paratextusban. Aki pedig akár csak egy szöveget is elolvas a kötetből, valahogy úgy érzi majd, mintha Petrik zavarban lenne e helyütt, és azért lehet ez a közölt versek hangvételéről elütő megnyilvánulás, merthogy a szerző biztosan többet tud a versírásról, mint a mészégetésről vagy a bőröndszagtalanításról együttvéve.

Hogy hány év munkáit adta közre a kötetben Petrik, nem tudni, csak sejthető, hogy több mint tíz év jól átválogatott termését fűzte egybe, hiszen a *Végre fázom*ban jó pár, a Holmiból már ismert szöveget is olvashatunk, mint például a *Nyersfordítás – c-moll variációk* és a *nem a Damjanich utcában* 2009-ből, a *Remix* 2010-ből, a *Nero sorban áll a boltban* 2011-ből. A sor folytatható egészen a 2014-es *Légy és ragtapasz* címűig. (És bizonyára helyet kaptak volna a legendás folyóirat

hasábjain további Petrik Iván-versek is, ha nem a 2014-es a lap utolsó évfolyama.) Petrik lírája több mint figyelemre méltó. Időt és ismereteket egyaránt kíván, utóbbit tekintve főleg az európai kultúrtörténet és történelem, a latin nyelv, az utazás (elsősorban Itália vidékei), a szív és az élet hétköznapi dolgait illetően. Mindebből következik az előbbi is (hogyan tudniillik időt kívánnak a szövegek), képeik és hasonlataik ugyanis csak az említett ismeretekkel rendelkezők előtt nyílnak meg. Számukra sem olyan könnyen, hiszen a (többnyire) központosítás nélkül egymás mögé írt szavakból csak lassanként bomlik ki a jelentés. Petrik az egymás relációjában új értelmet nyerő szavakból építi fel versvilágát. Általában egy konkrét képből, sokszor cselekvéshez vagy eseményhez kötődő momentumból kiindulva tesz utazást „saját koponyájában”, közben pedig meg-megáll, és kortyol a történelem, a kultúrtörténet, kirándulások és a szerelmek emlékének a kútjából. Versei tulajdonképpen ezeknek a barangolásoknak a leképeződései, a szellem és a szív kéz a kézben megtett kalandtúrái. Petriknél a konkrétum csak az amorf személyes történet elmondásának a kiindulópontja. Az említett kettő összjátéka az, amely igazán izgalmas költészetet hoz létre. Petriknél a személyes élmény, a belső világ többnyire valamilyen távolabbi, konkrét képből vagy hely- és/vagy időmeghatározásból indul: ez lehet látvány, történés, ismeret, természeti jelenség. A tapasztalt konkrétum leírása olyan keretet és fogódzót ad a versben, amely a hangulat és élményanyag szövedékéből felépülő lírai világot strukturálja és megnyitja az olvasó felé. A kötet legtöbb verse tehát egyfajta szellemi-érzelmi utazás közreadásaként tételeződik, és a szerző igyekszik minden konkrét kapaszkodót megragadni, hogy reflektáljon is erre a helyzetre. Ilyen például a *Hó hullt* című vers is: „Reggeli boltnyitáskor, az első lomha liftajtó / robbanáskor még árnyékok, meg a kihűlt / hold világol, s éppen szennyes vízpárává / szublimálsz unt kedvesed, s bár benne is / rám ismersz, még egyszer megölni már / nem mered. Felitatod inkább hófehér gyolccsal, ami ott maradt belőle // a testeden. Aztán nagyon gyorsan / tíz lesz, eljön a hasztalan tíz óra” (19).

A képiség olyannyira erős Petrik költészetében, hogy szinte fotószerűen, sőt, inkább filmjellegűen írja le a vers kontextusát, amely – ahogy arról már szó esett – korrelál a szerzői „belső világgal”. Az *Előszőr úgy volt* című szövegben jól megfigyelhető a képiség: „hajóval megyünk át / álltunk a szürke esőben a mólón és a komp / irdatlan fémtestét bámultuk / felkavarta a mocskos vizet hullámok / verődtek a parthoz és mégis milyen furcsa / az olajos víz tajtéka fehér maradt / aludnunk kellett volna

bőrünkre tapadt a nyirkos tengeri / levegő és a megszáradó sötét töröltgettük a homlokunkról” (29).

A kötet egészét, főleg az első ciklusokat erőteljesen meghatározza az utazás. Számos olyan verset is találunk a *(nem növény)* és *(torkolatvidék)* elnevezésű egységekben, amelyek konkrét utazásélményhez kötődnek. A hajó képe, az utazás motívuma és az élményhez kapcsolódó látvány rögzítése egyaránt fontosak a szerzőnek. *A folyón lefelében* például így úsztatja egymásba a helyzetet és gondolatot: „a hajó orrában feküdtem az eget néztem a vizet eltakarta / előlem a rozsdafoltos mellvéd a fehér / festék végig az érintkezések mentén kikopott s az állandó / nedvesség barna pusztulásnyomokkal vont a mégis / úgy tűnt hogy ez az egyetlen lehetséges állapota ennek / a hajónak mintha eleve rozsdafoltokkal tervezték volna / az eget néztem a torkolat felé közelítettünk úsztunk [...] mint a sodrásból megmagyarázhatatlanul fel-felbukó faág / egy név dallama inkább ígérete és ígérete vékonyka áradása páras kikötő-íze / szűkülő tere légszomja és bábele névtorzulás névbénulás / mégis csak egy név / de kié / kinek lehet neve itt / ahol aligha hihetem el hogy létezem” (36). Egy másik helyütt (*Veszélyes vizeken is jár hajó*) két nagyon erős szimbólumot csúsztat egymásba a szerző: „mint két egymást logikailag kizáró gondolat / szerves találkozását rögzítették a csontüreg / varrataihoz a hajó minden egyes végpontját / a hajót úgy értem mint a testem vázát / a csontüregét pedig mint a lelkem helyét / vagy inkább a hajót úgy mint a biztos de / kései halált a csontüregét mint a bizonytalan / de közeli életet vagy mégis inkább a hajót mint” (41).

Ezek a sorok persze azt is megmutatják, hogy Petrik magabiztosan közlekedik a konkrét és a szimbolikus között. Költészetének megbújó finomsága ez. Az *Egy archaikus vadkankoponyához* című szövege az ebben rejülő lehetőséggel játszik el. A világirodalom egyik legfontosabb, már-már szentként tisztelt versének (Rilke *Archaikus Apolló-torzójának*) profán parafrázisa a következő sorokkal indul: „Csak a rettentő koponyát ismerhetjük, / melyben szeme almái értek. / Olyanok, amilyeneket még jókor életében / felzabált. Ám a csonka test kihunyt, mint” (28). A versből látszik, hogy Petrik bátran nyúl a kulturális gyökerekhez, és ebből a szempontból is figyelemre méltó, hogy az „Egyébként minden változatlan” sorral zárja a verset. A legtöbb esetben persze nem parafrázisokat olvashatunk könyvében, hanem zömmel olyan szövegeket, amelyekben a szimbólumok, illetve a nagy (kultúr)történeti jelentőséget hordozó szavak organikus részei a verseknek. Ezeket Petrik nyil-

vánvalóan nem valamiféle póz gyanánt használja, egyszerűen ez a tudás – amelyre egy-egy sort olvasva következtethetünk – a szerző belső világának a része, még hozzá elengedhetetlen része. Hiszen a történetek megragadására tett állandó kísérletezés, a képviség erőteljes jelentése Petrik költészetében nem elválasztható a folyamatos reflexiótól. Attól a folyamattól, amely tulajdonképpen a Petrik-versek bölcsője, hiszen érezhetően az „értelmezési kényszer” szüli ezt az intellektuális költészetet, amelyben a nagy (jelentőséggel bíró) szavak és a profán a „versírás” munkaasztalán békülnek ki, azzal, hogy Petrik gondolatokkal és érzésekkel köti össze őket. A *Légy és ragtapasz* kezdő sorai jól példázzák ezt: „Lenyűgözött az Ararát fénylő csúcsa akkoriban. / Nem a Szaharát, a Lánchidat becsültem / jobban, a sűrke deszkákig elázott tetők alatt. / És ami ezzel járt, / tetőtérben torzuló díszvilágítást, / mely estemre szebb éjszakát ígért” (24). Jó példa lehet ugyanerre az *Értelmezési nehézségek* eleje is: „az hogy nem látom a nagy összefüggéseket / egy ló és az empire state building anatómiai / azonosságát vagy egy trabant-alváz / és a lélek kibogozhatatlan útvesztőinek / áttetsző egymásra írtóságát nem zavar” (15).

Petrik „utazás-versei”, tehát a (*torkolatvidék*) című egység költeményei között találunk főleg itáliai utazásokat felidéző szövegeket, olyanokat, amelyek Velence kevéssé ismert helyszíneire visznek, de olyanokat is, amelyek egy-egy történelmi személyiségről szólnak. Bravúros darab a *Nero sorban áll a boltban*, amelyben a nagy (őrült) császár személyén keresztül mond a szerző társadalomkritikát. „[N]incs MS, s Nero hátraszólt, hogy átmege a boltba. Közben Phaón / bámult ki az utcára, s látta, hogy egy koldus a járdán / összefolyt tócsából merít a kezével mocskos vizet, azt issza. Micsoda / egy elbaszott világ, mormogta maga elé. Ritkán mondta ki, / amit gondolt, csak ilyenkor sóhajtozott, amíg Nero sorban áll a boltban” (55). A *Messalina mégis mást szeret* című szöveg is hasonló hangvételben, egy történelmi személyiség jelenbe helyezésével mond véleményt a világunkról. Lehetne még példákat hozni arra, hogy Petriknél miként fonódnak egymásba a műveltség (latin ki-fejezések!) és a gondolattekervények a hétköznapi élet élményeivel, de azt hiszem, az eddig idézett részekből is látszik, hogy Petrik 21. századi poeta doctus. Aki ugyan – helyenként – mintha tudatosan próbálná levetni ezt a ruhát, de ilyenkor saját bőrét sérti fel.

Petrik a(z) általa tapasztalható világ egészen magas szellemi és nyelvi szinten való megragadására és értelmezésére törekszik „csupán”. Költészete tehát egyfelől a versben rögzítettekre kíván reflektálni, másfelől

a versírás aktusa maga a reflexió. A szerző a nyelvben és a kultúrában való hitét is megmutatja ezzel. A központozást sokszor mellőzve, a sortörésekkel való játéka során a szerző izgalmas szóösszeolvasásokra ad alkalmat, mindezt fűszerezi egy-egy összecsengő sorvéggel, és olyan gyönyörű képekkel nyitja a kötetet, mint ez: „mihez kezdjek a szándékaiddal / a véletlenjeidben fázom / épp rám illik ez a szépségeddel bélelt / elnyűtt bunda / megvéd minden viszontagságtól” (7). Persze megesik az is, hogy egymásra tolnak a képek, és egymást üt ki. De nem ez a jellemző.

A *Valami bizonytalanság* című szöveg zárósorából címet kölcsönző kötet egészen izgalmas és élvezetes versgyűjtemény, amely általános műveltségen felüli tájékozottságot feltételez olvasójáról. És Petrik nem esett abba a hibába, hogy a verseiben „világmegváltásra” vállalkozzék. A kötet vége felé, a (*lápvidék*) című fejezetbe rendezett versek között egyre erősödő a hétköznapi világra való utalás, amely óhatatlanul a saját helyzetünkre történő reflexióra készítet. „Csalódottan javítanak át egy ismeretlen nevet / az enyémre, s kérdik, hol vagyok. Pedig tudják, / hogy ebbe a langyosradiátor-végtelenbe vetve, amit / egy másik helyett ki tudja, miért / utalványoztak nekem. Mindegy. / Nem kutatom tovább szűkös határait / a folyosónyi univerzumnak. Nincs tovább, / tehát az »eddig« feltartóztathatatlan. S ablakai fényesebbek, / mint párás szándékaim, melyekkel lemondok” (129).

2018. május–június

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2018. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent kötetében (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Alföld, 2018. 5., 6.	Kalligram, 2018. 2.
Apokrif, 2018. 1.	Kortárs, 2018. 5., 6.
Confessio, 2018. 1.	Korunk, 2018. 5.
Élet és Irodalom, 2018. május 4., május 11., május 18., május 25.	Látó, 2018. 4., 5., 6.
június 1., június 8., június 15., június 22.	Magyar Napló, 2018. 5., 6.
Életünk, 2018. 5–6.	Mozgó Világ, 2018. 5., 6.
Eső, 2018. 2.	Műhely, 2018. 2., 3.
Ezredvég, 2018. 3.	Műút, 2018. 2.
Forrás, 2018. 5.	Napút, 2018. 3.
Helikon (Kolozsvár), 2018. május 10., május 25., június 10., június 25.	Parnasszus, 2018. 1.
Híd, 2018. 1., 2., 3.	Szekelyföld, 2018. 5.
Hitel, 2018. 5., 6.	Tiszatáj, 2018. 5., 6.
Irodalmi Jelen, 2018. 4., 5., 6.	Új Forrás, 2018. 5., 6.
Jelenkor, 2018. 5., 6.	Vár, 2018. 2.
	Várad, 2018. 3., 4., 5.
	Vigília, 2018. 5., 6.
	Zempléni Műzsa, 2018. 2.

Vers

1. ACSAI Roland: *A hajléktalan Jézus című szobor*. = Irodalmi Jelen, 5/30–31. p.
2. ACSAI Roland: *Hanem*. = Irodalmi Jelen, 5/29–30. p.
3. ACSAI Roland: *Üdvözlégy*. = Irodalmi Jelen, 5/31. p.
4. ÁDÁM Tamás: *Karnevál*. = Napút, 3/45. p.
5. ÁDÁM Tamás: *Keriben mulatós*. = Napút, 3/45. p.
6. ÁDÁM Tamás: *Rézpillák*. = Napút, 3/44. p.
7. ÁDÁM Tamás: *Tintabal és habról*. = Napút, 3/44. p.
8. ADY András: *Dolce et...* = Székelyföld, 5/54. p.
9. ADY András: *Gyere csak!* = Székelyföld, 5/55. p.
10. ADY András: *Kicsit bogymondjam*. = Székelyföld, 5/54. p.
11. ADY András: *Most milyen?* = Székelyföld, 5/55. p.
12. ÁGH István: *Himfy estéje*. = Műhely, 2/19–21. p.
13. AMBRUS Lajos: *Üzenet, másképp*. = Vár, 2/23. p.
14. ANTAL Balázs: *Ballada az ember fiáról*. = Műút, 2/6–7. p.
15. ANTAL Balázs: *Ballada az ember fiáról*. = Műút, 2/6–7. p.
16. ANTAL Balázs: *Közpünk egymásra blues*. = Műút, 2/8–9. p.
17. BABICZKY Tibor: *Aranykor*. = Élet és Irodalom, május 25. 14. p.
18. BABICZKY Tibor: *Főhajó*. = Élet és Irodalom, május 25. 14. p.
19. BABICZKY Tibor: *Vákuum*. = Élet és Irodalom, május 25. 14. p.
20. BABICS Imre: *Hajósinas*. = Magyar Napló, 5/36. p.
21. BABICS Imre: *Kormányos*. = Magyar Napló, 5/36. p.
22. BABICS Imre: *Valaki szavai*. = Napút, 3/228–229. p.
23. BAKONYI Péter: *Apámról*. = Zempléni Műzsa, 2/68–69. p.
24. BAKONYI Péter: *A nagykapu előtt*. = Zempléni Műzsa, 2/66–67. p.
25. BAKOS Martin: *Gamma*. = Várad, 5/11. p.
26. BALAJTHY Ferenc: *Ha zubanok...* = Vár, 2/59. p.
27. BALAJTHY Ferenc: *Más világok világa*. (Kokaintangó). = Vár, 2/59. p.
28. BALASKÓ Ákos: *Erózió*. = Eső, 2/5–7. p.
29. BALÁZS Imre József: *Argosz ugat távolról*. (Köpeny). (Bárd). (Gyengéd). (Nagyképű). (Úszkösödő). = Alföld, 5/40–41. p.
30. BALÁZS Imre József: *Nappali repülés*. (kiképzőtábor). (új). (agónia). = Eső, 2/46–47. p.
31. BALLA Zsófia: *Nővényi zaj*. = Műhely, 2/34. p.
32. BALLA Zsófia: *A valószínűtlen kezdet*. = Műhely, 2/34. p.
33. BARNA Júlia: [cím nélkül]. = Napút, 3/210. p.
34. BARNA T. Attila: *Csukd be az ablakot!* = Ezredvég, 3/35. p.
35. BARNA T. Attila: *József Attila szobra a Dunaparton*. = Ezredvég, 3/35. p.
36. BARTHA Orsolya: *Egyperces versek*. A türelem. Rozsda-fegyenc. Napfordulók. Ölelés. Égi mámor. = Irodalmi Jelen, 6/165–166. p.
37. BÁTTHORI Csaba: *Napjaink sora*. = Napút, 3/3. p.
38. BECSY András: *Só*. = Kortárs, 5/26. p.
39. BECSY András: *Szieszta*. = Kortárs, 5/26. p.
40. BENCE Lajos: *Schuman-vers*. = Vár, 2/52. p.
41. BENKŐ Ildikó: *Borbély Szilárd halálára*. = Napút, 3/139. p.
42. BENKŐ Ildikó: *Este*. = Napút, 3/137. p.
43. BENKŐ Ildikó: *Közönségem*. = Napút, 3/140. p.
44. BENKŐ Ildikó: *Nem kéne fájni*. = Napút, 3/140. p.
45. BENKŐ Ildikó: *Perc-kalitka*. = Napút, 3/138. p.
46. BENKŐ Ildikó: *Rend*. = Napút, 3/140. p.
47. BERETI Gábor: *Ember a Földön*. = Hitel, 6/52. p.
48. BERETI Gábor: *Egy Feuerstein típusú vers*. = Hitel, 6/50–51. p.
49. BERETI Gábor: *Egy Schönemann típusú vers*. = Hitel, 6/51–52. p.
50. BERTÓK László: *Fehér pontok az agyban*. (Firkák a szálmászálra). A nap. Az öröm. A kerítés. A szerep. Vakon hinni. Igen, igen. Nem találja. Védekezik. Hiába. = Jelenkor, 5/489–490. p.
51. BENESÓCZKY László: *Háttal a küriának*. = Tiszatáj, 5/24–25. p.
52. BÍRÓ Krisztián: *Rutin*. = Műút, 2/42–43. p.
53. BÍRÓ Timea: *Dagály*. = Irodalmi Jelen, 6/65. p.
54. BÍRÓ Timea: *Levetett szelek*. = Tiszatáj, 6/37–38. p.
55. BÍRÓ Timea: *Négy korty*. = Tiszatáj, 6/36. p.
56. BÍRÓ Timea: *összeomló ruhásszekrény*. = Irodalmi Jelen, 6/66. p.
57. BÍRÓ Timea: *A tagadás cselekvése*. Ásatás. Gyász. Zihálás. Fulladás. Ültetés. = Irodalmi Jelen, 6/64–65. p.
58. BIRTALAN Ferenc: *Ebéd a guyonban*. = Ezredvég, 3/25. p.
59. BIRTALAN Ferenc: *Elvívó pillanatok*. = Parnasszus, 1/91. p.

60. BIRTALAN Ferenc: *Mi mennyi?* = Ezredvég, 3/25. p.
61. BIRTALAN Ferenc: *Mikor a postáról jöttem.* = Parnasszus, 1/92. p.
62. BIRTALAN Ferenc: *Takarodó.* = Parnasszus, 1/93. p.
63. BOBORY Zoltán: *Abelárd hajnali imája, Hé-loise-re gondolva.* = Hítel, 6/55–56. p.
64. BOBORY Zoltán: *Fentről.* = Hítel, 6/56–57. p.
65. BODA Edit: *Bevezetés a tengerhez.* = Látó, 4/20. p.
66. BODA Edit: *Éjszakai vonulás.* = Látó, 4/21. p.
67. BODA Edit: *Az élet. Szét.* = Látó, 4/19. p.
68. BODA Edit: *A bosszútávfutó jegyzeteiből.* = Látó, 4/19. p.
69. BODA Edit: *Hübrisz.* = Látó, 4/21. p.
70. BODA Edit: *Madárfreskó.* = Látó, 4/20. p.
71. BODA Edit: *Utolsó vacsora.* = Látó, 4/20. p.
72. BODOSI György: *Belém hullottak szavaid...* = Forrás, 5/88. p.
73. BODROGI Sára: *Kutya a menhelyen.* = Műhely, 3/32. p.
74. BODROGI Sára: *Üresedés.* = Műhely, 3/32. p.
75. BOGDÁN László: *Ott túl, nem messze, már egy másik világ volt...* = Székelyföld, 5/11–17. p.
76. BORDÁS Máté: *Mancsnyomok I. / első lehallgatás.* = Műút, 2/16. p.
77. BORDÁS Máté: *Telefűjt.* = Műút, 2/17. p.
78. BOTÁR Attila: *Három balom.* = Vár, 2/29. p.
79. BOTÁR Attila: *Hiányzók.* = Vár, 2/29. p.
80. BOTÁR Attila: *Mert érkezel.* = Vár, 2/28–29. p.
81. BOTÁR Attila: *Tajga.* = Vár, 2/28. p.
82. BOTH Balázs: *Az éj roncsai.* = Hítel, 5/73–74. p.
83. BOTH Balázs: *Giotto di Bondone: A betlehemi gyermekgyilkosság (1304–1306).* = Magyar Napló, 5/29. p.
84. BOTH Balázs: *Egy lakás felszámolása.* = Hítel, 5/75. p.
85. BOTH Balázs: *Mednyánszky László: Lankás, mocsaras alföldi táj (1898 k.).* = Hítel, 5/74. p.
86. BOTH Balázs: *Mindszent hava.* = Hítel, 5/73. p.
87. BOTH Balázs: *Villon a piactéren.* = Magyar Napló, 5/29. p.
88. BOTOS Ferenc: *Szindbád reminiscenciák.* = Ezredvég, 3/155. p.
89. BOZSIK Péter: *Addig.* = Parnasszus, 1/16. p.
90. BOZSIK Péter: *Am.* = Parnasszus, 1/16. p.
91. BOZSIK Péter: *És ha.* = Parnasszus, 1/16. p.
92. BOZSIK Péter: *Kötél nélkül.* = Híd, 1/10. p.
93. BOZSIK Péter: *Míg te.* = Parnasszus, 1/16. p.
94. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Meléd szelíden ringó, örök tavasz.* = Irodalmi Jelen, 4/3. p.
95. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *RAKJ SZÍVEMBŐL MAGLYÁT.* = Irodalmi Jelen, 4/51–52. p.
96. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A sejtelen és a képzelés örvényei.* = Irodalmi Jelen, 5/3–5. p.
97. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Suttogó levelek ölen.* = Irodalmi Jelen, 6/3. p.
98. CIROK SZABÓ István: *Apám Szabadkán, anyám Újvidéken.* = Apokrif, 1/23. p.
99. CIROK SZABÓ István: *Jelzőtűz.* = Apokrif, 1/22. p.
100. CZIGÁNY György: *Darab dallam.* = Vigilia, 6/448. p.
101. CZILCZER Olga: *Betelt ideje.* = Műhely, 3/30. p.
102. CZILCZER Olga: *Mit öröl?* = Műhely, 3/30. p.
103. CZUCZ ENIKŐ: *A félreértés elkerülése végett.* = Kalligram, 2/19. p.
104. CZUCZ ENIKŐ: *Terek: birtokos határeset.* = Kalligram, 2/18. p.
105. CZUCZ ENIKŐ: *Terek: fejbén.* = Kalligram, 2/18. p.
106. CZUCZ ENIKŐ: *Visszaemlékezés: fragmentum.* = Kalligram, 2/17. p.
107. CSABAI Máté: *Ami megmaradt.* = Apokrif, 1/34. p.
108. CSABAI Máté: *elveszett.* = Apokrif, 1/35. p.
109. CSABAI Máté: *otthon a város.* = Apokrif, 1/36. p.
110. CSÁJI László Koppány: *Aquincumi Mithras-himnusz.* (Flavius Claudius Iulianus imája a mithraeumban). = Napút, 3/142. p.
111. CSÁJI László Koppány: *Flavius Claudius Iulianus szózata az aquincumi seregeibez (i.sz. 361).* = Napút, 3/141–142. p.
112. CSÁSZÁR László: *buddhista maszka.* = Élet és Irodalom, május 11. 17. p.
113. CSATA Ernő: *Hidember.* = Napút, 3/210. p.
114. CSATA Ernő: *Remekmű.* = Napút, 3/210. p.
115. CSEH Katalin: *Elmélkedő.* = Helikon, május 25. 8. p.
116. CSEH Katalin: *Szülői értekezlet.* = Helikon, május 25. 8. p.
117. CSEH Katalin: *Tűnődő.* = Helikon, május 25. 8. p.
118. CSEHY Zoltán: *A báziniéni.* = Élet és Irodalom, június 22. 14. p.
119. CSEHY Zoltán: *Karrier.* = Élet és Irodalom, június 22. 14. p.
120. CSEHY Zoltán: *Szürke slókák.* = Napút, 3/216. p.
121. CSELÉNYI Béla: *Felnőttsgem szonettje.* = Parnasszus, 1/75. p.
122. CSELÉNYI Béla: *Számnevek vese.* = Parnasszus, 1/74. p.

123. CSELÉNYI Béla: *Szonett a letargiáról.* = Parnasszus, 1/74. p.
124. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Forrás.* = Alföld, 6/6. p.
125. CSOBÁNKA Zsuzsa Emese: *Örökmozgó.* = Alföld, 6/5. p.
126. CSOMBOR Rita: *Fölött.* = Apokrif, 1/49. p.
127. CSOMBOR Rita: *Meggyfa és borostyán.* = Apokrif, 1/47–48. p.
128. CSONTOS Márta: *Az éjszaka képei.* = Várad, 4/15. p.
129. CSONTOS Márta: *Lényeglátó.* = Várad, 4/17. p.
130. CSONTOS Márta: *Lucian Blaga árnyékban marad.* = Helikon, június 25. 15. p.
131. CSONTOS Márta: *Még egy nap.* = Várad, 4/16. p.
132. CSONTOS Márta: *Radnóti a tündéri lánynak.* = Helikon, június 25. 15. p.
133. CSONTOS Márta: *Strindberg a félelem bővületében.* = Helikon, június 25. 15. p.
134. CSONTOS Márta: *Szabó Lőrinc tanácstalan.* = Helikon, június 25. 15. p.
135. DANYI Zoltán: *Tű vagy rajzszög.* = Híd, 1/8. p.
136. DEMÉNY Péter: *Tükör.* = Látó, 6/64–65. p.
137. DEZSŐ Márton: *Eljővetel.* = Eső, 2/31. p.
138. DEZSŐ Márton: *Ha lehet.* = Eső, 2/30. p.
139. DIENES Ottó: *The remembrance of the kiss.* = Vár, 2/4. p.
140. DOBOZI Eszter: *Kórtermek.* = Irodalmi Jelen, 5/11. p.
141. DOBOZI Eszter: *Még valami él.* = Irodalmi Jelen, 5/12. p.
142. DOMJÁN Gábor: *A körzet, a lakók meg a postás.* = Jelenkor, 5/526–528. p.
143. DOMOKOS Johanna: *retró.* = Helikon, június 25. 7. p.
144. DÖBRENTÉI Kornél: *A felszabadítás szomorúsága.* = Napút, 3/4–5. p.
145. DSIDA Jenő: *Sírvérs.* = Látó, 6/110. p.
146. EGRY Artúr: *alkony; a sörhahhoz.* = Ezredvég, 3/29–30. p.
147. EGRY Artúr: *cseresznyelevel.* = Ezredvég, 3/29. p.
148. EGRY Artúr: *olvadás.* = Ezredvég, 3/29. p.
149. EGRY Artúr: *a vers szövetén.* = Ezredvég, 3/30. p.
150. ESZTERÓ István: *A csendnek nincs kit követnie.* = Látó, 5/42–43. p.
151. ESZTERÓ István: *Hogy megolvadjon jégcsap csontvölője.* = Látó, 5/44–45. p.
152. ESZTERÓ István: *Ős génjeink amott a vaksi ágon.* = Látó, 5/43–44. p.
153. ESZTERÓ István: *Rontást megtörő csókos mágiával.* = Látó, 5/41–42. p.
154. FALCSIK Mari: *Anima(l) triste.* = Napút, 3/37. p.
155. FALCSIK Mari: *A bántalmazottbox.* = Élet és Irodalom, május 18. 17. p.
156. FALCSIK Mari: *A bűnhődésről.* = Napút, 3/36. p.
157. FALCSIK Mari: *A kivüálló.* = Napút, 3/37. p.
158. FALCSIK Mari: *Mi az ősz?* = Élet és Irodalom, május 18. 17. p.
159. FALCSIK Mari: *Néha összездár.* = Napút, 3/38. p.
160. FALCSIK Mari: *Nővé nővén.* = Élet és Irodalom, május 18. 17. p.
161. FALCSIK Mari: *Tapasztalat.* = Napút, 3/38. p.
162. FALCSIK Mari: *Új szomszédaink.* = Élet és Irodalom, május 18. 17. p.
163. FALCSIK Mari: *Vissza a figyelemhez.* = Napút, 3/37. p.
164. FALUSI Márton: *Radiológia.* = Magyar Napló, 6/46–47. p.
165. FAZEKAS István: *Udvarlás.* = Vár, 2/71. p.
166. FECSKE Csaba: *Árva.* = Hítel, 5/86–87. p.
167. FECSKE Csaba: *Gondolat volna.* = Vigilia, 6/436. p.
168. FECSKE Csaba: *A mi utcánk.* = Hítel, 5/86. p.
169. FECSKE Csaba: *Miért.* = Vigilia, 6/437. p.
170. FECSKE Csaba: *Miniátúrok.* Délután. Fűzfák. Domb. Ökörnyál. Tölgy Hólyagkláris. = Hítel, 5/88. p.
171. FECSKE Csaba: *Morzsalék.* = Műhely, 3/29. p.
172. FECSKE Csaba: *Nem követ reggel.* = Vigilia, 6/436. p.
173. FECSKE Csaba: *Reggel.* = Vigilia, 6/436–437. p.
174. FECSKE Csaba: *Szög a zsákból.* = Műhely, 3/28. p.
175. FECSKE Csaba: *Szögligeti tavasz.* = Hítel, 5/89. p.
176. FECSKE Csaba: *Üzenet.* = Hítel, 5/87. p.
177. FECSKE Csaba: *Végképp.* = Műhely, 3/28. p.
178. FEHÉR Renátó: *amnézia.* = Apokrif, 1/8–9. p.
179. FEHÉR Renátó: *Laktanya.* = Apokrif, 1/11. p.
180. FEKETE Anna: *Emigráns dal (IX).* = Eső, 2/7. p.
181. FEKETE Anna: *Emigráns dal (XX).* = Eső, 2/8. p.
182. FEKETE Anna: *Emigráns dal (XXI).* = Eső, 2/8. p.
183. FEKETE Anna: *Világtalan.* = Eső, 2/7. p.
184. FEKETE Vince: *Egység.* = Alföld, 5/32. p.
185. FEKETE Vince: *Labirintus.* = Alföld, 5/32. p.

186. FEKETE Vince: *Vargaváros*. Csendes délelőtt. Átmenetileg. Könyvbemutató. = Forrás, 6/3–5. p.
187. FEKETE Vince: *Vargaváros*. Dollár, márka, forint. Lakossági fórum. Anyósülés. A mester. = Látó, 4/5–10. p.
188. FELLINGER Károly: *Pompa*. = Műhely, 3/33. p.
189. FENYVESI Félix Lajos: *Haldokolva élet*. = Vigília, 5/351. p.
190. FENYVESI Orsolya: *Jóság*. = Parnasszus, 1/80. p.
191. FENYVESI Orsolya: *A néma terjedelm*. = Parnasszus, 1/80. p.
192. FENYVESI Ottó: *Halott vajdaságiakat olvasva*. Fehér Ferenc. = Vár, 2/19–21. p.
193. FENYVESI Ottó: *Vizuális mennyország*. = Híd, 1/15–21. p.
194. FERENCZY Noémi: *Ajánlás*. = Vár, 2/54. p.
195. FERENCZY Noémi: *Ballada*. = Vár, 2/53. p.
196. FERENCZY Noémi: *Felgyorsult idő (hektikus dal) ADI*. = Vár, 2/54. p.
197. FERENCZY Noémi: *Üledék*. = Vár, 2/52–53. p.
198. FILIP Tamás: *Kettőzött csend*. = Parnasszus, 1/86. p.
199. FLEITH Orsolya: *Totemet a mának*. = Vár, 2/71. p.
200. FÖVÉNYI Sándor: *akkor is, ha nincs*. = Ezredvég, 3/82. p.
201. FÖVÉNYI Sándor: *Még vagyok*. = Ezredvég, 3/36. p.
202. FÖVÉNYI Sándor: *Mi magyarok*. = Ezredvég, 3/36–37. p.
203. FÖVÉNYI Sándor: *Síneken*. = Ezredvég, 3/37. p.
204. FÜLEKI Gábor: *Slóka-variáció Pierre Jean Jouve Ritka gyöngyök című versére*. = Napút, 3/216. p.
205. GAJDOS Ágoston: *leképződés*. = Zempléni Múzea, 2/64. p.
206. GAJDOS Ágoston: *zöldszembolt*. = Zempléni Múzea, 2/65. p.
207. GAJDOS András: *Húdon*. = Ezredvég, 3/54. p.
208. GAJDOS András: *Nizza*. = Ezredvég, 3/54. p.
209. GAJDOS András: *Szürküllet*. = Ezredvég, 3/54. p.
210. GÁL Csaba: *Levegőnek*. = Vár, 2/7. p.
211. GÁL Csaba: *Rend a lelke*. = Vár, 2/7. p.
212. GÁL Csaba: *Rombol az ének*. = Vár, 2/6. p.
213. GÁL Csaba: *Üzenet egy hópehelykastélyból*. = Vár, 2/7. p.
214. GÁL Csaba: *Virrasztás résnyitlenség*. = Vár, 2/6. p.
215. GÁTFALVI István: *Számla*. = Napút, 3/129. p.
216. GÉCZI János: *Akilleusz lovai*. = Kalligram, 2/9. p.
217. GÉCZI János: *Ars aminale*. = Kalligram, 2/8. p.
218. GÉCZI János: *Glossza*. = Napút, 3/177. p.
219. GÉCZI János: *Hűség*. = Forrás, 5/14–16. p.
220. GÉCZI János: *...nem lehet*. = Magyar Napló, 6/45. p.
221. GÉCZI János: *Szövegűbűség*. = Alföld, 6/40–41. p.
222. GÉCZI János: *Ultima materia*. = Híd, 1/12–14. p.
223. GÉHER István László: *A brazil díszkötűz*. = Napút, 3/217. p.
224. G[ÉHER]. István László: *Fészkekrakó*. (szanzen). = Parnasszus, 1/70. p.
225. G[ÉHER]. István László: *Lepkék*. = Műhely, 3/27. p.
226. G[ÉHER]. István László: *Sit. tibi terra*. = Élet és Irodalom, június 15. 14. p.
227. G[ÉHER]. István László: *Vizsga*. = Élet és Irodalom, június 15. 14. p.
228. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *Baleset*. = Műhely, 2/30. p.
229. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *A bús férfi panasza*. = Műhely, 2/30. p.
230. GELLÉN-MIKLÓS Gábor: *A Szűz havában*. = Műhely, 2/30. p.
231. GERGELY Ágnes: *Baleseti kórház*. = Élet és Irodalom, június 1. 14. p.
232. GERLEI Dávid: *Québec éjszaka*. = Tiszatáj, 5/27. p.
233. GIRHINY Anna: *Szabadesés*. = Irodalmi Jelen, 5/125–126. p.
234. GOSZTOLA Gábor: *Gyümölcs*. = Napút, 3/214. p.
235. GÖMÖRI György: *Collegium Josephinum*. = Alföld, 6/32–33. p.
236. GÖMÖRI György: *Kárhozat*. = Alföld, 6/33. p.
237. GÖMÖRI György: *Sziszifosz Hunniában*. = Alföld, 6/34. p.
238. GÖMÖRI György: *Egy tudós arcképehez*. = Irodalmi Jelen, 4/41. p.
239. GÖMÖRI György: *Wilfred Owen jegyzeteiből*. = Alföld, 6/33. p.
240. GRECSÓ Krisztián: *Ha szeretne*. = Forrás, 5/89–90. p.
241. GRECSÓ Krisztián: *Midőn saját szívéhez*. = Alföld, 5/43–44. p.
242. GRECSÓ Krisztián: *A miénk*. = Alföld, 5/45–46. p.
243. GRECSÓ Krisztián: *Negatív*. = Alföld, 5/44–45. p.

244. GRECSÓ Krisztián: *Örök más*. = Forrás, 5/89. p.
245. GÜLCH Csaba: *Öröm...* = Műhely, 2/27–28. p.
246. GYIMESI László: *A holnap költészetéhez*. = Ezredvég, 3/9–10. p.
247. GYIMESI László: *Szolgálati út*. = Ezredvég, 3/10–11 p.
248. GYIMESI László: *Tétova tavasz jön*. = Ezredvég, 3/8. p.
249. GYÖRE Balázs: *méreg zsák*. = Napút, 3/178. p.
250. GYÖRE Imre: *Felmérés*. = Ezredvég, 3/134–135. p.
251. GYÖRFI Kata: *közel lakunk a tengerhez*. = Helikon, június 10. 13. p.
252. GYÖRFI Kata: *a nappalnyi idő*. = Helikon, június 10. 13. p.
253. GYÖRFI Kata: *rokonok vagyunk*. = Helikon, június 10. 13. p.
254. GYÖRGY Alida: *Pótszelekvések*. = Várad, 5/5–6. p.
255. HALMAI Tamás: *Kállay Kotász Zoltán*. = Napút, 3/209. p.
256. HALMAI Tamás: *A kíváncsi rigó*. = Parnasszus, 1/77. p.
257. HALMAI Tamás: *Nyolcvan év alatt a fönt körül*. = Napút, 3/209. p.
258. HALMAI Tamás: *A rendfőnök*. = Parnasszus, 1/76. p.
259. HEGEDŰS Gyöngyi: *Kék ing*. = Tiszatáj, 5/36. p.
260. HEGEDŰS Gyöngyi: *Pozzo az intenzívben*. = Tiszatáj, 5/35. p.
261. HORVÁTH Benji: *Aliens*. = Korunk, 5/71–72. p.
262. HORVÁTH Benji: *Anarchy in the market*. = Székelyföld, 5/56–57. p.
263. HORVÁTH Benji: *boldog az esővel*. = Jelenkor, 5/530. p.
264. HORVÁTH Benji: *eredet. az utolsó alkímista emlékére*. 12 ébredés. 13 tranzit. 9 erő. 13 játék. 12 újhöld. = Helikon, június 10. 4. p.
265. HORVÁTH Benji: *FTW*. = Műút, 2/23. p.
266. HORVÁTH Benji: *Gif noir*. = Korunk, 5/70. p.
267. HORVÁTH Benji: *A hiú nyelvi fotoszintézise*. = Látó, 5/5–6. p.
268. HORVÁTH Benji: *Kurvák pénz drogok avantgárd*. = Tiszatáj, 6/41. p.
269. HORVÁTH Benji: *Limbában limózzunk nárcisszal*. = Tiszatáj, 6/39. p.
270. HORVÁTH Benji: *Reggeli gyűlölet*. = Korunk, 5/70. p.
271. HORVÁTH Benji: *Self made boy*. = Tiszatáj, 6/40. p.
272. HORVÁTH Benji: *tranzit*. = Helikon, június 25. 12. p.
273. HORVÁTH Benji: *Triumfo della Morte, Palermo, 1446*. = Helikon, május 10. 1. p.
274. HORVÁTH Benji: *VHS*. = Korunk, 5/71. p.
275. HORVÁTH Benji: *„What else is there?”* = Tiszatáj, 6/39–40. p.
276. HORVÁTH Benji: *WTF*. = Műút, 2/20. p.
277. HORVÁTH Eszter: *Okosakat*. = Műút, 2/41. p.
278. HORVÁTH Eszter: *Készen*. = Műút, 2/40. p.
279. HORVÁTH Eve: *Gyakorlatok*. = Eső, 2/50. p.
280. HORVÁTH Eve: *Kozmikus emberpár*. = Eső, 2/51. p.
281. HORVÁTH Eve: *Zőrejek*. = Eső, 2/51. p.
282. HORVÁTH Veronika: *Gyökérhaló*. jó bőr. csonthéj. virághús. vessző. pont. = Eső, 2/47–48. p.
283. HORVÁTH Veronika: *gyümölcsbús*. = Műhely, 3/31. p.
284. HORVÁTH Veronika: *nász*. = Műhely, 3/31. p.
285. HORVÁTH Viktor: *Angyalka*. = Mozgó Világ, 6/46. p.
286. HORVÁTH Viktor: *Rome Total War*. = Mozgó Világ, 6/46. p.
287. HORVÁTH Viktor: *Szafari*. = Mozgó Világ, 6/47. p.
288. HUBAI Gábor: *Milyen szép*. = Várad, 5/4. p.
289. HUBAI Gábor: *szégyenérzék nélkül*. = Várad, 5/4–5. p.
290. IZSÓ Zita: *Bontás*. = Alföld, 6/7. p.
291. IZSÓ Zita: *Az új remény*. = Alföld, 6/7. p.
292. IZSÓ Zita: *Az utolsó áldozat*. = Alföld, 6/6–7. p.
293. JAKABFFY Éva: *Sándor György születésnapjára*. = Napút, 3/211. p.
294. JÁSZ Attila: *Álomtükör*. = Alföld, 5/43. p.
295. JÁSZ Attila: *Átutazóban*. = Irodalmi Jelen, 4/56. p.
296. JÁSZ Attila: *Együttható*. = Alföld, 5/43. p.
297. JÁSZ Attila: *Éjszakai játszótér*. = Alföld, 5/41. p.
298. JÁSZ Attila: *GPS nélkül*. (valahol). (éjszakai autópályán). = Irodalmi Jelen, 4/56. p.
299. JÁSZ Attila: *Hepehupa*. (szilágyan). (maradék). = Irodalmi Jelen, 4/55. p.
300. JÁSZ Attila: *Az indiák felé*. = Alföld, 5/42. p.
301. JÁSZ Attila: *Paplan alatt*. = Alföld, 5/42. p.
302. JÁSZ Attila: *Újabb alkalom*. = Alföld, 5/42. p.
303. JÓNÁS Tamás: *Ha megérted*. = Eső, 2/29. p.
304. JÓNÁS Tamás: *Kardiológia*. = Eső, 2/29. p.
305. JÓNÁS Tamás: *Összefoglaló*. = Parnasszus, 1/73. p.

306. JÓNÁS Tamás: *Szenvedély*. = Parnasszus, 1/73. p.
307. JUHÁSZ Róbert: *A félhomályban alig*. = Kalligram, 2/41. p.
308. JUHÁSZ Róbert: *Hidas*. = Kalligram, 2/42. p.
309. JUHÁSZ Róbert: *A köröm alatt*. = Kalligram, 2/41. p.
310. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Béke*. = Várad, 4/9. p.
311. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Csira*. = Várad, 4/10. p.
312. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Deus ex machina*. = Várad, 4/8. p.
313. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Hat kemény sor*. = Várad, 4/9. p.
314. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Lólapp nélkül*. (Cím nélkül helyett). = Várad, 4/10. p.
315. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Egy másik fény*. = Várad, 4/8. p.
316. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Szólószónata*. = Várad, 4/9. p.
317. JUHÁSZ Zsuzsanna: *Világképlet*. = Várad, 4/10. p.
318. KABAI Lóránt: *a bakonyinánai szelben ülve*. = Élet és Irodalom, május 18. 14. p.
319. KABAI Lóránt: *bűsvét bétfő*. = Élet és Irodalom, május 18. 14. p.
320. KABAI Lóránt: *kezdeni*. = Műút, 2/3. p.
321. KABAI Lóránt: *ma nem*. = Műút, 2/4. p.
322. KABAI Lóránt: *magyar eső*. = Műút, 2/5. p.
323. KALÁSZ Márton: *Árva jeladás*. = Műhely, 3/25. p.
324. KALÁSZ Márton: *Bánat*. = Műhely, 3/26. p.
325. KALÁSZ Márton: *Családörténetek. Hon-Heimat*. = Műhely, 3/25. p.
326. KALÁSZ Márton: *Helyszín – kép a falon*. = Kortárs, 5/3. p.
327. KALÁSZ Márton: *Könnyebb volna*. = Kortárs, 5/3. p.
328. KÁLI KIRÁLY István: *Halottaim jelleméről*. = Látó, 5/22–25. p.
329. KÁNTOR Zsolt: *Hozsánna*. = Múlt és jövő, 1/77. p.
330. KÁNTOR Zsolt: *Igazság által leszél erős*. Ézsaiás éneke. = Ezredvég, 3/19. p.
331. KÁNTOR Zsolt: *Klauzula*. = Ezredvég, 3/19. p.
332. KÁNTOR Zsolt: *Siloám tava*. = Múlt és jövő, 1/73. p.
333. KEMENES Henriette: *Ima 2.1.* = Várad, 5/16–17. p.
334. KEMÉNY Gabriella: *Csikkek*. = Irodalmi Jelen, 6/56–57. p.
335. KEMÉNY Gabriella: *Öt nap Prágában*. = Irodalmi Jelen, 6/55–56. p.
336. KEMÉNY István: *CV*. = Műút, 2/10. p.
337. KEMÉNY István: *Kérdés*. = Műút, 2/11. p.
338. KEMÉNY István: *A legelső sor*. = Műút, 2/11. p.
339. KEMÉNY István: *Taxiban*. = Műút, 2/10. p.
340. KENÉZ Ferenc: *Betű és búza*. = Korunk, 5/33. p.
341. KENÉZ Ferenc: *Elegem*. = Korunk, 5/32. p.
342. KENÉZ Ferenc: *Évvoege*. = Korunk, 5/33. p.
343. KENÉZ Ferenc: *Az ifjúság*. = Korunk, 5/34. p.
344. KENÉZ Ferenc: *Kamaszkori*. = Korunk, 5/32–33. p.
345. KENÉZ Ferenc: *Leszel*. = Korunk, 5/34. p.
346. KENÉZ Ferenc: *A lista*. = Korunk, 5/34. p.
347. KERTI Károly György: [cím nélkül]. = Napút, 3/210. p.
348. KESZTHELYI György: *Bolond telek és nyarak*. = Látó, 4/63–64. p.
349. KESZTHELYI György: *Fordul a kulcs*. = Látó, 4/67. p.
350. KESZTHELYI György: *A másik arculat*. = Látó, 4/62–63. p.
351. KESZTHELYI György: *Rongylelkek*. = Látó, 4/66. p.
352. KESZTHELYI György: *Statárium*. = Látó, 4/64–65. p.
353. KESZTHELYI György: *Tényállás*. = Látó, 4/65–66. p.
354. KESZTHELYI Rezső: *Félbemaradt kísérletek*. = Parnasszus, 1/32–34. p.
355. KIRILLA Teréz: *A nyolcadik napon*. = Élet és Irodalom, június 8. 16. p.
356. KIRILLA Teréz: *A szem fáradásáról*. = Élet és Irodalom, június 8. 16. p.
357. Kiss Anna: *A Dong Nai menti út*. = Napút, 3/35. p.
358. Kiss Ottó: *A bátyám öccse*. (Kóla). (Kesztyű). = Tiszatáj, 5/16–23. p.
359. KLEMM József: *Hetedik stáció*. = Hid, 2/3–4. p.
360. KÓBOR Adriána: *Kitartásszámtan*. = Látó, 4/33–35. p.
361. KÓBOR Adriána: *Őrizema*. = Parnasszus, 1/82–85. p.
362. KOCIS Gábor: [cím nélkül]. = Napút, 3/212. p.
363. KLEMM József: *Hetedik stáció*. = Hid, 2/3–4. p.
364. KORMÁNYOS Ákos: *Árvabáz és tömegsír*. = Hid, 2/9. p.
365. KORMÁNYOS Ákos: *Ha nem fordulsz meg*. = Hid, 2/7–8. p.
366. KORMÁNYOS Ákos: *Összeprésellek*. = Hid, 2/8. p.
367. KOVÁCS Gáborján: *Rigmadarazs*. = 6/78–82. p.

368. KOVÁCS István: *Első két fényképem*. = Hitel, 5/14–15. p.
369. KOVÁCS István: *A jelen idő kísérlete*. = Hitel, 5/16. p.
370. KOVÁCS István: *„Mindvégig veletek...”* = Magyar Napló, 5/22. p.
371. KÖRTESI Márton: *Álomszekvencia*. = Helikon, május 10. 10. p.
372. KÖRTESI Márton: *Compelling*. = Helikon, május 10. 10. p.
373. KÖRTESI Márton: *Kágyilló*. = Helikon, május 10. 10. p.
374. KÖRTESI Márton: *A szöközőkben*. = Helikon, május 10. 10. p.
375. KÖRTESI Márton: *Templomrom*. = Helikon, május 10. 10. p.
376. KULCSÁR Edmond: *„Annak pedig, akinek hatalmában áll megerősíteni benneteket”*. = Helikon, június 10. 10. p.
377. KULCSÁR Edmond: *En teknőben fürdök*. = Helikon, június 10. 10. p.
378. KULCSÁR Edmond: *Fantomfajás*. = Helikon, június 10. 10. p.
379. KULCSÁR Edmond: *Gebenna*. = Helikon, június 10. 10. p.
380. KULCSÁR Edmond: *Szimmetria*. = Helikon, június 10. 10. p.
381. KUPIHÁR Rebeka: *akkor ki*. = Irodalmi Jelen, 4/18. p.
382. KUPIHÁR Rebeka: *asszonyensend*. = Irodalmi Jelen, 4/18. p.
383. KUPIHÁR Rebeka: *kétfélel imádkozók*. = Irodalmi Jelen, 4/19. p.
384. KUPIHÁR Rebeka: *kétlábú örömök*. = Irodalmi Jelen, 4/19. p.
385. KUPIHÁR Rebeka: *szépszomj*. = Irodalmi Jelen, 4/19. p.
386. KUPIHÁR Rebeka: *vasárnap*. = Irodalmi Jelen, 4/18. p.
387. KÜRTI László: *mese a cetekről*. = Helikon, május 10. 15. p.
388. KÜRTI László: *mielőtt leírnád*. = Helikon, május 10. 15. p.
389. LACKFI János: *Feltartóztatbatatlanul*. = Műhely, 2/25–26. p.
390. LACKFI János: *Gondolatok a képtárban*. = Kortárs, 5/23–25. p.
391. LACKFI János: *Lét és nemléti között*. = Kortárs, 5/22–23. p.
392. LADIK Katalin: *Csendélet halakkal*. = Parnasszus, 1/7. p.
393. LADIK Katalin: *Halkan lecsatolja*. = Parnasszus, 1/5. p.
394. LADIK Katalin: *Hullámzó képekben a tenger*. = Parnasszus, 1/6. p.
395. LADIK Katalin: *Látomás nyűgözötte le öket*. = Parnasszus, 1/7. p.
396. LADIK Katalin: *Lebúzza róla a szépséget*. = Parnasszus, 1/7. p.
397. LADIK Katalin: *A szörnyeteg, akit szeretünk*. = Parnasszus, 1/5. p.
398. LADIK Katalin: *Teknős*. = Parnasszus, 1/8. p.
399. LADIK Katalin: *Tenger, senki*. = Parnasszus, 1/6. p.
400. LAJTOŠ Nóra: [cím nélkül]. = Napút, 3/212. p.
401. LÁNG Orsolya: *álmofejtés*. = Műút, 2/37. p.
402. LÁNG Orsolya: *buborék*. = Műút, 2/36. p.
403. LÁNG Orsolya: *A csomag átrubázása*. = Látó, 6/47. p.
404. LÁNG Orsolya: *A felidézett mozdulat*. = Látó, 6/45. p.
405. LÁNG Orsolya: *illeszkedések*. = Műút, 2/36. p.
406. LÁNG Orsolya: *Jelen*. = Látó, 6/45–46. p.
407. LÁNG Orsolya: *Meridián*. = Látó, 6/46. p.
408. LÁNG Orsolya: *Szétballás*. = Látó, 6/46–47. p.
409. LAPIS József: *Üzenet. Haza*. = Zempléni Múzsza, 2/59–60. p.
410. LÁSZLÓ Noémi: *Egyenes beszéd*. = Látó, 6/5. p.
411. LÁSZLÓ Noémi: *Pordal*. = Helikon, június 25. 1. p.
412. LÁSZLÓFFY Aladár: *Ének az itthonlakóról*. = Napút, 3/120. p.
413. LÁSZLÓFFY Aladár: *A megtalált ember*. = Napút, 3/121. p.
414. LÁZÁR Bence András: *Hommage*. = Kortárs, 6/29. p.
415. LÁZÁR Bence András: *Kezdjük el*. = Kortárs, 6/29–30. p.
416. LÁZÁR Bence András: *Terméssel*. = Kortárs, 6/30–31. p.
417. LÉKA Géza: *Hősök*. = Hitel, 5/63. p.
418. LÉKA Géza: *A nemzeti parkban*. = Hitel, 5/62. p.
419. LÉKA Géza: *Té csak fényeskedj!* = Hitel, 5/64. p.
420. LENNERT MÓGER Timea: *Mingli mese*. = Magyar Napló, 5/13. p.
421. LENNERT MÓGER Timea: *Távolok*. = Magyar Napló, 5/13. p.
422. LŐRINCZ József: *Ablakok*. = Várad, 4/18. p.
423. LŐRINCZ József: *Élőnyös hely*. = Várad, 4/18. p.
424. LŐRINCZ József: *Fekete vers*. = Várad, 4/18. p.
425. LŐRINCZ József: *Halmaz*. = Várad, 4/19. p.

426. LŐRINCZ József: *Idő-kút*. = Ezredvég, 3/26. p.
427. LŐRINCZ József: *Kilencedik emelet*. = Várad, 4/19. p.
428. LŐRINCZ József: *Mélységeim*. = Várad, 4/19–20. p.
429. LŐRINCZ József: *Nézőpontok*. = Várad, 4/20. p.
430. LŐRINCZ József: *Nincs elég fény*. = Ezredvég, 3/26. p.
431. LŐRINCZ József: *Reggel 5.* = Ezredvég, 3/26. p.
432. LŐRINCZ P. Gabriella: *Anyu*. = Irodalmi Jelen, 6/75. p.
433. LŐRINCZ P. Gabriella: *Csak*. = Irodalmi Jelen, 5/23. p.
434. LŐRINCZ P. Gabriella: *Fogadalom*. = Irodalmi Jelen, 5/22. p.
435. LŐRINCZ P. Gabriella: *Negyvenkettő*. = Irodalmi Jelen, 5/22–23. p.
436. LÖVÉTEI Lázár László: *B. Zs. színművészhez*. = Látó, 5/15. p.
437. LÖVÉTEI Lázár László: *A damaszkuszi út*. Appendix az „Ökovecc”-eclogához. = Élet és Irodalom, május 25. 17. p.
438. LÖVÉTEI Lázár László: „Ökovecc”-ecloga. = Élet és Irodalom, május 25. 17. p.
439. MADÁR János: *Balkány, tanyavilág*. = Hítel, 6/34–35. p.
440. MADÁR János: *Homoklédérc a végtelen*. = Hítel, 6/36. p.
441. MADÁR János: *Törésvonalak*. = Hítel, 6/35. p.
442. MAGYAR Eszter Csenge: *Keresztutak*. = Irodalmi Jelen, 5/38–39. p.
443. MAGYAR Eszter Csenge: *Látó-tér*. = Irodalmi Jelen, 6/23. p.
444. MAGYAR Eszter Csenge: *Pupilla-decrescendo*. = Irodalmi Jelen, 6/20–21. p.
445. MAGYAR Eszter Csenge: *Tárgytalan*. = Irodalmi Jelen, 5/37. p.
446. MAGYAR Eszter Csenge: *űrszemét*. = Irodalmi Jelen, 6/22. p.
447. MAGYAR Eszter Csenge: *Vágotott verzióink*. = Irodalmi Jelen, 5/40. p.
448. MÁHR Gábor: *Drágákó*. = Műhely, 3/39. p.
449. MÁHR Gábor: *Kalotaszeg nagy erdő*. = Műhely, 3/39. p.
450. MÁHR Gábor: *Özvegyasszonyok*. = Műhely, 3/38. p.
451. MÁHR Gábor: *Új lakat, új mánia*. = Műhely, 3/38. p.
452. MÁHR Gábor: *Újjak*. = Műhely, 3/40. p.
453. MAKÁRY Sebestyén: *70-szer 4.* = Kalligram, 2/34. p.
454. MAKÁRY Sebestyén: *Áradás*. = Kalligram, 2/33. p.
455. MAKÁRY Sebestyén: *Éjszakát*. = Kalligram, 2/33. p.
456. MAKÁRY Sebestyén: *Paradicsomok*. = Kalligram, 2/34. p.
457. MAKLÁRI Éva, P.: *Babits Mihálynak még húsvét előtt*. = Vár, 2/30–32. p.
458. MARAFKÓ László: *Én*. = Műhely, 2/31. p.
459. MARAFKÓ László: *Ha*. = Műhely, 2/31. p.
460. MARAFKÓ László: *Hajléktalan*. = Műhely, 2/31. p.
461. MÄRCUȚIU-RÁCZ Dóra: *fogyókúra*. = Helikon, május 10. 12. p.
462. MÄRCUȚIU-RÁCZ Dóra: *nu cunos*. = Helikon, május 10. 13. p.
463. MÄRCUȚIU-RÁCZ Dóra: *palacsinta*. = Helikon, május 10. 12. p.
464. MARCZINKA Csaba: *Fagyos tavasz jön*. = Ezredvég, 3/11. p.
465. MARKÓ Béla: *Átfordítás*. = Kortárs, 6/3–4. p.
466. MARKÓ Béla: *Első személy*. = Székelyföld, 5/9–10. p.
467. MARKÓ Béla: *Epiphania domini*. = Székelyföld, 5/7–8. p.
468. MARKÓ Béla: *Pókerarc*. = Eső, 2/3–4. p.
469. MARKÓ Béla: *Sírályok Marosvásárhely fölött*. = Látó, 6/66–67. p.
470. MARKÓ Béla: *A teremtséről*. = Mozgó Világ, 5/67. p.
471. MARNO János: *1965*. = Vigília, 6/438. p.
472. MARNO János: *Csak ne*. = Élet és Irodalom, június 8. 16. p.
473. MARNO János: *Csendélet*. = Tiszatáj, 6/16. p.
474. MARNO János: *Csontritkulás*. = Élet és Irodalom, június 8. 16. p.
475. MARNO János: *Csoportkép küttal és egy szerelőküttal*. = Forrás, 5/77. p.
476. MARNO János: *Ég, egész, egész*. = Élet és Irodalom, június 8. 16. p.
477. MARNO János: *Az ember mint a természet utópiája*. = Tiszatáj, 6/18–19. p.
478. MARNO János: *Epifánia*. = Vigília, 6/438. p.
479. MARNO János: *A fájdalom*. = Kortárs, 6/28. p.
480. MARNO János: *Ha elmész*. = Alföld, 6/3–4. p.
481. MARNO János: *Haszon*. = Élet és Irodalom, június 8. 16. p.
482. MARNO János: *Helyzetdal*. = Vigília, 6/437–438. p.
483. MARNO János: *Hommage á Bartók*. = Élet és Irodalom, június 8. 16. p.

484. MARNO János: *Kísértetkiállítás*. = Tiszatáj, 6/16. p.
485. MARNO János: *Még jobb*. = Kortárs, 6/27–28. p.
486. MARNO János: *Megvilágosodás*. = Élet és Irodalom, június 8. 16. p.
487. MARNO János: *Miért ne*. = Forrás, 5/78–79. p.
488. MARNO János: *Piszkozat*. = Alföld, 6/3. p.
489. MARNO János: *Poe(ma). hommage*. = Napút, 3/34. p.
490. MARNO János: *Polip*. = Alföld, 6/4–5. p.
491. MARNO János: *Sorrend*. = Tiszatáj, 6/15. p.
492. MARNO János: *Szerelem a tanyán*. = Műhely, 3/42. p.
493. MARNO János: *Szereposzlás*. = Tiszatáj, 6/14–15. p.
494. MARNO János: *Tájkép, előbívóban*. = Tiszatáj, 6/17–18. p.
495. MARNO János: *Tárlat*. = Tiszatáj, 6/17. p.
496. MARNO János: *Versbevezés*. = Műhely, 3/41. p.
497. MARTON-ADY Edina: *Félbét-napló*. Hétfő. Kedd. Szerda. Csütörtök. Ébredés. Szeretek. = Irodalmi Jelen, 5/24–25. p.
498. MAURITS Ferenc: *benes*. = Hid, 1/9. p.
499. MAURITS Ferenc: *Csipkeangyal*. = Tiszatáj, 6/42–43. p.
500. MELIORISZ Béla: *Ez lesz*. = Mozgó Világ, 6/48. p.
501. MELIORISZ Béla: *Ha valamikor*. = Mozgó Világ, 6/49. p.
502. MELIORISZ Béla: *Konyhai cetlik*. = Mozgó Világ, 6/48. p.
503. MELIORISZ Béla: *Mindig így*. = Mozgó Világ, 6/47. p.
504. MEZEY Katalin: *Az Istennek készült bejáraton át*. = Magyar Napló, 5/5. p.
505. MEZEY Katalin: *Virágének*. = Magyar Napló, 5/4–5. p.
506. MIHÓK Tamás: *Kiszemeltem egy fát*. = Várad, 5/15. p.
507. MIKLYA Zsolt: *Újperspektíva*. = Mozgó Világ, 5/68. p.
508. MOHÁCSI Árpád: *egyetlenegy*. = Élet és Irodalom, május 4. 14. p.
509. MOHÁCSI Árpád: *Hannibál beugrik*. = Élet és Irodalom, május 4. 14. p.
510. MOHÁCSI Árpád: *hopp szlalom*. = Élet és Irodalom, május 4. 14. p.
511. MOHAI V. Lajos: *Arnyégyümölcs hull a falakról*. = Műhely, 3/34. p.
512. MOHAI V. Lajos: *Mindig az éj*. = Műhely, 3/35. p.
513. MOHAI V. Lajos: *Utóbang*. = Műhely, 3/36. p.
514. MOLNÁR Zsolt: *Csendtűkör*. = Várad, 4/5–6. p.
515. MOLNÁR Zsolt: *Dőlésszegen túli magány*. = Várad, 4/6–7. p.
516. MOLNÁR Zsolt: *Egyenes magasság*. = Várad, 4/4–5. p.
517. MOLNÁR Zsolt: *Keresztülengedés*. = Várad, 4/5. p.
518. MÓRITZ Mátyás: *A bőrkötésű Sándor Györgynek*. = Napút, 3/212. p.
519. NÁDASDY Ádám: *Csodálkozva, tisztelettel*. = Székelyföld, 5/6. p.
520. NÁDASDY Ádám: *Gallér*. = Irodalmi Jelen, 6/9. p.
521. NÁDASDY Ádám: *Kilincs, ágy, batárállomás*. = Irodalmi Jelen, 6/9. p.
522. NÁDASDY Ádám: *Önismereti sláger*. = Irodalmi Jelen, 6/10. p.
523. NÁDASDY Ádám: *Önként és dalolva*. = Székelyföld, 5/5. p.
524. NÁDASDY Ádám: *Vegyen friss földet*. = Székelyföld, 5/5. p.
525. NAGY István, P.: *Bűn*. = Eső, 2/53. p.
526. NAGY István, P.: *Folyt*. = Eső, 2/53. p.
527. NAGY István, P.: *Sosem vagyok*. = Eső, 2/52. p.
528. NAGY Lea: *Fehérbe öltözött*. = Magyar Napló, 6/12. p.
529. NAGY Márta Júlia: *Kronosz-ábrázolás egy Mexikói úti ház falán*. = Élet és Irodalom, május 4. 17. p.
530. NAGY Zsuka: *földutakon, rövidre vágva*. (helyzetjelentés). = Élet és Irodalom, június 1. 17. p.
531. NÉMETH András: *Ars poetica*. = Napút, 3/143–144. p.
532. NÉMETH András: *A bárhol megtalálható tökéletes*. = Ezredvég, 3/42. p.
533. NÉMETH András: *Határban a végtelen*. = Napút, 3/144. p.
534. NÉMETH András: *Udvari bolond gyermektelen vénkirálynak*. = Ezredvég, 3/43. p.
535. NYIRÁN Ferenc: *Kentaur, a beletörődő*. = Tiszatáj, 5/37–38. p.
536. NYIRÁN Ferenc: *Kentaur, a vakmerő*. = Tiszatáj, 5/37. p.
537. NYIRÁN Ferenc: *a vallomás*. = Tiszatáj, 5/38. p.
538. OLÁH András: *aznap*. = Irodalmi Jelen, 4/36. p.
539. OLÁH András: *fogoly vagyok*. = Várad, 3/22. p.
540. OLÁH András: *hogy megmaradj*. = Helikon, május 10. 15. p.
541. OLÁH András: *idegen voltál*. = Kalligram, 2/60. p.

542. OLÁH András: *jövendölés*. = Várad, 3/23–24. p.
543. OLÁH András: *Kérdések*. = Székelyföld, 5/39. p.
544. OLÁH András: *kinek az álmában*. = Kalligram, 2/60. p.
545. OLÁH András: *Másik olvasat*. = Székelyföld, 5/39–40. p.
546. OLÁH András: *meddő pillanat*. = Kalligram, 2/61. p.
547. OLÁH András: *mielőtt*. = Helikon, május 10. 15. p.
548. OLÁH András: *most meg kéne állni*. = Várad, 3/23. p.
549. OLÁH András: *Nélküled*. = Székelyföld, 5/39. p.
550. OLÁH András: *perspektíva*. = Helikon, május 10. 15. p.
551. OLÁH András: *színtévesztők illúziója*. = Irodalmi Jelen, 4/37. p.
552. OLÁH András: *talán*. = Irodalmi Jelen, 4/36. p.
553. OLÁH András: *talán*. = Várad, 3/22. p.
554. OLÁH András: *záróra után*. = Kalligram, 2/61. p.
555. OLTY Péter: *II. Papi muszkaföbiája*. = Kalligram, 2/28. p.
556. OLTY Péter: *Altató*. = Kalligram, 2/27. p.
557. OLTY Péter: *Kis fobász*. = Kalligram, 2/28. p.
558. OLTY Péter: *Per la morte di Oriella Cassanella*. = Kalligram, 2/27. p.
559. OZSVÁTH Zsuzsa: ~ ~. = Látó, 5/58–59. p.
560. OZSVÁTH Zsuzsa: *Ahogy elmész*. = Várad, 5/14. p.
561. OZSVÁTH Zsuzsa: *Kisföldalatti*. = Látó, 5/59. p.
562. OZSVÁTH Zsuzsa: *Könnyű testi sértés*. = Látó, 5/59–60. p.
563. PAPP Gréta: *Bizalom*. = Irodalmi Jelen, 4/119–120. p.
564. PAPP Gréta: *Hüsevő virágok*. = Irodalmi Jelen, 4/120. p.
565. PAPP Gréta: *Szavak*. = Irodalmi Jelen, 4/120. p.
566. PAPP Gréta: *Testvér*. = Irodalmi Jelen, 4/119. p.
567. PÁSZTOR Béla: *Dalt kellene zengenem*. = Tiszatáj, 5/5–6. p.
568. PÁSZTOR Béla: *Ébredés*. = Tiszatáj, 5/4–5. p.
569. PÁSZTOR Béla: *Ember-tánc*. = Tiszatáj, 5/7. p.
570. PÁSZTOR Béla: *Emlék egy sosem látott tájról*. = Tiszatáj, 5/3–4. p.
571. PÁSZTOR Béla: *Jelenések*. = Tiszatáj, 5/8. p.
572. PÁSZTOR Béla: *Rabság*. = Tiszatáj, 5/9. p.
573. PAYER Imre: *Fényből van a fal*. = Parnaszszus, 1/78. p.
574. PAYER Imre: *Ha hívosz*. = Parnaszszus, 1/78. p.
575. PEJIN Lea: *Éjjeli nász*. = Irodalmi Jelen, 6/98. p.
576. PEJIN Lea: *Rest*. = Irodalmi Jelen, 6/98–99. p.
577. PÉTER Márta: *éjszakai kert*. = Forrás, 5/100. p.
578. PÉTER Márta: *fűzet*. = Forrás, 5/100. p.
579. PÉTER Márta: *kérdés*. = Forrás, 5/99. p.
580. PÉTER Márta: *kötél*. = Forrás, 5/104–105. p.
581. PÉTER Márta: *lábbeli*. = Forrás, 5/102. p.
582. PÉTER Márta: *lépcső*. = Forrás, 5/104. p.
583. PÉTER Márta: *multrepülő*. = Forrás, 5/102–103. p.
584. PÉTER Márta: *művelet*. = Forrás, 5/101. p.
585. PÉTER Márta: *nagykerék*. = Forrás, 5/103–104. p.
586. PÉTER Márta: *posta*. = Forrás, 5/99. p.
587. PETŐCZ András: *Gondolat, mindennap*. = Forrás, 5/96–97. p.
588. PETŐCZ András: *Minden mozdulatlan*. = Forrás, 5/97–98. p.
589. PETRŐCZI Éva: *Nézem kettejüket... = Parnaszszus, 1/90. p.*

590. PILIZOTA Szandra: *Marga: Képzelt emlékével c. kötetből*. Diszkréció. Autogram. Lakatlan. = Várad, 3/25. p.
591. PUROSZ Leonidasz: *A gyengébb kutya*. = Eső, 2/49–50. p.
592. PUROSZ Leonidasz: *Hízás*. = Eső, 2/49. p.
593. PUSZTAI Zoltán: *Bizonyíthatóan*. = Magyar Napló, 6/22. p.
594. PUSZTAI Zoltán: *Az illúzió kedvéért*. = Magyar Napló, 6/22. p.
595. PUSZTAI Zoltán: *Zárójelentés*. = Magyar Napló, 6/22. p.
596. RAKOVSKY Zsuzsa: *Az igazság pillanata*. = Magyar Napló, 6/29. p.
597. RAKOVSKY Zsuzsa: *Az utolsó napok*. = Irodalmi Jelen, 6/100–103. p.
598. ROZSNYAI Ervin: *Marx Károly születésnapjára*. = Ezredvég, 3/123–124. p.
599. SAITOS Lajos: *Ha költő hal meg*. = Vár, 2/58. p.
600. SAITOS Lajos: *Három parafraízis*. = Várad, 4/24–25. p.
601. SAITOS Lajos: *Hommage á Ady Endre*. = Várad, 4/23. p.
602. SAITOS Lajos: *Nem vérzik el*. = Vár, 2/58. p.
603. SAITOS Lajos: *Por Isten szemében*. = Várad, 4/26. p.
604. SÁNTA Miriám: *A csúcs fele*. = Tiszatáj, 5/34. p.

605. SÁNTA Miriám: *Hétfőn meghalsz*. = Híd, 2/5–6. p.
606. SÁRÁNDI József: *Lovagok*. = Magyar Napló, 6/30. p.
607. SÁRÁNDI József: *Töredék*. = Magyar Napló, 6/30. p.
608. SÁRKÁNY Tímea: *elbírní hogy lehet*. = Várad, 5/6–7. p.
609. SHREK Tímea: *Jack dala*. = Irodalmi Jelen, 6/58–59. p.
610. SIMEK Valéria: *Időtlen foszlány*. = Műhely, 3/37. p.
611. SIMEK Valéria: *Szetszívárgó*. = Műhely, 3/37. p.
612. SIMON Adri: *Ananyetszés*. = Magyar Napló, 5/30–31. p.
613. SIMON Adri: *A sírnál*. = Irodalmi Jelen, 4/10–11. p.
614. SIMON Adri: *A temetőben*. = Irodalmi Jelen, 4/9–10. p.
615. SIMON Márton: *691 betű múlt vasárnapról*. = Látó, 6/20. p.
616. SIMON Márton: *ERROR 404*. = Látó, 6/20–21. p.
617. SIMON Márton: *Türkiz belépő*. = Látó, 6/22. p.
618. SIMONFY József: *Ácsorgok*. = Látó, 4/47. p.
619. SIMONFY József: *Hold*. = Látó, 4/47. p.
620. SIMONFY József: *Most még*. = Látó, 4/46–47. p.
621. SIMONFY József: *Valaki*. = Látó, 4/47. p.
622. SIMONFY József: *Valami*. = Látó, 4/45. p.
623. SIMOR András: *Marx szakállába somolyog*. = Ezredvég, 3/110. p.
624. SISKA Péter: *Anamnézis*. = Ezredvég, 3/55. p.
625. SISKA Péter: *Intravénás nyár*. = Ezredvég, 3/55. p.
626. SISKA Péter: *Labirintus*. = Ezredvég, 3/55. p.
627. SOHÁR Pál: *Por és hamu*. = Irodalmi Jelen, 6/35–36. p.
628. SOMOS Béla: *Arra megy ki az egész*. = Hítel, 5/46. p.
629. SOMOS Béla: *Délibáb*. = Hítel, 5/44. p.
630. SOMOS Béla: *A kert apokalipszise*. = Hítel, 5/45. p.
631. SOÓKY László: *Beszélgések egy másik Sátánnal*. = Kortárs, 5/16. p.
632. SOÓKY László: *Napforduló*. = Kortárs, 5/17. p.
633. SUHAI Pál: *Szanszkrit regék*. Lassúpofájú s Hemzsegi. Kockafejű és Göndörhajú. Dranpadi eljegyzése, avagy Süketpancsér és Fogbeapofád. = Napút, 3/217–224. p.
634. SZABÓ Aida (Jampa dorma): *a 80 éves Sándor György után szabadon*. = Napút, 3/212. p.
635. SZABÓ János: *Boldogtalan ország*. = Ezredvég, 3/46–47. p.
636. SZABÓ János: *el kell, hogy küldjelek, azt akarom, hogy élj még...* = Ezredvég, 3/47–48. p.
637. SZABÓ T. Anna: *Mumbai*. = Jelenkor, 5/493–494. p.
638. SZALKA Sára Villő: *Az alter férfiak kritikája*. = Eső, 2/18. p.
639. SZALKA Sára Villő: *Elrándulás*. = Eső, 2/18. p.
640. SZALKA Sára Villő: *Egy kielégítetetlen kislány üzenete a falakon*. = Eső, 2/17. p.
641. SZALKA Sára Villő: *Miklós*. = Eső, 2/19. p.
642. SZALKA Sára Villő: *A törvénykező fiaink*. = Eső, 2/19. p.
643. SZARKA István: *Emelkedj velem*. = Ezredvég, 3/32. p.
644. SZARKA István: *Illatos*. = Ezredvég, 3/32. p.
645. SZARKA István: *Keretem nárciszokkal*. = Ezredvég, 3/31. p.
646. SZARKA István: *Megújul*. = Ezredvég, 3/31. p.
647. SZARKA István: *A nyitott rendszer*. = Ezredvég, 3/95. p.
648. SZARKA István: *Zsibongó*. = Ezredvég, 3/31. p.
649. SZAUER Ágoston: *Gyermek*. = Műhely, 2/29. p.
650. SZAUER Ágoston: *Jelen*. = Műhely, 2/29. p.
651. SZÁVA Csanád: *(csend)*. = Irodalmi Jelen, 4/43. p.
652. SZÁVA Csanád: *csendélet hétköznapiakra*. = Irodalmi Jelen, 4/42. p.
653. SZÁVA Csanád: *(tavasz)*. = Irodalmi Jelen, 4/43. p.
654. SZÁVA Csanád: *téli odszesszió*. = Irodalmi Jelen, 4/42. p.
655. SZÉCSI Margit: *A hetedik napon*. = Magyar Napló, 5/3. p.
656. SZEGEDI-SZABÓ Béla: *Álom*. = Új Forrás, 5/93. p.
657. SZEGEDI-SZABÓ Béla: *Mű*. = Új Forrás, 5/93. p.
658. SZENDRŐI Csaba: *Ceruzsa*. = Zempléni Múza, 2/61. p.
659. SZENDRŐI Csaba: *Dobányzó halak*. = Zempléni Múza, 2/62. p.
660. SZENDRŐI Csaba: *Zár*. = Zempléni Múza, 2/63. p.
661. SZIKRA János: *kezdedben fejféddal*. = Hítel, 6/32–33. p.
662. SZIKRA János: *a semmit öklöző bogár*. = Hítel, 6/30–31. p.

663. SZILÁGYI Ákos: *(előégre)*. = Élet és Irodalom, június 15. 17. p.
664. SZILÁGYI Ákos: *(halott angyal)*. = Élet és Irodalom, június 15. 17. p.
665. SZILÁGYI Ákos: *(jó vacakul)*. = Élet és Irodalom, június 15. 17. p.
666. SZILÁGYI Ákos: *(Körös-körül)*. = Élet és Irodalom, június 15. 17. p.
667. SZILÁGYI Ákos: *(most akkor)*. = Élet és Irodalom, június 15. 17. p.
668. SZILÁGYI Ákos: *(robadékok klubjában)*. = Élet és Irodalom, június 15. 17. p.
669. SZILÁGYI Ákos: *[szümbölon]*. = Élet és Irodalom, június 15. 17. p.
670. SZILÁGYI Ákos: *(Triduum mortis)*. = Élet és Irodalom, június 15. 17. p.
671. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *A kert télen*. = Irodalmi Jelen, 6/39. p.
672. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Látogatás a városban*. = Irodalmi Jelen, 6/40. p.
673. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Öregek a váróban*. = Irodalmi Jelen, 6/41. p.
674. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Óstermelő*. = Irodalmi Jelen, 6/39. p.
675. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Pohár tej*. (Az erény útja 124.) = Irodalmi Jelen, 6/37. p.
676. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Reggeli tea*. = Irodalmi Jelen, 6/41. p.
677. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Takarékos megalázás*. = Irodalmi Jelen, 6/40. p.
678. SZILÁGYI-NAGY Ildikó: *Véletlen versek*. 1. véletlen versek. 2. Véletlen versek. = Irodalmi Jelen, 6/38–39. p.
679. SZOLCSÁNYI Ákos: *Propiofóbia*. = Műút, 2/44. p.
680. SZÜGYI Zoltán: *Gyászpillangóvers*. = Forrás, 5/68. p.
681. TABÁK András: *(Egy akasztásról)*. = Ezredvég, 3/122. p.
682. TAKÁCS Zsuzsa: *Body kiállítás*. = Alföld, 5/3. p.
683. TAKÁCS Zsuzsa: *Egykori kínái*. = Élet és Irodalom, június 1. 14. p.
684. TAMÁS Menyhért: *Falközi strázsán*. = Napút, 3/3. p.
685. TARI István: *Műlik az ünnep*. Farsangoló nyomvályuban. = Hítel, 5/31. p.
686. TARI István: *Nyílik a béryanyság*. = Hítel, 5/30. p.
687. TATÁR Sándor: *Enjoy your meal!* = Tiszatáj, 5/26. p.
688. TATÁR Sándor: *Hiú ábránd, hogy*. = Műhely, 2/32–33. p.
689. TATÁR Sándor: *Megvászárolt vátesz elszólja magát*. = Székelyföld, 5/45–46. p.
690. TATÁR Sándor: *„Pár” beszéd-részlet*. = Székelyföld, 5/44–45. p.
691. TATÁR Sándor: *Rien ne va plus! – ad infinitum*. = Műhely, 2/32. p.
692. TEKSE József: *Erős lettem*. = Napút, 3/213. p.
693. TEKSE József: *Megvilágosodás*. = Napút, 3/213. p.
694. TEKSE József: *Ő a humor*. = Napút, 3/213. p.
695. TERÉK Anna: *Féltört benzodiazepinek*. = Élet és Irodalom, június 22. 17. p.
696. TOLNAI Ottó: *Térségünk egyik legjobb festőjéről*. = Forrás, 5/3–4. p.
697. TORNAI József: *A kilencvenedik*. = Alföld, 5/4. p.
698. TORNAI József: *Csönd van, csönd van*. = Alföld, 5/4–5. p.
699. TORNAI József: *Utoljára egy Shelley-fordítását...* = Alföld, 5/5. p.
700. TÓTH Ágnes: *Azt kérdezted*. = Várad, 4/28. p.
701. TÓTH Ágnes: *Ködben*. = Várad, 4/27. p.
702. TÓTH Ágnes: *Mikor*. = Várad, 4/28. p.
703. TÓTH Ágnes: *Remény*. = Várad, 4/27. p.
704. TÓTH Imre: *Állások*. = Mozgó Világ, 6/49. p.
705. TÓTH Krisztina: *Ártér*. = Élet és Irodalom, június 8. 14. p.
706. TÓTH Krisztina: *Reptér*. = Élet és Irodalom, június 8. 14. p.
707. TÓTH Krisztina: *Tetőtér*. = Élet és Irodalom, június 8. 14. p.
708. TÓTH László: *Ádám bepis(zk)ál a teremtésbe*. = Kortárs, 6/10. p.
709. TÓTH László: *Abogy beléd hatolt...* = Kortárs, 6/12. p.
710. TÓTH László: *Mintba pengével a szembe*. = Kortárs, 6/11. p.
711. TÓTH László: *A Szép új világ utcában*. = Kortárs, 6/10. p.
712. TÓTH Sándor: *Kárpátok keresztje*. = Confessio, 1/44. p.
713. TÖNKÖL József: *Azon túl már a kert következett*. = Parnasszus, 1/89. p.
714. TÖNKÖL József: *Hamu szitál ereinkben*. = Parnasszus, 1/88. p.
715. TÖNKÖL József: *Koszorúin kisasszony-szítakötők*. = Vár, 2/69. p.
716. TÖNKÖL József: *Lesz másik havazás*. = Vár, 2/70. p.
717. TÖNKÖL József: *Úgy vannak itt*. = Parnasszus, 1/87. p.
718. TÖZSÉR Árpád: *XXXVI. fejezet*. = Alföld, 6/29–31. p.

719. TÖZSÉR Árpád: *Falak*. = Alföld, 6/31–32. p.
720. TURCZI István: *Aquamane*. = Vigilia, 6/424–425. p.
721. TURCZI István: *Ermitázs*. A szimói takácsmesternél. Ingaóra. = Magyar Napló, 6/38–39. p.
722. TURCZI István: *Felforgatókönyv*. = Hítel, 6/42–43. p.
723. TURCZI István: *Az utolsó utáni szó jogán*. Baka István a túlpártról visszasétál. = Hítel, 6/41–42. p.
724. UGHY Szabina: *Hatodik*. = Irodalmi Jelen, 4/26. p.
725. UGHY Szabina: *Hiányos szerkezet*. = Irodalmi Jelen, 4/25. p.
726. ÚJ KRISZTINA: *altató*. = Forrás, 6/12–13. p.
727. ÚJ KRISZTINA: *cél*. = Forrás, 6/12. p.
728. ÚJ KRISZTINA: *kezdet*. = Élet és Irodalom, május 11. 14. p.
729. ÚJ KRISZTINA: *körtöltés*. = Élet és Irodalom, május 11. 14. p.
730. ÚJ KRISZTINA: *rend*. = Forrás, 6/13. p.
731. VAJNA Ádám: *A Himmusz elnéklése*. = Parnasszus, 1/81. p.
732. VAJNA Ádám: *A kapitalizmus meséje*. = Parnasszus, 1/81. p.
733. VAJNA Ádám: *Egy kontinens benépeztése*. = Parnasszus, 1/81. p.
734. VÁNYAI FEHÉR József: *Pár sor*. = Vár, 2/77. p.
735. VÁNYAI FEHÉR József: *Az elvadult kert*. = Vár, 2/77. p.
736. VARGA Imre: *Álomszonettek*. = Műhely, 2/22–24. p.
737. VARGA Melinda: *Célia dala, avagy a regényalak életre kel egy versben*. = Irodalmi Jelen, 6/121–124. p.
738. VARGA Melinda: *a jószág kékítője*. = Irodalmi Jelen, 6/47. p.
739. VARGA Melinda: *Képzelt séta Gyergyóban*. = Irodalmi Jelen, 6/48–50. p.
740. VARGA Melinda: *TAVAK PARTJÁN*. = Irodalmi Jelen, 4/52–53. p.
741. VARGA Sándor György: *Időtöltés*. = Várad, 3/30–31. p.
742. VARGA Sándor György: *Leszámolás*. = Várad, 3/33. p.
743. VARGA Sándor György: *Utcan gurul az utcai guru*. = Várad, 3/31–32. p.
744. VÁRI FÁBIÁN László: *A kupák töltekeznek*. = Magyar Napló, 6/4. p.
745. VÁRI FÁBIÁN László: *Az ukrainai változásokra*. = Magyar Napló, 6/3. p.
746. VAS István: *Marx*. = Ezredvég, 3/101. p.
747. VASADI Péter: *Határtalanul*. = Műhely, 2/18. p.
748. VASS Csaba: *Bizonytalan szonett*. = Várad, 5/7. p.
749. VASS Tibor: *Ekkora nagy vers (=Enagyvers)*. = Parnasszus, 1/25–27. p.
750. VERCEK Györgyi: [cím nélkül]. = Napút, 3/213. p.
751. VÖRÖS István: *Drótszonettek*. 41 (Vagyvagy). 42 (Kevésből az egész). 43 (Késő?) 44 (Becsületvesztés). = Parnasszus, 1/71–72. p.
752. VÖRÖS István: *Életrök*. Csecsemőkori Gyerekkor. Fiatalkor. Szülőkor. Érettkor. Nagyszülőkor. Dédszülőkor. Halálkor. = Új Forrás, 5/85–87. p.
753. VÖRÖS István: *A fű és a faun*. = Mozgó Világ, 5/69–70. p.
754. VÖRÖS István: *Hogyan szólnak a dolgok*. = Vigilia, 5/352. p.
755. VÖRÖS István: *Magyar táj – kételyekkel*. = Jelenkor, 5/491. p.
756. VÖRÖS István: *Stephen Hawking előadást tart a Vatikánban*. = Napút, 3/225–226. p.
757. VÖRÖS István: *Utazás a havas márciusba*. Haibun. = Napút, 3/6–7. p.
758. VÖRÖS István: *Az üstökös*. = Jelenkor, 5/491–492. p.
759. WIRTH Imre: *Esti töredékek*. = Jelenkor, 5/529. p.
760. ZALÁN Tibor: *Hátsó marketing*. = Híd, 1/5–7. p.
761. ZALÁN Tibor: *K és R*. = Parnasszus, 1/14–15. p.
762. ZALÁN Tibor: *Sál és bádógocsmá*. = Forrás, 5/65–67. p.
763. ZALÁN Tibor: *Új idők emléktelensége*. = Magyar Napló, 6/35. p.
764. ZÁVADA Péter: *Ithaka*. = Eső, 2/4–5. p.
765. ZSILLE Gábor: *Az álom*. = Irodalmi Jelen, 4/8–9. p.
766. ZSILLE Gábor: *A találatok*. = Irodalmi Jelen, 4/11–12. p.
767. ZSILLE Gábor: *Szmlenszk*. = Magyar Napló, 5/23. p.
768. ZSIRAI László: *Elsősegély*. = Confessio, 1/44. p.

Rövidpróza

769. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Főz, süt*. = Irodalmi Jelen, 6/62–63. p.
770. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Villamospótló*. = Irodalmi Jelen, 6/60–61. p.
771. ABAFÁY-DEÁK Csillag: *Virágnyelvi*. = Székelyföld, 5/41–43. p.
772. AMBRUS Lajos: *A lőtt lábú madár*. = Vár, 2/22–23. p.

773. ARNÓTI András: *Fény és árnyék közt.* = Ezredvég, 3/56–62. p.
774. BARANYAI László: *Gítár.* = Élet és Irodalom, június 15. 16. p.
775. BECK Zoltán: *június.* = Jelenkor, 5/524–525. p.
776. BECK Zoltán: *pult.* = Jelenkor, 5/522–524. p.
777. BECSY András: *A műkincsgyűjtő.* = Élet és Irodalom, június 22. 15. p.
778. BÍRÓ Zsombor Aurél: *Bazaltsziget.* = Kortárs, 6/32–36. p.
779. BÍRÓ Zsombor Aurél: *Szárnyas csótányvagyok.* = Irodalmi Jelen, 6/42–46. p.
780. BODNÁR Lili Anna: *„Hallgatni arany?”* = Kortárs, 6/13–26. p.
781. BODÓ Márta: *Házajátszmák.* (pszichológusnál). (párterápia). (esti mese). = Várad, 3/16–18. p.
782. BOGOLY József Ágoston: *Indázó szenvedély.* = Magyar Napló, 5/34–35. p.
783. BORSODI L. László: *Cometerium amicorium.* = Székelyföld, 5/24–28. p.
784. BOTÁR Attila: *Irkafűzéssel.* = Ezredvég, 3/33–34. p.
785. BOTÁR Attila: *Megvert az anyád?* = Hítel, 5/59–61. p.
786. CZEGLŐ Zoltán: *Hazai oltványok.* = Helikon, június 25. 3. p.
787. CZIRJÁK Mihály Gergő: *Szerelmemkorzó.* = Zempléni Múza, 2/70–71. p.
788. CSATÓ Anna: *Örökség.* = Várad, 5/8–9. p.
789. CSATÓ Anna: *Színbázzsal szemben.* = Várad, 5/9–10. p.
790. CSEKE Tamás: *Varjak.* = Helikon, május 10. 11. p.
791. CSEKE Tamás: *Zongora.* = Helikon, május 10. 11. p.
792. CSIKÓS Attila: *Közélmélet.* = Eső, 2/40–41. p.
793. [DARVASI László] Szív Ernő: *Jakabné haza akar menni.* = Élet és Irodalom, május 11. 14. p.
794. [DARVASI László] Szív Ernő: *Kis beszéd a veseségről.* = Tiszatáj, 5/utolsó oldalon. [113]. p.
795. [DARVASI László] Szív Ernő: *Kisbeszéd a személyemről.* = Tiszatáj, 6/utolsó oldalon. [132]. p.
796. [DARVASI Ferenc] Szív Ernő: *A szentendrei filodendron.* = Élet és Irodalom, május 11. 14. p.
797. DEZSŐ Anna: *Húsvét.* = Ezredvég, 3/20–24. p.
798. DINÓK Zoltán: *Elek és a gyógyszer.* = Várad, 4/11–12. p.
799. DINÓK Zoltán: *A varjak átrepülnek a batárokat.* = Várad, 4/13–14. p.
800. DOBOSI Bea: *Tornaóra.* = Új Forrás, 6/72–75. p.
801. DÖME Barbara: *Esésben.* = Irodalmi Jelen, 6/4–8. p.
802. EGRESSY Zoltán: *Ezüstlakodalom.* = Jelenkor, 5/511–513. p.
803. EGRESSY Zoltán: *Láttunk-e már jó mentoni nőt?* = Élet és Irodalom, május 4. 15. p.
804. FÁBIÁN Tibor: *Csak te sietsz.* = Zempléni Múza, 2/72–73. p.
805. FARKAS András: *Macskaköves álom.* = Ezredvég, 3/27–28. p.
806. FARKAS Arnold Levente: *A kétféle valóságról.* = Élet és Irodalom, május 11. 15. p.
807. FERDINANDY György: *A gerillák magyar orvosa.* = Élet és Irodalom, június 1. 16. p.
808. FERDINANDY György: *A sziget.* = Mozgó Világ, 6/50–57. p.
809. FISCHER Botond: *Tavaszi lesz, Corina.* = Helikon, június 25. 10–11. p.
810. FÖLDEÁK István: *Akiket a marxizmus füstje megcsapott.* = Ezredvég, 3/38–41. p.
811. FRIDECZKY Katalin: *Csapda.* [Mese]. = Irodalmi Jelen, 6/51–52. p.
812. FRIDECZKY Katalin: *A kutya.* [Mese]. = Irodalmi Jelen, 6/53–54. p.
813. FÜLÖP Dorottya: *Törések.* = Várad, 5/11–14. p.
814. GÁSPÁR Ferenc: *Szívek a szemben.* = Irodalmi Jelen, 5/32–36. p.
815. GOTHÁR Tamás: *címtelen 1.* = Helikon, június 10. 12–13. p.
816. HARTAY Csaba: *Küzdelem a keszeggel.* = Élet és Irodalom, június 22. 15. p.
817. HEGEDŰS Imre János: *Apokrif legenda Ferriről, a lengyelekről és a madarakról.* = Székelyföld, 5/29–38. p.
818. HERNYÁK Zsóka: *Kapcsolat.* = Új Forrás, 6/76–77. p.
819. HIDAS Judit: *Szalón 85.* = Látó, 4/11–18. p.
820. IRCSIK Vilmos: *A bátor és a vakmerő, avagy a kertész kutyája.* = Hítel, 5/50–58. p.
821. IRCSIK Vilmos: *Foglalkozása tolvaj.* = Napút, 3/86–97. p.
822. IRCSIK Vilmos: *Szerencsemosdatás.* Tanmese Aiszóposz nyomán. = Hítel, 5/47–50. p.
823. JÁMBORNÉ BALOG Tünde: *András bácsi ördöge.* = Hítel, 5/17–29. p.
824. JUHÁSZ Tibor: *Lehetett volna otthonom.* = Forrás, 5/91–95. p.
825. KÁLMÁN Gábor: *Napszúrás.* = Jelenkor, 5/499–510. p.
826. KÁNTOR Zsolt: *Populációk.* Napló 1. Időmetafora. = Ezredvég, 3/44–45. p.

827. KARAP Zoltán: *Abogy Berlinből mesélném.* = Eső, 2/23–28. p.
828. KEMÉNY Zsófi: *Egy mondat.* = Élet és Irodalom, június 15. 14. p.
829. KEMÉNY Zsófi: *A pest-szabarovai homok.* = Élet és Irodalom, május 18. 14. p.
830. KIRÁLY Farkas: *Husky.* = Irodalmi Jelen, 6/24–34. p.
831. KIRILLA Teréz: *Az útvesztő.* = Látó, 4/36–44. p.
832. KISS Dániel: *presszócésészényi baranglelkek.* Trieszt. Garda-tó. Riomaggiore. Genova. Sistana. Trieszt. = Ezredvég, 3/49–53. p.
833. KOLLÁR Árpád: *A várva várt futyfurutyfutár.* = Helikon, május 25. 7. p.
834. KOVÁTS Judit: *Nulladik óra.* = Élet és Irodalom, május 4. 16. p.
835. KÖRÖSSI P. József: *Születésnap. Évforduló.* Angyal. = Eső, 2/42–44. p.
836. KÖTTER Tamás: *Hátrabagyottak.* = Alföld, 6/35–39. p.
837. KÖTTER Tamás: *Vigyázz, harcokosi!* = Eső, 2/53–59. p.
838. KÖVES Gábor: *Valami köztársaság.* = Élet és Irodalom, május 11. 16. p.
839. KÖVES István: *És ezt akkor most, hogy?* = Ezredvég, 3/12–18. p.
840. KUN Árpád: *Aki bujt.* = Élet és Irodalom, június 1. 15. p.
841. LAKATOS-FLEISZ Katalin: *A fileflancos.* = Várad, 3/19–21. p.
842. LÉGRÁDI Gergely: *Calvados.* = Élet és Irodalom, június 8. 15. p.
843. LOKODI Imre: *Férfi Hallstattból.* = Helikon, május 10. 16–18. p.
844. LOKODI Imre: *Patkányirtás.* = Látó, 6/6–19. p.
845. LOSONCZY Attila: *Napirend.* = Irodalmi Jelen, 4/30–35. p.
846. LŐRINCZ György: *Te vagy a legszebb...* = Magyar Napló, 5/9–12. p.
847. LŐRINCZ P. Gabriella: *Gége.* = Irodalmi Jelen, 5/6–10. p.
848. LUGOSI Viktória: *Vándorbomár.* = Élet és Irodalom, június 1. 16. p.
849. MAKLÁRI Éva, P.: *Lulitka.* = Vár, 2/30–32. p.
850. MARNO János: *A Plészen.* = Élet és Irodalom, június 15. 15. p.
851. MAROSI Gyula: *A csók.* = Magyar Napló, 5/8. p.
852. MÁRTON Evelin: *Bwawa.* = Látó, 6/48–52. p.
853. MÉHEK Károly: *Kézfogás a svéd királlyal.* = Alföld, 6/15–28. p.
854. MESTERHÁZY Balázs: *Lauffer tanárnő rövid ujjában jár.* = Kalligram, 2/20–26. p.
855. MIKOLA Emese: *Elkeseredettség.* = Várad, 3/4. p.
856. MIKOLA Emese: *Euridiké.* = Várad, 3/4–5. p.
857. MIKOLA Emese: *Evangelium.* = Várad, 3/5–6. p.
858. MIRTSE Zsuzsa: *A Felejts palotája.* = Magyar Napló, 5/17–21. p.
859. MIRTSE Zsuzsa: *Madárvonulás.* = Kortárs, 5/18–20. p.
860. MIRTSE Zsuzsa: *A mézőkőbarlang tündére.* [Mese]. = Irodalmi Jelen, 6/67–74. p.
861. MIRTSE Zsuzsa: *Sosemvoalt sült gesztenyék.* = Hítel, 6/37–40. p.
862. MIRTSE Zsuzsa: *Vadlovak a jégen.* = Kortárs, 5/20–21. p.
863. MOLNÁR Álmos: *Kavicsokon és úrben.* = Apokrif, 1/39–43. p.
864. MOLNÁR Erzsébet: *Aura.* = Élet és Irodalom, május 25. 12. p.
865. MOLNÁR Erzsébet: *Hőség.* = Élet és Irodalom, június 15. 12. p.
866. MOLNÁR Erzsébet: *Zoknik.* = Élet és Irodalom, május 11. 10. p.
867. MUCHA Dorka: *Nem lesz rossz.* = Eső, 2/14–17. p.
868. MURÁNYI Sándor Olivér: *Háromszor hét.* = Élet és Irodalom, június 15. 15. p.
869. NAGYATÁDI HORVÁTH István: *Agapé.* = Hítel, 6/44. p.
870. NAGYATÁDI HORVÁTH István: *Esős május.* = Hítel, 6/46. p.
871. NAGYATÁDI HORVÁTH István: *Haldoklás élete.* = Hítel, 6/48–49. p.
872. NAGYATÁDI HORVÁTH István: *Tabula rasa.* = Hítel, 6/45–46. p.
873. NAGYATÁDI HORVÁTH István: *Trivía.* = Hítel, 6/47–48. p.
874. NÉMETH Ákos: *Karácsony.* = Élet és Irodalom, június 22. 16. p.
875. NOVÁK Valentin: *Időfagyás.* = Irodalmi Jelen, 5/26–28. p.
876. NYERGES András: *Krucifix, avagy mondtam, hogy lesz meglepetés.* = Alföld, 6/8–15. p.
877. OLÁH András: *Örült idők.* = Ezredvég, 3/3–7. p.
878. ORCSIK Roland: *Alptraum.* = Híd, 1/25–27. p.
879. PAPP-ZAKOR Ilka: *Jura Gagarin.* = Kalligram, 2/29–32. p.
880. PATAK Márta: *Mindig péntek.* [Regényrészlet]. = Forrás, 5/6–11. p.
881. PATAKI Előd István: *Északi játszma.* = Várad, 3/7–12. p.

882. PETŐCZ András: *Anya és apa*. = Élet és Irodalom, május 18. 15. p.
883. PINTEA László: *Az álom*. = Látó, 6/40–44. p.
884. PODMANICZKY Szilárd: *Egy csodálatos történet*. = Eső, 2/44–46. p.
885. POLGÁR Vera: *Kék batyu*. = Irodalmi Jelen, 4/4–7. p.
886. PRUZSINSZKY Sándor: *Kék szerető*. = Irodalmi Jelen, 4/20–24. p.
887. PUNGOR András: *Soma*. = Látó, 5/16–21. p.
888. RÉDL Zora: *Rose*. = Élet és Irodalom, május 4. 16. p.
889. RHÉDEY Gábor: *Próba*. = Új Forrás, 6/87–92. p.
890. ROSS Károly: *Tiltott terület*. = Tiszatáj, 5/10–15. p.
891. RÖHRIG Eszter: *Octopus's garden*. = Eső, 2/20–22. p.
892. SÁRFI N. Adrienn: *Pubányhitűek*. = Irodalmi Jelen, 4/13–17. p.
893. SHREK Tímea: *Zina néni*. = Irodalmi Jelen, 4/38–40. p.
894. SZABÓ Róbert Csaba: *Utazás Rómába*. = Székelyföld, 5/18–23. p.
895. SZAMOS Mariann: *Lakodalom*. = Várad, 4/21–22. p.
896. SZÁNTÓ Péter: *Csak vér ne folyjon*. 1988. = Élet és Irodalom, május 4. 15. p.
897. SZÁSZ Pál: *A Messiás Zűzkovban*. Téffi hazsid története. = Múlt és jövő, 1/74–77. p.
898. SZATHMÁRI István: *V. M.* = Kortárs, 6/5–9. p.
899. SZEIFERT Natália: *Szerinted el?* = Élet és Irodalom, május 11. 16. p.
900. SZÉKELY Márton: *Hév-megálló, két másodperc*. = Műút, 2/12–15. p.
901. SZELES Judit: *Az élet értelme és más fontos kérdések*. = Hid, 2/23–40. p.
902. SZENDI Nóra: *Rég csinált ílyesmit*. = Új Forrás, 6/68–71. p.
903. SZEPES Erika: *Három beszélgetés*. = Eső, 2/32–39. p.
904. SZILÁGYI Aladár: *A Valmaggia varázslója*. = Élet és Irodalom, június 8. 15. p.
905. SZILI M. Hanna: *Othobn*. = Jelenkor, 5/514–521. p.
906. SZOMBATI István: *Fácánsonáta*. = Várad, 4/31–32. p.
907. SZOMBATI István: *Hazajöttél, Rábel?* = Várad, 4/29–31. p.
908. SZOMBATI István: *Miért jöttél, Maszat?* = Várad, 4/32–33. p.
909. SZŐCS Margit: *Úrinterjú*. = Helikon, május 25. 9. p.

910. SZŰCS Balázs Péter: *Vigasztalanság*. = Új Forrás, 5/94–95. p.
911. TAMÁS Dénes: *(Lejtő)*. = Új Forrás, 6/93–98. p.
912. TASNÁDY-SÁHY Péter: *Eseményhorizont*. = Várad, 5/17. p.
913. TÉREY János: *Nem vagyunk vidék*. = Élet és Irodalom, május 11. 15. p.
914. TILLMANN Gábor: *Könyű*. = Élet és Irodalom, május 18. 15. p.
915. TÓTH Gábor Ákos: *Hogyan tartuk távol a pelét az értekeinktől*. = Élet és Irodalom, május 18. 16. p.
916. TOTTH Benedek: *Bobóctrefa*. strandhorror. = Élet és Irodalom, június 22. 14. p.
917. TOTTH Benedek: *Manhattan madarai*. = Élet és Irodalom, május 25. 14. p.
918. UGHY Szabina: *Duettek földje*. Esküvőn meséltem. = Helikon, május 25. 5. p.
919. VANDLIK Katalin: *A lakó*. = Élet és Irodalom, június 22. 16. p.
920. VARGA Bence: *Kolbász*. = Apokrif, 1/25–33. p.
921. VARGA Klára: *Kilenc*. = Irodalmi Jelen, 5/13–21. p.
922. VÁRI Attila: *A sátorhajó*. = Magyar Napló, 6/23–28. p.
923. VÁS Máté: *Az imponzor*. = Új Forrás, 6/83–86. p.
924. VINCZE Ferenc: *A kupec lova*. = Látó, 6/23–35. p.
925. VOLONCS Attila: *A diszkoszvető halála*. = Székelyföld, 5/47–53. p.
926. VONNÁK Diána: *Karma coma*. = Műút, 2/32–35. p.

Hosszúpróza

927. ÁDÁM Szilamér: *Királytemetés*. (első rész). = Helikon, május 25. 12–13. p.
928. ÁDÁM Szilamér: *Királytemetés*. (második rész). = Helikon, június 10. 11. p.
929. AKNAI Péter: *Csuklógyakorlatok*. (Részlet). = Irodalmi Jelen, 5/41–45. p.
930. BALÁZS Attila: *Kutyablúz*. Megálló a kutyaháznál, avagy a másodosztály örömei. (Regény?) = Hid, 3/22–30. p.
931. BENEDEK Szabolcs: *Kádár hét napja*. (regényrészlet). = Új Forrás, 5/79–83. p.
932. BERTA Ádám: *Nem attól vizes a hal*. (regényrészlet). = Új Forrás, 6/46–51. p.
933. BÖRCSÖK László: *Ritói gubanc*. (regényrészlet). A nagy út. = Hid, 2/41–51. p.
934. CSABAI László: *A szervező*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/35–40. p.

935. DIMÉNY Lóránt: *A szervezet*. Regényrészletek. = Látó, 5/32–40. p.
936. GARACZI László: *Hasítás*. (részlet). = Új Forrás, 5/88–92. p.
937. GERŐCS Péter: *A portrékészítő*. (regényrészlet). = Apokrif, 1/13–19. p.
938. GUTAI István: *Vércsik*. Bordás István, 1943. Sárpilis. [Részlet – Kocsikerék a nyakcsigolyán]. = Hítel, 5/32–43. p.
939. HAKLIK Norbert: *Madzsari*. [Regényrészlet – Mona Lisa elrablása]. = Eső, 2/59–67. p.
940. HALMAI Róbert: *Nagyapám*. (részlet). = Új Forrás, 6/52–56. p.
941. HÁY János: *A játékgyáros*. [Regényrészlet – Cégvezető]. = Eső, 2/11–14. p.
942. KÁLMÁN Gábor: *A hal vére*. = Új Forrás, 6/15–24. p.
943. KELE FODOR Ákos: *A sző vége*. *Cigány újságok*. Palnétát húzó nyúl. = Helikon, június 25. 5–6. p.
944. KISS Noémi: *Lámpaalott pöttyös néni*. Meseregény. = Látó, 5/61–76. p.
945. KONTRA Ferenc: *Mire megvirrad*. [Regényrészlet – Az álom hidja]. = Magyar Napló, 6/5–12. p.
946. KOVÁTS Judit: *A nulladik óra*. [Regényrészlet]. = Alföld, 5/33–39. p.
947. KÖBÁNYAI János: *A buszadik kis alabárdos a színpadon*. [Regényrészlet – Beatregény]. = Korunk, 5/47–57. p.
948. KRUSOVSKY Dénes: *Akik már nem leszünk sosem*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/10–16. p.
949. KUKORELLY Endre: *Cé cé cé pé*. = Látó, 5/7–14. p.
950. KUKORELLY Endre: *Cé cé cé pé*. = Új Forrás, 6/10–14. p.
951. LANCKOR Gábor: *A présház*. (regényrészlet). = Apokrif, 1/44–45. p.
952. LENGVEL Péter: *Innen*. (Szövegek egy hazai történetből). = Élet és Irodalom, május 25. 15–16. p.
953. LUGOSI Viktória: *Arnold, aki lelép*. [Részlet – Vándorhomár]. = Mozgó Világ, 6/58–64. p.
954. MAJOROS Sándor: *Anyám szépsége*. [Regényrészlet]. = Magyar Napló, 6/48–50. p.
955. MÁRTON László: *Háztűznéző Janowitzban*. [Regényrészlet]. = Kalligram, 2/3–7. p.
956. MÁRTON László: *„Nem akartam hazudni”*. (Egy készülő regényből). = Műhely, 2/35–37. p.
957. MÁRTON László: *Özönvíz előtti óriássündisznó*. Egy készülő regényből. = Látó, 4/54–61. p.

958. MÉHES Károly: *A nagybetűs*. (Részlet egy készülő regényből.) = Műhely, 3/44–49. p.
959. MIKLYA Anna: *A tájfutó*. (részlet). Alfa. = Helikon, június 25. 12–13. p.
960. NOVÁK Zsüliet: *Hazatérés*. [Regényrészlet]. = Eső, 2/69–75. p.
961. PATAK Márta: *Mindig péntek*. Regényrészlet. = Látó, 4/48–53. p.
962. PATAKI Előd: *Feltámadás@Y-generáció*. [Regényrészlet]. = Irodalmi Jelen, 4/44–50. p.
963. PILIZOTA Szandra: *Shams: Tűz lesz menedékük*. (regényrészlet). Jegyzet. Első. = Várad, 3/26–29. p.
964. SEBŐK László: *Római lap – A kapuőr*. (részlet). = Kortárs, 5/4–15. p.
965. SZAKÁCS Réka: *Elmeosztály*. Lézengés. Claude Morel. [Részlet – Elmeosztály]. = Tiszatáj, 6/3–13. p.
966. SZENDI Nóra: *Egy különös kis világ*. Részlet a Természetes lustaság című regényből. = Látó, 5/26–31. p.
967. SZILASI László: *[5. élettörténetek]*. [Regényrészlet]. = Látó, 4/68–76. p.
968. SZÖLLŐSI Mátvás: *Simon Péter*. Részlet. = Látó, 4/22–32. p.
969. SZÜGYI Zoltán: *Kétszázharminckilencedik nap*. [Regényrészlet – Anno]. = Hid, 1/23–24. p.
970. TEMESI Ferenc: *49/49*. (Részlet). = Napút, 3/26–33. p.
971. TÉREY János: *Magánterület*. [Regényrészlet – Káli holtak]. = Napút, 3/15–25. p.
972. TÓTH Krisztina: *Pizza*. [Regényrészlet – Majom szem]. = Eső, 2/9–11. p.
973. VERES Zsuzsanna: *Tercio de le muerte*. IV. rész. (A halál harmada). Valladolid, szeptember 19. Egy évvel korábban. Madrid, szeptember 4. = Életünk, 5–6/152–167. p.
974. ZÁGONI Balázs: *Fekete Fény* – 2. A hegy. Részlet a Csolnokas című fejezetből. = Helikon, május 25. 15. p.

Előadásra szánt művek

975. GÁRDONYI Géza – ZALÁN Tibor: *Egri csillagok*. [Átirat]. = Életünk, 5–6/1–103. p.
976. HÁY János: *Utánképzés ittas vezetőknél*. = Napút, 3/46–85. p.
977. KARSAI János: *A szarvasagancsos sisak*. = Napút, 3/145–152. p.
978. KINCSES Elemér: *Shakespeare-temető*. [Dráma]. = Irodalmi Jelen, 6/76–97. p.
979. SZÁLINGER Balázs: *Egy barátság vége*. [Dráma]. = Alföld, 5/6–31. p.

980. TERÉK Anna: *A vacsoravendég*. (Vajdasági történet). [Dráma]. = Jelenkor, 6/melléklet 1–28. p.
981. TÓTH-MÁTHÉ Miklós: *Isten bizalmában*. Dráma Kálvin Jánosról két részben. II. rész. = Confessio, 1/45–69. p.

Átmeneti műfajok

982. BÍRÓ József: *SUPREMATIST POEM*. [Képvers]. = Műút, 2/19. p.
983. KESZTHELYI Rezső: *Cím nélkül*. [Képvers]. = Parnasszus, 1/51. p.
984. KESZTHELYI Rezső: *Cím nélkül*. [Képvers]. = Parnasszus, 1/52. p.
985. KESZTHELYI Rezső: *Az írás*. [Képvers]. = Parnasszus, 1/50. p.
986. KESZTHELYI Rezső: *Jelenség*. [Képvers]. = Parnasszus, 1/50. p.
987. KESZTHELYI Rezső: *Óh!* [Képvers]. = Parnasszus, 1/49. p.
988. KESZTHELYI Rezső: *Óh!* [Képvers]. = Parnasszus, 1/49. p.
989. KESZTHELYI Rezső: *Óh, elnézést!* [Képvers]. = Parnasszus, 1/49. p.
990. TANDORI Dezső: *Pontos útközben*. = Tiszatáj, 5/39–46. p.

Kevert műfajok

991. BORSODI L. László: *Sepulchri proximorum*. Más öröm. [Sorváltás]. Néma völgy, éjszaka. Az utolsó gomblyuk. Angyalok útján. [Prózaversek]. = Látó, 6/36–39. p.
992. BÖNDÖR Pál: *Vásárlási lázgörbe*. Verses elbeszélés. (Részlet). = Híd, 3/17–21. p.
993. ONAGY Zoltán: *Hajnali szövegromok*. Hét Ladik, három sáska. = Parnasszus, 1/28–30. p.
994. RAKOVSKY Zsuzsa: *Állapotváltozások*. Egy péntek este. Verses regényrészlet. = Irodalmi Jelen, 6/103–120. p.

Képregények

995. MÁRK Károly: *A kisfiú és a szellembóbó*. = Műút, 2/89–96. p.
996. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Az áru*. = Helikon, május 10. 22. p.
997. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *A fiatal irodalom*. = Helikon, május 25. 22. p.
998. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Hódim-vázió*. = Helikon, június 10. 22. p.
999. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *A képregény története 1*. = Helikon, június 25. 22. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

BEDI KATA (1988) esztéta

DECZKI SAROLTA (1977) irodalmár, filozófus

GOROVE ESZTER (1988) kritikus, az ELTE doktorandája

GYÖNGYÖSI LILLA (1992) újságíró, kritikus

HERMANN VERONIKA (1986) irodalomtörténész, az ELTE oktatója

MAGYAR VIVIEN (1991) újságíró

MECHIAT ZINA (1991) író, költő, kritikus

NAGY FRANCISKA (1989) képregényrajzoló, illusztrátor

SZILÁGYI SZILVIA (1993) kritikus, a Debreceni Egyetem doktorandája

ZSIGMOND ANDREA (1978) a Játéktér szerkesztője, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem oktatója, színházi szakíró

ZSOLNAI GYÖRGY (1986) kritikus, kommunikációs szakértő, a Szépirodalmi Figyelő főmunkatársa

2017
176 oldal
2750 Ft

Jelen kötet többek között arra a kérdésre keresi a választ, hogy létezik-e magyar képregénytudomány, és mintegy kísérletet tesz arra, hogy felmutassa, ez az új diszciplína egyre erőteljesebben van jelen a magyar tudományos diskurzusban. Elméleti nyelve és megközelítésmódjai még képlékenyek, minduntalan kimutathatók a szomszédos tudományágak hatásai, azonban azt már nyugodtan kijelenthetjük, a jelenség megkerülhetetlen. A különböző tudományok felől érkező kutatók, egyetemi oktatók vagy doktoranduszok szövegei világosan mutatják, hogy a többek között média-, film-, irodalom- és kultúratudományok szakemberei miként kísérelnek meg egy olyan értekezőnyelvet és megközelítésmódot találni, melyek immár nem csupán az „indulási oldal” elméleti horizontját és interpretációs modelljeit tükrözik, hanem ettől részben elszakadva egy új tudományág megteremtésének lehetőségét ígérik. A kötet szövegei a fentebbi célt is szem előtt tartó, 2016 májusában Kolozsváron megrendezett *Tendenciák a kortárs magyar képregényben és képregény*-című konferencia elhangzott előadásainak szerkesztett írásai, s a képregényről való értekezés számos formáját és lehetőségét villantják fel.

A *Képregényen innen és túl* című kötet első abban a sorozatban (*Képregénytudomány*), mely azt tűzte célul, hogy rendszeres időközönként számoljon be a magyar és külföldi képregénykutatás legújabb eredményeiről és tendenciáiról.

2018
464 oldal
3799 Ft

Jelen kötet kísérletet tesz egyrészt az inter- és intrakulturális színház metodológiájának, másrészt pedig a nemzeti paradigmában gondolkodó színháztörténet-írás módszertanának a hazai színház nézőpontjából való újragondolására. Feltételezem, hogy a nemzeti színháztörténet jobban megközelíthetővé válhat, ha úgy kezeljük ezeknek az eseményeit, mint az Európán, illetve az egyes nemzet/államon és birodalmon belüli és kívüli, két vagy több kulturális hagyomány közötti találkozásokat. Európában, de Kelet-Európában mindig is különösen élénk kapcsolat létezett a különböző régiók, nemzetek, etnikumok és más csoportok, egy adott országon belüli és kívüli területek, valamint az elit- és populáris színházi kultúrák között. E könyv célja, hogy a hazai színháztörténet-írás nemzeti paradigmáját felnyitva az inter- és intrakulturális találkozásokat rögzítse és elemezze. Bár nem nyújt(hat)ja a magyar színház teljes (esemény)történetét, talán kijelölheti azokat a perspektívákat és módszereket, amelyek mentén a hazai és a nemzetközi színház, illetve a különböző társadalmi csoportok közötti színházi kapcsolatoknak a viszonya megjeleníthető és megérthető.

IMRE ZOLTÁN az ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének oktatója, számos színházelméleti és színháztörténeti tanulmány és könyv szerzője.

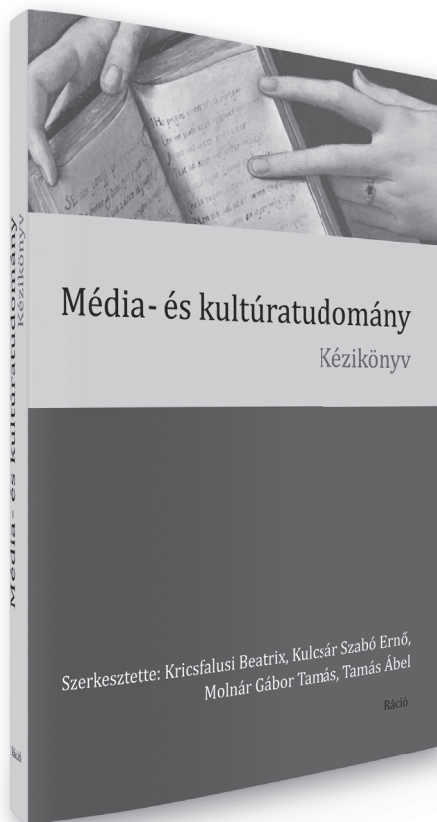
A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • tel.: (1) 321-8023 e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • tel.: (1) 321-8023 e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

2018

536 oldal

4250 Ft

A hazai könyvkiadásban úttörő vállalkozás célja, hogy megismertesse az olvasókat a médiaelmélet és a kultúratudomány legfontosabb jelenségeivel, fogalmaival, szerzőivel és műveivel. Az egységes szerkezetben megírt szócikkek átfogó áttekintést adnak a humántudományokban (és különösen az irodalomtudományban) az ezredforduló óta alapvető kultúra- és médiatudományos paradigmáról. Ennek lényege, hogy (például) egy irodalmi szöveg elgondolhatatlan egyfelől az őt is meghatározó és általa is meghatározott kulturális összefüggésrendszer nélkül, másfelől anélkül, hogy figyelembe vennénk azokat a médiumokat, amelyek a szöveghez való hozzáférésünket lehetővé teszik, s amelyek minket magunkat is meghatároznak. A kézikönyv az Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport gondozásában készült, szerzői a téma hazai szakértői közül kerültek ki.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • tel.: (1) 321-8023
e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

MESÉL A KASTÉLY

Állandó kiállítás nyílt
a **Halász-kastély**ban
Kápolnásnyéken

Csodálja meg
az eredeti pompájában felújított épületet,
fedezze fel újjászületett parkját
és ismerje meg a kastély
és a benne valaha élők történetét!

2475 Kápolnásnyék, Deák Ferenc u. 10.
Telefon: +36 21 292 0471
E-mail: info@halaszkastely.hu

Nyitva tartás: minden nap 9.00-17.00 óráig

PUSZTÁK ARANYA

A NAGYSZENTMIKLÓSI KINCS
HITELES MÁSOLATAI

és

LÁSZLÓ GYULA

A HONFOGLALÁS KORÁT BEMUTATÓ GRAFIKÁI
A KÁPOLNÁSNYÉKI HALÁSZ-KASTÉLYBAN.

A KIÁLLÍTÁS

2018. OKTÓBER 13-TÓL

2018. DECEMBER 23-IG

MINDEN NAP 10.00-18.00
ÓRÁIG LÁTOGATHATÓ.

HALÁSZ-KASTÉLY

2475 KÁPOLNÁSNYÉK,

DEÁK FERENC U. 10.

+36 21 292 0471

INFO@HALASZKASTELY.HU

ISSN 1585-3829

9 771585 382140

18004

Ára: 600 Ft

nka

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA